

KESÄPARATIISI JA VAIHTUVAT VALLAT

*Terijoen ja Kannaksen rannikon huviloista
ja maailmansotien seurauksista*

TOIMITTAJA
Netta Böök

KÄÄNNÖKSET VENÄJÄSTÄ
Netta Böök (Bravo, Ušakova), Netta Böök ja Jevgeni Balašov
(Balašov), Netta Böök ja Notaatio (Levoško, Travina)

GRAAFINEN ILME JA TAITTO
Päivi Helander

ETUKANNEN KUVA
Heinrich Müserin huvila Terijoella 1941.
Sotamuseo, Tauno Nuorvirta.

TAKAKANNEN KUVA
Kanareikinin huvila Kellomäessä eli
Komarovossa vuonna 2000. Mittauspiirustus Sampo Perttula.
Aalto-yliopiston arkisto.

Julkaisija ICOMOSin Suomen osasto ry
www.icomos.fi

2024

ISBN 978-952-69679-1-2 (sähköinen)
© Julkaisija, kirjoittajat ja kääntäjät

ICOMOS

ICOMOSin SUOMEN OSASTO r.y.
ICOMOS Finnish national committee r.f.
The ICOMOS Finnish National Committee

SIVUJEN 28–91 ARTIKKELIT ON AIEMMIN JULKAISTU KIRJOISSA

Исторические дачные поселения и курорты Финского залива. Проблемы сохранения и использования. Материалы третьей российско-финляндской научно-практической конференции 25-26 августа 2018 г., Хельсинки. Ред. С. С. Лешоко, Е. М. Травиной, Н. Бёк. Санкт-Петербург: Центр сохранения культурного наследия, 2019.

The Look of Leisure. Historic Seaside Villas of the Northern Baltic. Ed. Laura Berger. Helsinki: The Finnish National Committee of ICOMOS (International Council for Monuments and Sites), 2021.

ICOMOS on maailmanlaajuinen asiantuntijajärjestö, joka edistää historiallisten rakennusten ja alueiden, arkeologisten kohteiden ja kulttuurimaisemien tutkimusta ja suojelua. Hallituksista riippumaton ICOMOS toimii yhdysiteenä alan asiantuntijoiden, hallintoviranomaisten sekä tutkimus- ja opetuslaitosten välillä. Järjestö toimii asiantuntijana Unescon maailmanperintökomitean nimetessä uusia kohteita Maailmanperintöluetteloon ja arvioi jo nimettyjen kohteiden suojelua.

Suomen ja Pietarin ICOMOSin osastojen välinen yhteistyö käynnistyi kymmenisen vuotta sitten Viipurissa. Yhteisenä huolena oli Viipurin historiallinen rakennusperintö, jonka säilyttämisen edistämiseksi Viipurin kirjastossa pidettiin helmikuussa 2014 seminaari *The multicultural heritage of Vyborg*. Tavoitteena oli herättää venäläisiä päättäjiä siihen, että kaupungin vanhan, huonoon kuntoon päässeeseen rakennusperinnön pelastamisessa olivat käsillä viimeiset hetket. Maan ylimmälle johdolle osoitettiin suomalaisten ja pietarilaisten arkkitehtuurin historian, rakennussuojelun ja restauroinnin professuurien ja lukuisten yhdistysten yhteistyönä vetoamus ja tiekartta Viipurin historiallisen rakennuskannan pelastamiseksi. Suomen ICOMOS ja Rakennustaiteen seura julkaisivat seminaarin esityksistä englannin- ja venäjänkielisen kirjan *Common heritage. The multicultural heritage of Vyborg*, jota jaettiin laajalti Viipurin rakennusperinnöstä vastaaville venäläisille viranomaisille Moskovaa myöten.

Jää arvoitukseksi, mikä oli seminaarin tosiasiallinen vaikutus Viipurin historiallisen keskusta-alueen restauroimiseen ja kunnostamiseen. On silti kiistämätöntä, että seminaarin jälkeen sekä Venäjän hallinto että Leningradin alueen hallinto osoittivat merkittävää rahoitusta ja huomiota kaupungin kunnostamiseen ja sitä koskevaan suunnittelutyöhön. Viipurin historiallisiksi luokiteltujen rakennusten kunnostaminen jatkuu edelleen pitkäkestoisessa valtion rahoittamassa hankkeessa.

Viipurin ohella Suomen mediassa toistuvasti esiin nouseva aihe luovutetun Karjalan alueella ovat Terijoen seudun huvilat. 2010-luvulla pidettiin Pietarin ICOMOSin ja Staryje Datsi -ryhmän aloitteesta sarja seminaareja,

joiden aiheina olivat tämä rakennusperintö sekä sen suojelun ja restauroinnin haasteet. Seminaareista kaksi pidettiin Helsingissä, ensimmäinen Venäjän tiede- ja kulttuurikeskuksessa toukokuussa 2014, toinen Tieteiden talossa elokuussa 2018. Sen järjestivät Suomen ICOMOS ja Rakennustaiteen seura yhteistyössä Suomen Arkkitehtiliiton, Aalto-yliopiston ja Venäjän rakennusministeriön tutkimus- ja suunnittelukeskuslaitoksen sekä arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun teorian ja historian tutkimuslaitoksen Pietarin osastojen kanssa. Vanhojen huviloiden karut kohtalot kävivät konkreettisesti ilmi kesäkuussa 2019, kun Suomen ICOMOS ja Rakennustaiteen seura tekivät Jelena Travinan ja Svetlana Levoškon opastuksessa retken Terijoelle, Kellomäkeen ja Kuokkalaan.

Seminaariesitykset ilmestyivät artikkelimuotoisina vuonna 2019 kirjassa *Исторические дачные поселения и курорты Финского залива. Проблемы сохранения и использования* ja vuonna 2021 ICOMOS Suomen ja Rakennustaiteen seuran julkaisemassa kirjassa *The Look of Leisure. Historic Seaside Villas of the Northern Baltic*.

Postikortti Kuokkalan katunäkymistä noin 1890–1909.

Lappeenlahden museot, Oy Laitlis AB

KESÄPARATIISI JA VAIHTUVAT VALLAT

7

Netta Böök

Suomen, Neuvostoliiton,
Venäjän terijokelaishuvilat

51

Aleksandr Bravo

Sotienjälkeisen Terijoen radikaalit
muutossuunnitelmat.

14

Laura Berger

Huvilakulttuuria kahden
valtion rajamailla

56

Jelena Travina

Ollilasta Lautarantaan – Terijoen seudun
huvilat kulttuuriperintökohteina.

28

Pentti Paavolainen

Musta muistikirja. Kivennapalaisen kauppiaan
Pietari Paavolaisen veljet ja perilliset
kiinteistöbisneksessä

75

Svetlana Levoško

Kannaksen huvilat yhteisen
rakennusperinnön näkökulmasta

43

Jevgeni Balašov

Huvilat heitteillä.

Kannaksen hoidotta jääneet kiinteistöt Zimfinin
asiamiesten Glumovin ja Herrasen raporteissa
1926–1927

84

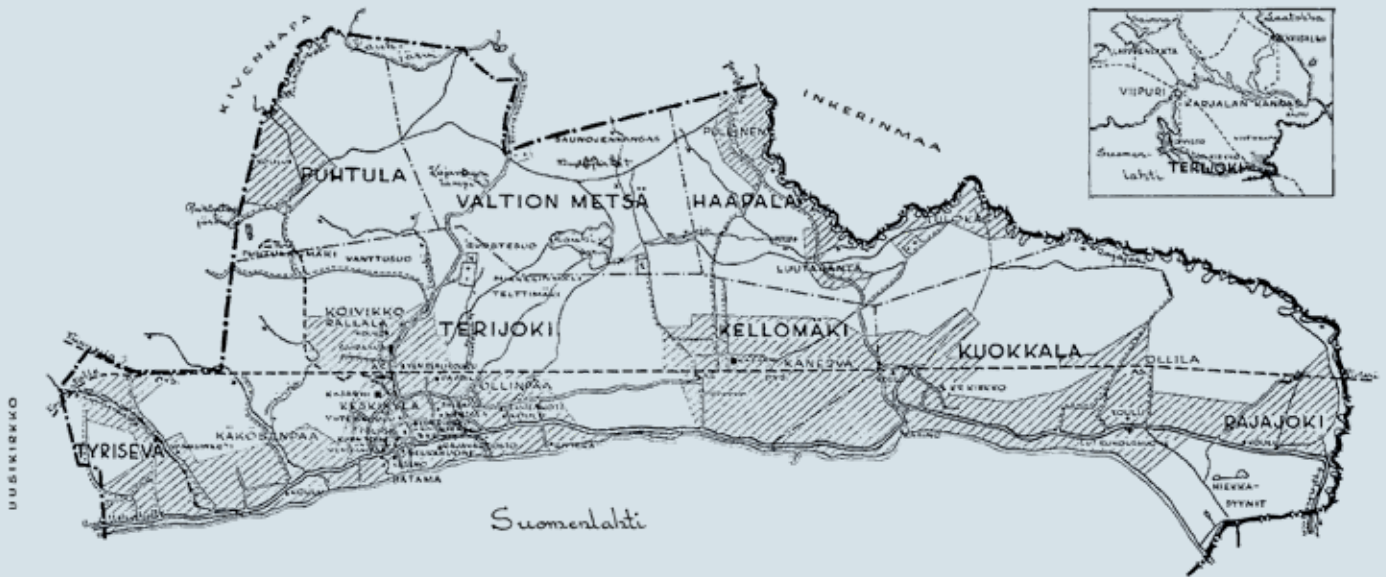
Olga Ušakova

Virtuaalihuviloita – tietokonemallintaminen
rakennusperinnön tutkimisen ja
säilyttämisen keinona.

93

Kirjoittajista

TERIJOKI

... OLI PITKÄ, KAPEA JA ILOINEN

Karjala № 25/1970, liite 8

Kansalliskirjasto

Suunnitajain kartta mainoslehtisestä *Auringonpalvojan paratiisi*. Kannas kutsuu.

Suomen, Neuvostoliiton, Venäjän terijokelaishuvilat

Kun aikoinani ajelin valokuvaaja Juhani Seppovaaran kanssa Vainikkalan Telkjärven seudulla, huomasimme metsän katveessa omaleimaisen hirsihuvilan. Kun hiivimme tarkastelemaan, mistä oli kyse, huvilalle ilmestyi rouva, joka kutsui meidät sisään. Huvilalla olikin melkoinen historia. Aikoinaan sieltä käytiin junalla koulua Viipurissa. Kun tuli sota, huvilaan sijoitettiin suomalaisten joukkojen komentokeskus. Jäljet seinissä todistavat, että huvilaa tulitettiinkin. Moskovan rauhassa maaliskuussa 1940 uusi valtionraja vedettiin Telkjärven poikki. Huvila jäi niukasti Suomen puolelle. Mutta kiinnostavinta oli, että huvila oli tuotu 1910-luvulla Terijoelta. Se oli siis "terijokelaishuvila".

Ensin lienee hyvä kerrata, miten Terijoen seudun huvilakulttuuri sai alkunsa. Terijoki sijaitsee Kannaksella luovutetun Karjalan eteläisimmässä kolkassa, ja sen maantieteellinen erityispiirre on noin 70 kilometrin pituinen hiekkaranta. Moisella rannalla ei ollut suurtakaan arvoa ennen kuin Pietarin ja Helsingin välille valmistui vuonna 1870 rautatie.

Säätyläisten ja kartanonherrojen elämäntyylisiin kuului 1800-luvulla kesähuvilakulttuuri, joka nousi ennennäkemättömään kukoistukseen, kun myös vaurastuneet porvarit ryhtyivät viettämään kesiä maalla. Rautatien ansiosta Suomen suuriruhtinaskunnan merellinen kaakkoiskolkka raikkaine mäntymetsineen asettui miellyttävälle etäisyydelle Pietarin metropolista, ja 1870-luvun puoliväliin mennessä Terijoelle oli valmistunut jo 28 huvilaa.¹ Huvilarakentaminen jatkui vilkkaana aina 1910-luvulle saakka.

Terijoella on nyky-suomalaisillekin nostalgista kaikua ja tarunomaista hohtoa – ja niin on myös monille venäläisille. Tarunomaisuutta lisänee se, että Terijoki on 1900-luvulla toistuvasti jäänyt pääsemättömiin rajan taakse, vuoroin venäläisille ja suomalaisille. Vaihtuvien valtojen tempomina huviloiden omistussuhteet ja huvilakulttuuri ovat kerta toisensa jälkeen

mullistuneet. Nämä murrokset ovat merkittävästi vaikuttaneet huviloiden kohtaloihin, ja niiden seurauksena myös huviloiden suunnittelu- ja omistushistoria ovat olleet hämärän peitossa Neuvostoliiton hajoamiseen asti.

Vaikka käsite terijokelaishuvila on monelle suomalaiselle ainakin kuulopuheista tuttu, samoin kuin se, että kyseisen määritelmän täyttäviä huviloita löytyy eri puolilta Suomea, Terijoen huvilat ovat rakennus- ja kulttuuri-perintönä jääneet Suomessa melko vähän tutkituksi aiheeksi. Olemassa olevassa tutkimuksessa on tyypillisesti keskitytty tiettyyn näkökulmaan tai alueeseen, jolta terijokelaishuviloita edelleen löytyy. Aihepiiristä vielä 2010-luvullakin tehdyt opinnäytteet todistavat niiden silti yhä kiehtovan. Esimerkiksi Elina Syväoan maisterintutkielma vuodelta 2018 kuvaa huviloiden siirtämistä Terijoelta Suomeen, erityisesti Pohjanmaalle.² Se tuo uutta tietoa kysymykseen, miksi ja miten näitä huviloita on päätynyt Suomeen. Kattavampi tutkimus kuitenkin puuttuu, ja on edelleen epäselvää, mitkä terijokelaishuviloiksi kutsutuista rakennuksista ovat tosiaan alun perin seisseet Terijoen seudulla. Myös neuvosto- ja Venäjän ajan huvilakulttuuria Terijoella on käsitelty suomenkielisissä julkaisuissa varsin vähän.

Perusteellisemmin Terijoen huviloiden historiaa ja arkkitehtuuria on selvitelty Venäjällä. Erityisesti tutkimus- ja selvitystyöhön ovat paneutuneet arkkitehtuurihistorioitsija Svetlana Levoško ja tutkimusryhmä Saryje datši [Vanhat huvilat], jota koordinoi kulttuurihistorioitsija Jelena Travina. He ovat onnistuneet nimeämään yli 60 suunnittelijaa, jotka aikoinaan laativat piirustuksia Terijoen seudun huviloista ja julkisista rakennuksista, kuten rautatieasemista. Suunnittelijoiden ylivoimainen enemmistö oli venäläisiä tai Venäjälle asettuneita arkkitehteja ja taitelijoita, ja huviloita piirsi ani harva suomalaistaustainen arkkitehti, kuten Pietariin asettunut Frithiof Mieritz ja Viipurissa toiminut Allan Schulman. Levoško on arvioinut, että venäläisiä suunnittelijoita suosittiin pääasiassa siksi, että valtaosa rakennuttajista ja kesäasukkaista oli venäläisiä ja että venäläiset arkkitehdit ymmärsivät paremmin venäläisen asiakkaiden tarpeita ja toiveita.³ Pietarilainen vauraus tuottikin Terijoen seudulle koko Suomen suuriruhtinaskunnan näyttävimmät ja arkkitehtonisesti rikkaimmat huvilat.

Saryje Datši -tutkimusryhmän kokoamaa tietoa Terijoen seudun huvila-alueiden historiasta on julkaistu terijoki.spb.ru -verkkosivuilla otsikon *Старые дачи* alla. Sieltä avautuu valtava tietopaketti, joka käsittää muun muassa karttoja, uusia ja vanhoja valokuvia sekä biografisia tietoja tonttien ja huviloiden omistajaperheistä. Sivustolta käy ilmi esimerkiksi se, että olutpanimotoiminnalla vaurastuneet pietarilaiset Durdinit hankkivat Terijoelta jo 1870-luvulla neljä huvilatonttia ja rahoittivat vuonna 1880 Terijoen ensimmäisen ortodoksisen kirkon, ”Durdinien kirkon” rakenta-

Kesänviettoa Terijoen seudulla 1920- tai 1930-luvulla.

Terijoki-seura ry

misen niiden tuntumaan.⁴ Terijoen seudun rakennukset ja niiden asukkaat ovat sivustolla saaneet takaisin historiaansa, joka vuoden 1917 jälkeen hämärtyi ja hajosi palasiksi.

Terijokelaishuviloiden vaiheet voidaan jakaa karkeasti neljään historialliseen vaiheeseen, joita käsillä oleva teos valottaa. Vuoteen 1917 jatkunutta ajanjaksoa, Terijoen huvilakulttuurin ensimmäistä vaihetta, avaa artikkelissaan **Laura Berger**. Hän raottaa myös kysymystä, mistä syntyy Suomessa yhä aistittavissa oleva ”henkinen omistajuus” Terijoen seutuun, jonka rannikko oli ensin joutomaata ja sitten ennen kaikkea venäläisten lomaparatiisi. **Pentti Paavolainen** tuo huvila-alueen syntyyn oman kivennapalaisen sukunsa näkökulman. Paavolaisten arkistoaineistoihin perustuvassa artikkelissaan hän viittaa Anton Tšehovin tunnettuun näytelmään *Vanja-eno*, jossa kerrotaan, kuinka yleistä ja suosittua oli ylemmän keskiluokan keskuudessa hankkia kesänviettopaikka Pietarin läheisyydestä. Näytelmässä Tšehovin hahmo haaveilee, kuinka hän voisi kiinteistösijoituksen ylijäämän turvin ”rakentaa kesähuvilan Suomeen”. Paavolainen pohtii myös varhaisten huvilanomistajien sukunimiä ja sitä, mitä kansallisuutta he nimensä perusteella todennäköisesti edustivat. Lisäksi hän kuvaa, mikä merkitys huvila-alueen synnylle oli Kivennavan maanomistusoloilla, jotka muun nk. Vanhan Suomen tapaan poikkesivat vielä 1870-luvulla jyrkästi muusta Suomesta.

Toinen tunnistettava vaihe alkaa vuodesta 1917 – Venäjän vallankumouksesta ja Suomen itsenäistymisestä. Niihin katkesi huvilaelämän kulta-aika, ja niin huviloiden venäläiset omistajat kuin itse huvilat joutuivat hankalaan

tilanteeseen. Vaikka huviloita otettiin tässä huvilakulttuurin toisessa vaiheessa suomalaisen omistukseen ja käyttöön, suuri osa niistä jäi vaille käyttäjää ja laillista omistajaa, koska monet venäläisistä omistajista olivat emigroituneet ulkomaille eivätkä Neuvosto-Venäjälle jääneet yleensä päässeet valtionrajan yli huviloilleen. Ulkomaalaisten Suomessa olevasta, hoidotta jätetystä omaisuudesta 6.9.1922 säädetyin lain mukaan huvilat siirtyivätkin Suomen valtion hallintaan. Tuhansia huviloita myytiin ja toimitettiin ympäri Suomea, ja myös satakunta Venäjälle jäänyttä huvilanomistajaa onnistui myymään huvilansa. Tässä merkittävä rooli oli neuvostokansalaisten Suomessa sijaitsevien omaisuussetujen suojeluyhdistyksellä Zimfinillä, jonka toimintaa tarkastelee artikkelissaan **Jevgeni Balašov**.

Kolmas ja jälleen perin pohjin uudenlainen vaihe huviloilla koitti Suomen alueluovutusten jälkeen 1940 ja 1944. Kannas liitettiin Leningradin hallintoalueeseen ja sen tehtäväksi määrättiin taata elintarvikkeet Leningradille sekä palvella sen parantola-, kylpylä- ja virkistysalueena, jota venäjäksi kutsutaan nimellä Kurortnyi rajon.⁵ Alkoi Terijoen seudun huvilakulttuurin kolmas vaihe. Jäljellä olleita huviloita jaettiin valtion laitosten työntekijöiden virkistyskäyttöön, lasten- ja pioneerileireiksi sekä Leningradin kommunistipuolueen eliitille. Näin Neuvostoliitossa eliminoitujen porvarillisten yhteiskuntaluokkien huviloiden sosialisoinen palveli myös sosialismissa keskeistä tasa-arvon ideaa.

Oli myös huviloita, joille lankesi kommunismin esitaistelijoihin kytkeytyvän historiansa kautta oma hohtonsa. Vuosina 1906–1907 Vladimir Lenin oli johtanut bolševikkien toimintaa Kuokkalan Villa Vasasta käsin,⁶ ja kuvernementtisihteeri Ivan Novikovin nyttemmin kunnostettu 1910-luvun kivihuvila, joka tunnettiin vuodesta 1928 Terijoen upseerikerhona, oli talvisodan aikana toiminut Otto Wille Kuusisen johtaman Terijoen hallituksen kokoontumispaikkana.⁷ Vuonna 1948 vaihdettiin paikannimet: Terijoesta tuli Zelenogorsk eli "Vihervuori", Kellomäestä Neuvostoliiton tiedeakatemian edesmenneen puheenjohtajan, kasvitieteilijä V. L. Komarovin kunniaksi Komarovo, Kuokkalasta taidemaalari Ilja Repinin mukaan Repino.

Oma sivujuonensa Terijoen ja Kellomäen sotienjälkeisessä huvilarakentamisessa muodostivat suomalaiset koottavat puutalot, joita Puutalo Oy toimitti Neuvostoliittoon osana sotakorvauksia ja kauppavaihtoa, mutta se on kokonaan eri tarinansa.⁸ Terijoen kaupunki piti myös radikaalisti uudistaa neuvostoliittolaisen kaupunkisuunnittelun henkeen. **Aleksandr Bravo** esittelee arkistoaineistojen pohjalta tähän tarkoitukseen 1940- ja 1960-luvulla laadittuja suunnitelmia.

Viimeisin mullistus oli Neuvostoliiton hajoaminen, jota seuranneiden taloudellisten vaikeuksien ja epäselvien omistajuuskysymysten seurauksena huvilat rappeutuivat nopeasti. Samaan aikaan varakkaat venäläiset ryhtyivät rakennuttamaan vanhoille huvila-alueille uusia, mahtipontisia huviloita korkeine umpiaitoinen. Tätä voi pitää Terijoen seudun huvilakulttuurin neljäntenä vaiheena, joka edelleen jatkuu. Huviloita on jäljellä vain vähän, ja useimmat ovat käytännössä heitteillä. **Jelena Travina** kuvaa artikkelissaan yksityiskohtaisesti vaikeuksia saada Terijoen seudun jäljellä olevia historiallisia huviloita virallisesti suojelluiksi. Venäjän federaation lainsäädäntö antaa huviloiden suojeluun keinoja, mutta käytännössä suojele, saati huvilan säilyttäminen, harvoin toteutuu, vaikka on myös muutamia ilahduttavia poikkeuksia. Viimeisenä keinona pitää elossa muisto tuhoon tuomituista tai jo hävinneistä huviloista Pietarissa onkin turvauttu niiden 3D-mallintamiseen, jota tässä julkaisussa tarkastelee rakennusperinnön tutkimisen ja säilyttämisen välineenä **Olga Ušakova**.

Samoin kuin Viipurin historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa voi kutsua monikulttuuriseksi ja ainakin Suomen, Venäjän ja jopa Ruotsin yhteiseksi rakennusperinnöksi, on Terijoen seudun huvila-arkkitehtuuri ja -kulttuuri syntynyt monikulttuurisesta vuorovaikutuksesta erityisesti geopoliittisessa, oikeudellisessa ja kulttuurisessa tilanteessa. **Svetlana Levoško** onkin osoittanut, että Terijoen seudun ja laajemmin Kannaksen huvilat ovat arkkitehtuuriltaan ainutlaatuisia koko Venäjän mittakaavassa. Koska tämä ainutlaatuisuus liittyy alueen ”suomalaisuuteen”, hän ehdottaa artikkelissaan, että Kannaksen ensimmäistä maailmansotaa edeltävän ajan rakennusperinnön tarkasteluun käytettäisiin käsitettä jaettu kulttuuriperintö. Tällainen lähestymistapa antaisi paitsi työvälineitä huviloiden erityisluonteen tutkimukseen, analysointiin ja arviointiin myös lähtökohdan yhteiseen suomalais-venäläiseen tutkimushankkeeseen.

Vuosien 2020–2021 pandemia ja Venäjän helmikuussa 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainaan ovat merkittävästi haitanneet suomalais-venäläistä tutkimusyhteistyötä. Suomalaiset yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat jäädyttäneet yhteistyön venäläisten yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa vastalauseena Ukrainan sodalle. Ensin pandemian vuoksi asetetut rajoitukset vuosina 2020–2022, sitten Suomen valtion sekä EU:n venäläisille asettamat Schengen-alueen maahantulorajoitukset ovat vaikeuttaneet myös riippumattomien tutkijoiden liikkuvuutta. Suomen ICOMOS haluaa kuitenkin

saattaa suomalaisten lukijoiden ulottuville yhteistä rakennusperintöä koskevaa tutkimusta, joka on kielisyydestä jäänyt meillä vähän tunnetuksi. Tähän verkkojulkaisuun on valikoitu kirjasta *The Look of Leisure* (2021) kuusi temaattista artikkelia, joiden arvioimme sisältävän eniten suomalaisten lukijoiden kannalta kiehtovaa uutta tietoa Suomenlahden itäisen rannikon historiallisesta huvila-arkkitehtuurista ja sen säilyttämisen problematiikasta. Artikkeleita on editoitu, päivitetty ja muutamien nimien, vuosilukujen ja osoitteiden osalta korjattu, ja Jevgeni Balašovin artikkeliin on lisätty hänen laatimansa taulukko.

Toistaiseksi yhteiset tutkimushankkeet jäävät poliittisen tilanteen vuoksi pelkiksi haaveiksi. Mutta ehkä joskus tulee toisenlainen aika. Mistä muistuu mieleen, että Telkjärven huvilaa emännöivän rouvan eno kaatui sodissa ja rauhan solmimisen jälkeen kummitteli haamuna huvilassa. Kunnes sieltä eräänä päivänä löydettiin enon tekemät laveeraukset.

Kiitämme valokuvaaja Kari Haklia huvilakuvista, jotka hän on ottanut Suomen ICOMOSin ja Rakennustaiteen seuran retkellä Terijoella, Kellomäellä ja Kuokkalla kesäkuussa 2019, sekä Suomen Terijoki-seura ry:tä, erityisesti Marja-Liisa Pohjanvirtaa, saamastamme korvaamattomasta avusta ja kuvista. Kiitämme kuvista myös Lappeenrannan museoita/Etelä-Karjalan museota ja Museovirastoa.

VIITTEET

¹ *Terijoen huvilaelämän vaiheet. Terijoen Merikylpylä 5-vuotias*. Terijoen Kirjapaino Oy, 1929, 9–18.

² Syväoja, Elina 2018. *Tubatilmeiset kannakselaishuvilat. Terijoelta Pohjanmaalle siirretyt rakennukset*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Ks. myös Eeva, Reija 2015. *Paratiisi idän ja lännen rajalla. Terijoen rakennettu houkutus matkailupaikkakuntana 1920- ja 1930-luvuilla*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto; Strandman-Suontausta, Pia 1987. *Karjalan kannas huvila-asutusalueena ja ns. terijokelaishuvila*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto; Hämäläinen, Vilho 1983. *Karjalan kannaksen venäläimen kesäasutuskysymys maamme itsenäisyyden kaudella*. Maisterintutkielma, Tampereen yliopisto; Pyykönen, Liisa 1969. *Terijoki venäläisenä huvila-asutusalueena*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto.

³ Травина, Е. М., & Лешко, С. С. 2016. *Архитекторы Карельского перешейка. Книга первая. От Солнечного до Молодежного (от Оллила до Метсъяоля), 1880–1939*. Биографический справочник. СПб: Остров.

⁴ Храм Казанской иконы Божией Матери. *terijoki.spb.ru* -verkkosivut, <https://terijoki.spb.ru/history/templ.php?page=hram&lang=ru>, haettu 15.8.2024.

⁵ Tikka, Boris & Balasov, Jevgeni & Stepanov, Viktor 2002. *Karjalan kannas sotien jälkeen v. 1940–1941, 1944–1950*. Suom. Vladimir Kokko & Olga Shitova & Jevgeni Balasov. Kareliläisten historian ja kotiseudun tutkimusyhdistys. St Petersburg: Turussel, 23, 29.

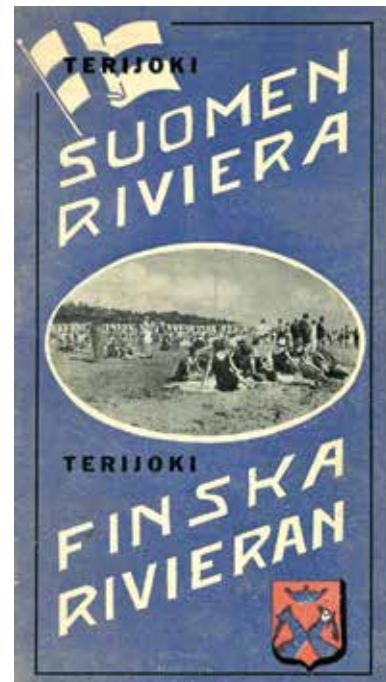
⁶ Lähteenmäki, Maria 2009. *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 69. Huvilaa ei enää ole.

⁷ Otto Ville Kuusisen palatsi. *Sotahistorialliset kohteet* -sivusto. Suomen Sotahistoriallinen Seura ry, <https://www.sotahistoriallisetkohteet.fi/app/sights/view/-/id/110/country/9/area/26>, haettu 15.8.2024.

⁸ Ks. Böök, Netta 2021. *Wooden Houses for Workers and Scientists in Stalin's Soviet Union*. Teoksessa *New Standards. Timber House Ltd. 1940–1955*. Laura Berger & Philip Tidwell & Kristo Vesikansa. Helsinki: Garret Publications, 206–225.

Suomalaisten mainos-
brosyyrien kansia
1920-1930-luvuilta.

kansalliskirjasto

Laura Berger

Terijoki-seura ry

HUVILAKULTTUURIA KAHDEN
VALTION RAJAMAILLA

Karjalan kannaksen ja erityisesti sen rannikon huvilayhteisöillä on erityinen asema niin suomalaisten kuin venäläisten mielikuvissa ja muistoissa. Paikkana ja käsitteenä tunnetuin on epäilemättä Terijoki. Sillä on edelleen nostalginen maine alueena, jota määrittää mielikuva ikuisesta kesästä, ihanista hiekkarannoista ja koristeellisista huviloista.

Lähemmin tarkasteltuna Terijoen – kuten usein jonkin legendaariseksi muodostuneen paikan tai ilmiön – todellisuus näyttäytyy vielä moniulotteisempana ja värikkäämpänä kuin mikään siitä kertova yksittäinen tutkimus tai tarina pystyy kertomaan. Terijoen tapauksessa erityisen kiinnostava materiaalin kiinnekohta, jonka moniulotteisuus on vaille vertaansa, ovat niin sanotut terijokelaishuvilat.¹ Ne tuovat mieleen Matti Kassilan ohjaamassa *Komisario Palmun erehdys*² -elokuvassa muotoillun ajatuksen linnasta Espanjassa: se on jotakin, josta monella on mielikuva, mutta siitä, missä tai millainen rakennus tarkkaan ottaen olisi tai onko sitä todella olemassa, ei voida varmuudella sanoa. Rakennus on pikemminkin kiteytymä unelmista. Terijokelaishuviloista voidaan todeta, että niitä löytyy pienemmistä ja arkisemman näköisistä aina suuriin, jopa linnaa muistuttaviin rakennelmiin. Olemassaolonsa aikana osa on muuttanut muotoaan joko laajennusten seurauksena taikka siksi, että esimerkiksi ylimääräisiksi koettuja torneja ja pienempiä yksityiskohtia on poistettu. Tuntematon määrä huviloita on myös ajan saatossa jäänyt tyhjilleen, purettu tai tuhoutunut. Rajojen siirtyessä ne ovat sijainneet Suomen suurruhtinaskunnan alueella osana Venäjää, itsenäisessä Suomessa, Neuvostoliitossa ja lopulta nykypäivän Venäjällä. Lisäksi nyky-Suomessakin voi yhä törmätä mitä yllättävimmissä paikoissa terijokelaishuviloihin, sillä 1920–1930-luvuilla niitä siirrettiin eri puolille Suomea. Ne ovat liikkuneet täysin uusille asuinsijoille. Niistä on tullut samankaltaisia rakennuksia kuin Hayao Miyazakin elokuvassa *Liikkuva linna*³, jossa ovi johdattaa useisiin eri paikkoihin.

Paikan merkityksestä ja terijokelaishuviloiden maineesta huolimatta näitä kahta suurta kysymystä ei ole Suomessa vielä perusteellisesti tutkittu. Varsinkin rakennusten historia ja arkkitehtuuri kaipaavat jatkotutkimusta. Pyrin tässä herättämään kysymyksiä siitä, mitä oikeastaan tiedämme Terijoen, ja terijokelaishuviloiden maineen taustalla olevista historiallisista vaiheista.

Terijoen moniulotteisuudesta kertoo jo lähtökohtaisesti se, etteivät alueen nimi ja sen rajat ole täysin yksiselitteisiä. On esitetty, että nimi juontuisi kylän halki virranneesta purosta, jonka mukaan paikkaa olisi kutsuttu Tervajoeksi ja puhekielessä Terjoeksi ja että ruotsinkieliset kirjurit olisivat kielitaidottomuuttaan kirjanneet nimen 1600-luvulla muotoon Terijoki, samalla vakiinnuttaen vaihtoehtoista juuri tämän. 1800-luvun Terijoki oli kylä, kun taas vuodesta 1911 nimellä Terijoki on voitu tarkoittaa joko Terijoen kaupunkia tai sitä ympäröivää, Kivennavasta irtautunutta kuntaa. Alkuun siihen kuuluivat vain Terijoen ja Kellomäen kylät, mutta Suomen itsenäisyyden aikana siihen liittyivät myös Kuokkalan, Haapalan, Puhtulan ja Tyrisevän kylät niin, että lopulta kunta käsitti noin 123 km².⁴

Suomenkielistä kirjallisuutta, jossa Terijokea käsitellään merkityksellisenä paikkana, on julkaistu reilun vuosisadan ajan. Varhaisimpiin teoksiin kuuluu kunnallispoliitikko ja toimittaja Mikko Uotisen vuonna 1910 ilmestynyt kirja *Terijoen yhteiskoulu: Kuvia, kuvailuja ja mietteitä Terijoen yhteiskoulusta ja sivistysoloista*.⁵ Se on hyvä esimerkki julkaisusta, joka keskittyy tiettyyn näkökulmaan mutta ennen kaikkea aloittaa paikan merkitystä rakentavien ja vahvistavien julkaisujen ketjun. Myöhemmin Terijokea ja laajemmin Kannasta käsitteleviä julkaisuja on ilmestynyt Suomessa milloin tiheämpään, milloin hiljaisempaan tahtiin. Historialliset vaiheet ja rajojen siirtymiset heijastuvat kuitenkin lähes poikkeuksetta aihetta käsittelevän kirjallisuuden näkökulmissa. Laajimmin edustettuna vaikuttaa olevan muistoihin keskittyvä kirjallisuus, mistä kertovat teosten nimiä sävyttävät sanat kuten unelma, helmi ja paratiisi sekä menneeseen viittaavat termit, kuten kadotettu, entinen ja muistojen.⁶ 2000-luvulle tultaessa aiheesta on alkanut ilmestyä yhä enemmän niin suomalaista kuin venäläistä tutkimuskirjallisuutta, joka tuo esiin alueen monikulttuurisuutta ja rajanvetoja kriittisestä näkökulmasta.⁷

Terijoki näyttäytyykin kiinnostavana esimerkkinä siitä, mitä tietystä paikasta tiedetään ja muistetaan. Tämä herättää pohtimaan, kuinka Terijoen myyttinen maine on suomalaisesta näkökulmasta rakentunut ja miksi terijokelaishuvila näyttää olevan edelleen tunnistettava käsite Suomessa.

Terijoen huviloita tarkasteltaessa on huomattava, että huvilakulttuurin kulta-ajalla, 1870-luvulta 1910-luvulle, ylivoimaisesti suurin osa kesä-

vieraista tuli muualta kuin Suomen suuriruhtinaskunnasta. Vain ani harva suomalainen kuului siihen varakkaaseen porvaristoon, joka lomaili Terijoen komeimmissa huviloissa, saati omisti suuren huvilan. Suomalaiset ylipääntään rakennuttivat vain pienen osan huviloista ja useimmiten tyytyivät antamaan kesäksi vuokralle yksittäisiä huoneita tai kotitalojaan. Tämä herättää kysymyksiä siitä, millaisesta kulttuurivaihdosta ja menneisyydestä huvilat kertovat, kun niiden alkuperäiset rakennuttajat ovat tulleet pääasiassa Pietarin suunnasta, kuten käy ilmi Svetlana Levoškon artikkelista tässä julkaisussa.

VAIHTUVAT VALLAT JA ENSIMMÄINEN MURROS

Lukuisten rajansiirtojen vuoksi Terijoen seudulla on omanlaisensa, maahan ja sen omistamiseen kytkeytyvä historia. Lähes neljänsadan vuoden ajan, vuonna 1323 solmitusta Pähkinäsaaren rauhasta isonvihan päättäneeseen Uudenkaupungin rauhansopimukseen eli vuoteen 1721, Kannas oli osa Ruotsia. Alueelle oli tuolloin rajalevottomuuksien vuoksi vaikeaa saada pysyvää asutusta ja väestö joutui kokemaan niin sotien kuin epidemioiden aiheuttamia mullistuksia. Suurimpia oli isonvihan miehitysaika, jonka jälkeen alueen kaikki tilat oli merkitty maakirjassa kruunun autiotiloiksi. Terijoella kerrotaankin olleen 1700-luvulla enemmän autiotiloja kuin missään muualla Suomen alueella.⁸

1700-luvun alkuvuosikymmenten tapahtumista lahjoitusmaat olivat asia, jolla oli erityisen kauaskantoisia seurauksia. Vanhan Suomen lahjoitusmaat perustettiin pääosin Suuren Pohjan sodan aikana, vuosina 1713–1721, jolloin Pietari Suuri lahjoitti alueelta maatiloja palkkioksi häntä palvelleille venäläisille ylimyksille ja antoi näille oikeuden kantaa veroa lahjoitusmaansa talonpojilta. Näin suomalaiset talonpojat joutuivat lampuodeiksi eli vanhojen perintötilojensa vuokraviljelijöiksi. Venäläisiin maaorjiin verrattuna he säilyttivät kuitenkin vapaamman aseman. Vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten jälkeen seurasi pitkä tauko, kunnes Ruotsia vastaan käydyn sodan aikana 1790-luvulla lahjoituksia alettiin myöntää uudelleen.⁹

Raja-alueen mutkikas tilanne alkoi jossain määrin selkiintyä Ruotsin menetettyä koko Suomen alueen Venäjän keisarikunnalle 1809. Vuonna 1812 Karjalan kannas ja laajempi alue, jota kutsuttiin Vanhaksi Suomeksi, liitettiin uuteen Suomen suuriruhtinaskuntaan, ja niistä muodostettiin Viipurin lääni. Samalla alue tuli Suomen suuriruhtinaskunnan oikeusjärjestelmän piiriin. Viimeistään tässä vaiheessa lahjoitusmaista muodostui laajasti keskusteltu ongelma, ja lahjoitusmaatalonpoikien oikeuksista käytiin kiivasta

Kuva-arkisto, Etelä-Karjalan museo

Paul Marceroun huvila oli tyypillinen esimerkki Terijoen rikkaasta puuarkkitehtuurista ja huviloiden kohtaloista. Keisarillisen arkkitehtiiliton ranskalaissyntyinen rahastonhoitaja Marcerou piti Pietarissa ylellisten posliini-, lasi- ja pronssitavaroiden liikettä ja hoiti huvilallaan upeaa kukkatarhaa. Valankumouksen jälkeen huvilaa asui Marceroun tytär miehensä kanssa. Neuvostoliitossa huvila oli osa lepokoti Bolševikia. Huvila, joka lienee rakennettu 1890-luvulla, ei ole säilynyt.

keskustelua. Ratkaisusta päästiin yksimielisyyteen kuitenkin vasta 1867, jolloin suuriruhtinaskunnassa päätettiin, että valtio lunastaa lahjoitusmaat ja talonpojat saivat mahdollisuuden ostaa maapalstansa pitkäaikaisella lainalla. Kaikki Terijoen lahjoitusmaat saatiin lunastettua vuoteen 1890 mennessä, mutta kesti yli vuosikymmenen, ennen kuin talonpojat viimein vuonna 1902 saivat perintökirjat, jotka vahvistivat heidän olevan maapalstojensa laillisia omistajia.¹⁰ Pentti Paavolainen avaa tässä julkaisussa lähemmin näitä vaiheita ja niiden seurauksia.

Maan omistussuhteiden ratkominen sekä tilaisuus ostaa, myydä ja jakaa tontteja kiihdyttivät huviloiden rakentamista, jopa siinä määrin että monet talonpojat olivat ehtineet sopia tilojensa myynnistä, ennen kuin he olivat saaneet myynnin mahdollistavan perintökirjansa. Kysymys siitä, kuka myi tontteja huvilarakentamista varten, ei kuitenkaan ole aivan yksinkertainen. Lahjoitusmaita ei aina myyty suoraan Suomen suuriruhtinaskunnalle, vaan toisinaan väliin ehti yksityisiä sijoittajia. Samaan aikaan paikalliset maanviljelijät toivoivat, että heillä olisi ensisijainen oikeus ostaa tontteja, joten heille tuli luultavasti suurena yllätyksenä, että Suomen suuriruhtinaskunta osallistui kesähuviloiden tonttien avoimeen myyntiin perustamalla tarkoitusta varten niin kutsutun huvilakomitean, joka myi 63 tonttia Terijoella ja 37 Kuokkalassa.¹¹ Lisäksi avoimessa myynnissä Suomen suuriruhtinaskunnan olisi voinut kuvitella suosivan erityisesti seudun talonpoikia maiden ostajina. Näyttää kuitenkin siltä, että huvilakomitea pelkäsi paikallisten pyrkivän keinottelemaan tonteilla ja haluavan vain myydä ne edelleen parempaan hintaan. Seurauksena oli, että mikäli ostajaehdokkaissa oli sekä suomalaisia että venäläisiä, tontti myytiin yleensä venäläiselle.¹²

Sopivien tonttien tarjonnan lisäksi alueen kehittymiseen vaikutti mahdollisesti vielä enemmän junayhteyden saaminen. Terijoen huvilakulttuurin voi tunnistaa jakautuvan eri vaiheisiin, ja ensimmäisen kauden voi sanoa alkaneen vuonna 1870, jolloin Pietarin ja Helsingin välinen rautatie valmis-

tui. Siitä lähtien Terijoen seudusta tuli Pietarin keskiluokkaisten ja varakkaiden asukkaiden tärkein kesäkohde. Terijokeen onkin viitattu ”Pohjoisen Rivierana”, jonne kaikki halusivat matkustaa kesäksi. Tämä on myös se menneisyyden hetki, jolloin tautien ja rajakiistojen repimän alueen merkitys muuttui kokonaisvaltaisesti. Vuonna 1951 ilmestynyt teos *Terijoki: Kuvia ja kuvauksia entisestä kotipitäjästä* kertoo osuvasti kesävieraiden roolista sekä siitä hulinasta, joka Terijoella alkoi touko–kesäkuussa:

Paikalliset kokoontuivat rautatieasemille auttaakseen kesävieraita pääsemään majapaikkoihinsa ja huviloihinsa. Joka päivä junat toivat lisää väkeä, ja parhaimmillaan kesävieraita oli monikymmenkertainen määrä paikallisiin verrattuna. Paikalliset hukkuivat kesäasukkaiden vilinään, ja kaduilla saattoi kohdata valtiomiehiä, univormussa kulkevia kenraaleja, pitkätukkaisia akateemikkoja ja niin edelleen. Myös hevosajureita, kotiapulaisia, lastenhoitajia ja palvelijoita oli suuret määrät. Kielivalikoima ulottui italiasta japaniin ja balttilaisista kielistä kiinaan. Kesäasukkaat tarvitsivat lisäksi monenlaisia palveluita ja viihdykkeitä, ja esimerkiksi vuonna 1905 esitettiin yhden viikon aikana sellaiset oopperat kuin Aida, Hugenotit sekä Simson ja Delila.¹³

Vuosisadan alusta kesäasukkaiden määrä kasvoi jatkuvasti, ja kesällä 1905 se nousi Terijoella noin 55000 henkilöön. Pelkästään Kuokkalassa arvioidaan olleen noin 30 000 pietarilaista kesäasukasta. Terijoella seisahti joka päivä noin 40 junaa, ja aamut ja illat olivat vilkkaimmat, sillä Terijoen huviloilta lähti päivittäin noin 5 000 henkeä töihin Pietariin palatakseen illalla takaisin. Alueen suosion kasvaessa huviloita rakennettiin jatkuvasti lisää. Vuonna 1908 Terijoella laskettiin olevan 1400 huvilaa, Kuokkalassa 762, Ollilassa 440 ja Kellomäessä 500 eli yhteensä 3102 huvilaa. Tämä merkitsee, että koko Kannaksen 10000 huvilasta noin kolmasosa sijaitsi tuolloin Terijoen seudulla. Ensimmäisen maailmansodan alkuun mennessä huviloiden määrän Terijoella arvioidaan nousseen jo yli neljäntuhannen.¹⁴ Tätä vasten on kiinnostavaa pohtia sekä alueen merkitystä 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alun paikallisille että suomalaisten myöhemmin varsin yhdenmukaisen nostalgista suhdetta. Vaikka kesävieraiden virta rajoittui muutamaan kuukauteen eivätkä he olleet näkemässä talvea, jolloin suuri osa hienommista kaupoista sulkeutui ja monien huviloiden ikkunat peitettiin, on kiistämättä selvää, että kesävieraat tarjosivat lukuisille paikallisille elinkeinon ja elävöittivät aluetta monin tavoin. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että nykypäivän Suomessa tämän aikakauden todellisuutta ei erityisemmin muistella.

Netta Böck, 2019

Sotalääketieteellisestä akatemiasta lääkäriksi valmistunut Aleksandr Kurenkov rakennutti joskus ennen vuotta 1915 Kellomäkeen hirsihuvilan. Suomen itsenäistyttyä huvilassa asui kääntäjä Emil Mane (?), myös Malmsten), neuvostoaikana se oli Dmitri Šostakovitšin huvilana ja lastentarhana.

TUHANNET HUVILAT

Uudet huvilat nimettiin yleensä rakennuttajiansa mukaan, kuten Müserin ja Durdinin huvilat.¹⁵ Ensimmäiset huvilat olivat vielä suhteellisen vaatimatonta, ja kertomusten mukaan paikalliset ottivat niiden omistajat hyvin vastaan. Kun myös äveriäät venäläiset löysivät Terijoen, rakennukset alkoivat yhä voimakkaammin ilmentää rakennuttajan varallisuutta. Tunnetuin esimerkki tästä oli Villa Arfa eli suomalaisittain Harppulinna, jonka pietarilainen arkkitehti Gavriil Baranovski suunnitteli itselleen ja perheelleen.¹⁶ 1920-luvulla arkkitehtuurinähtävyyksiksi kohosivat myös suojeluskuntatalona tunnettu Rajalinna eli entinen asetehtailija Zaharovin huvila, Ainola eli entinen Villa Salko sekä taiteilija Ilja Repinin huvila Penaty.¹⁷

Huviloiden värien, koristelujen ja tyylien kirjoa olisi vaikeaa liioitella. Oli vihreitä, taivaansinisiä, oransseja ja marjanpunaisia huviloita. Oli huviloita, joiden julkisivuissa oli Pietarista tuotuja pitsimäisiä koristeita ja verannanikkunoissa Pietarista, Saksasta tai Ranskasta tilattua värilasia. Useissa huviloissa oli myös torneja ja torninhuippuja.¹⁸ Toisaalta muistelmissa on tuotu esiin, että huviloita ei juurikaan kunnostettu, vaan niihin tehtiin jatkuvasti uusia laajennuksia ja koristeita. Suomessa 1970-luvulla tehdyissä kansatieteen kyselyissä eräs informantti muistelee kuulleen joltakulta kannakselaiselta tämän vuokrahuvilasta, että siihen ”rakennettiin joka kesä yksi huone tai kaksi lisää”.¹⁹

Tverissä syntynyt Mihail Šihin hankki tiettävästi 1901 Kellomäestä tontin, joka rekisteröitiin 1909 nimellä Šihino. Huvila rakennettiin hyvin samankaltaisilla piirustuksilla kuin Kurenkovin huvila. Pyöröhirsi, korkea katto, koristeleikatut tuulilaudat ja ikkunankehukset ja kattolyhtyjen liekkimäiset botškat edustavat kansallisromanttista venäläistä tyyliä. Suomen itsenäistyessä Anastasia Šihina jäi Kellomäkeen, ja syksyllä 1939 hänet evakuoitiin Suomeen. Neuvostovuosina huvilaan sijoitettiin Leningradin lastentarha ja vuonna 2001 se jäi tyhjilleen. Vuonna 2016 huvila listattiin valtiolliseen kulttuuriperintörekisteriin paikallisesti merkittävänä kohteena.

Tyyliä puolestaan vaihtelivat maurilaisista viikinkivaikutteisiin ja art decoa karjalaisen kansanrakentamisen innoittamaan hirsiarkkitehtuuriin. Sitäkin on pohdittu, voisiko huvilan ulkomuodosta päätellä alkuperäisen omistajan kansallisuuden. Vaikka jako ei varmastikaan ole selvä tai yksiselitteinen, vaikuttaa siltä, että suomalaiset rakennuttivat tyyppillisesti suoraviivaisempia ja vähemmän koristeellisia huviloita kuin venäläiset. Viimeksi mainittujen omistamissa huviloissa taas oli yleisempää, että hirret jätettiin tyylikeinona esiin julkisivuissa ja että julkisivuissa oli useammasta eri arkkitehtuurityylistä ammentavaa koristelua.²⁰ Tätä saattoivat toki osaltaan selittää myös taloudelliset syyt, sillä erityisesti pietarilaisilla rakennuttajilla oli vaurautta toteuttaa jännittävämpiäkin ratkaisuja ja panostaa huviloiden yksityiskohtiin, kuten vaikkapa edellä mainittuihin värilaseihin.

Netta Böök, 2019

Museovirasto, kansalliseen kuvakokoelmaan

Puutavara- ja asetehtailija Stepan Zaharovin huvila Pellervonkadulla eli nykyisellä Uliitsa Krasnoarmeiskajalla tunnettiin 1930-luvulla suojeluskuntatalo Rajalinnana. Huvila paloi 1990-luvulla.

Netta Böök, 2019

Arkkitehti Gavriil Baranovskin Kellomäkeen suunnittelema upeasta Villa Arfasta on jäljellä puutarhan näköalatasenne, jolta aukeaa näkymä Suomenlahdelle.

TYHJÄT HUVILAT JA TOINEN HUVILAKULTTUURI

Vuonna 1919 *Suomen Kuvalehti* julkaisi artikkelin ”Kuollut kylä”, joka tarjoaa osuvan tiivistelmän yhden aikakauden lopusta ja Terijoen merkityksestä ennen murrosta.

Terijoki oli entisinä aikoina tunnettu huvilaseutu, johon kesäisin saapui noin 40,000 venäläistä kesäasukasta. Elämä oli täydellistä ’kylpykausi-elämää’. Kylässä oli noin 100 kauppiasta, 400 ajuria, kolme hotellia, raattiusravintoloita kymmeniä, oluttehdas y.m. Lawn-Tennis-klubi, jolla oli useita kenttiä, sekä jalkapalloklubi, jolla samoin oli oma kenttensä. Oli niin ikään purjehdusseura kalliine satamineen, purjehduspaviljonkeineen ja kymmenine aluksineen, oli keilarata, kilpa-ajorata ja suuri joukko elävienkuvien teattereita. Suosittuja huvittelupaikkoja olivat palokunnan ja Kasinon kauniit kesäpuistikot, jossa ihmisvilinä oli lakkaamaton. Kulkukauppiaita kierteli runsaasti, ja kaikenlaisia ”kukkaron tyhjentäjiä” tuli läheltä ja kaukaa. Kuumana kesäpäivänä oli Suomenlahden rannassa sadoittain ihmisiä lojumassa keltaisella hiekalla tiheässä kuin sillit tynnyrissä. Rantatietä kierteli venäläinen ylimystö, jonka naisväki antoi elävän kuvan Parisilaisista muodeista. Ja virkamiehiä oli kylässä kuin hyväisessä kaupungissa ainakin: Rautatiellä oli 7 virkamiestä, 18 palvelusmiestä, postista 6 virkailijaa, 18 kantajaa, apteekissa 6 henkilöä. Oli polisimestari, nimismies ja apulaisnimismies, ja poliisipalveluskunta saatettiin lukea kymmenissä. Nyt on kaikki hiljaista. Tyhjät huvilat seisovat entisen elämän muistomerkkeinä ja ihmiset ovat pakotetut hankkimaan itselleen muita ansiotilaisuuksia.²¹

Kun Suomi itsenäistyi vuonna 1917, rajat sulkeutuivat ja venäläisen huvilakulttuurin aika Terijoella päättyi. Vuoden 1920 Tarton rauhansopimuksessa Terijoki jäi Suomen puolelle. Suuri määrä huviloita jäi yhtäkkiä vaille käyttöä, eikä huomattavalla osalla ollut laillista omistajaakaan venäläisten muutettua vallankumouksen alta ulkomaille. Vain joissain harvoissa tapauksissa venäläiset omistajat jäivät pakolaisina asumaan huviloihinsa. Rajan sulkeutuminen ei kuitenkaan hävittänyt Terijoen huvilakulttuuria

kokonaan, vaan itsenäisessä Suomessa syntyi oma huvilakulttuurinsa. Tätä voidaan pitää alueen huvilakulttuurin toisena tunnistettavana vaiheena. Tunnusomaista tälle vaiheelle on, että tästä lähtien huviloiden elämä jatkui eri sijainneissa. Vuosina 1918–1925 noin puolet Terijoen kunnan 6 500 huvilasta myytiin uusille omistajille.²² Jälleen kerran rautateiden roolista tuli ratkaiseva, sillä monet myydyistä huviloista purettiin huolellisesti ja kuljetettiin rautateitse muualle Suomeen, minne rata vain ylsi. Nykypäivän näkökulmasta katsottuna muualle Suomeen siirretyt huvilat ovat myötävaikuttaneet siihen, että terijokelaishuvila on monelle suomalaiselle edelleen tuttu käsite.

Toisaalta seudulle tuli uusia kesäasukkaita muun muassa Helsingistä, Viipurista ja muualta Suomesta. Vuonna 1923 perustettiin Huvila-asutuksen elvyttämistoimikunta, vuonna 1924 aloitti Terijoen merikylpylä Oy ja vuonna 1926 Kuokkalan kesäkylpyläyhdistys ry. Alueella avattiin myös uusia hotelleja, joista tunnetuimpia ovat Terijoen kasino ja Riviera Ollinpäässä sekä Kuokkalan kasino.²³ 1920–1930-luvuilla Terijoki tuli tunnetuksi myös suomalaisen kulttuuriväen kokoontumispaikkana. Esimerkiksi arkkitehti Jonas Cedercreutz on kuvaillut, kuinka Alvar Aalto perheineen vietti kesän 1934 Terijoella, koska sieltä oli helppo käydä valvomassa Viipurin kirjaston rakennustöitä.²⁴ Toisena esimerkkinä mainittakoon taiteilijapariskunta Tito ja Ina Collianderin omistuksessa ollut Villa Golicke, josta muodostui yksi aikansa suomenruotsalaisten modernistien kokoontumispaikoista. Huvila on edelleen olemassa. Suomalaisten muistot Terijoen maineesta keskittyvät erityisesti tähän toiseen vaiheeseen. Huolimatta siitä, että tarkemmat taustat ovat varmasti harvemmälle tuttuja, muualle Suomeen siirrettyjen terijokelaishuviloiden voi tulkita toimivan materiaalisina kiinnekohtina tämän aikakauden muistoille.

Kari Hakli, 2019

Terijoen Kullervonkadulla eli Kavalerijskaja ulitsalla on tyhjillään diplomi-insinööri Henrik Neben huvila, joka lienee rakennettu aikaisintaan 1905. Kannaksen Vammelsuussa syntynyt Nebe oli vallankumoukseen saakka Pietarissa sijaitsevan sähkö-insinööritoimiston työntekijä ja omistaja sekä osakkaana Wossidlo & Co:ssa, joka oli yksi suurimmista moottoreita ja tarkkuuskoneita valmistavista yrityksistä. Nebe oli isänsä tapaan Suomen kansalainen.

MYÖHEMMÄT MURROKSET

Talvisodan ja jatkosodan seurauksena tilanne muuttui jälleen, kun Kannas liitettiin Neuvostoliittoon. Neuvostoajan huvilakulttuuri erosi selvästi Suomen suurruhtinaskunnan ja itsenäisen Suomen aikaisesta, ja neuvostoaikaa voidaan tarkastella huvilakulttuurin kolmantena vaiheena. Lopulta neljännessä vaiheessa huvilat jatkavat elämäänsä molemmin puolin rajaa: Venäjällä alkuperäisillä paikoillaan, Suomessa siirrettyinä. Monet ovat yhä käytössä, osa on rapistunut, ja paljon on purettu tai palanut. Huviloiden vaiheista nyky-Venäjällä kirjoittavat tässä teoksessa Jelena Travina ja Svetlana Levoško.

Alueen mutkikas ja moninainen historia on vaikuttanut niin suomalaisten kuin venäläistenkin käsityksiin paikan merkityksestä. Alueen aikaisempi historia, jota ovat sävyttäneet rajalevottomuudet, epidemiat, talonpoikien vaikeat olot sekä mutkikkaat maan omistussuhteet, edustavat selkeästi eri narratiivia kuin nostalgiset muistot ja ajatus Pohjoisen Rivierasta. Venäläisten kannalta Terijoen myyttinen maine rakentui 1870-luvulta lähtien, kun taas suomalaisille sen merkitys vaikuttaa ankkuroituvan 1920–1930-lukuihin. Huviloita ajateltaessa yhden tietyn aikakauden merkitys näyttää vähemmän oleelliselta, vaan kuten alussa todettiin, huvilat muistuttavat pikemminkin ajatusta linnasta Espanjassa – jonkinlaista kiteytymää menneisyyden kesäisestä unelmasta.

Terijokelaishuvilat materiaalisena ilmiönään pitävät paikkansa. Ne tuovat erityisellä tavalla esiin ristiriitoja muistamisen ja tiedon välillä sekä tuovat näkyviin prosesseja, joiden kautta paikan ja huviloiden merkitys on ajan saatossa rakentunut. Lisäksi huviloiden historia limittyy monin tavoin eri alojen tutkimukseen aina matkailun tutkimuksesta arkkitehtuuriin ja poliittiseen historiaan. Tämän artikkelin alussa esitetyt – ja laajemmin tämän kirjan – esiin tuomat kysymykset Terijoesta ja terijokelaishuviloista ansaitsevat jatkotutkimusta.

Terijoki-seura ry

Terijoen Koivikossa oli huvila, jota komisti pagodamainen näköalatorni. Huvilan omisti todennäköisesti D. T. Igumnov, joka tunnettiin Terijoen ortodoksisen kirkon ja reaalikoulun mesenaattina. Pietarissa Igumnoveilla oli vaatimattomia lounasravintoloita sekä viinikellareita eli eräänlaisia viinipuoteja.

VIITTEET

- 1 Timo Tuomi on kirjoittanut siirretyistä huviloista englanninkieliseen teokseen, johon käsillä oleva julkaisu pohjautuu. Tuomi, Timo 2021. *Villas as movable heritage*. Teoksessa Berger, Laura (toim.) *The Look of Leisure – Historic seaside villas of the Northern Baltic*. Livonia Print, Latvia: The Finnish National Committee of ICOMOS & The Finnish Architectural Society.
- 2 Waltari, Mika 1940. *Komisario Palmun erehdys*. Helsinki: WSOY. Matti Kassila ohjasi samannimisen filmatisoinnin Suomi-Filmille 1960.
- 3 Wynne Jones, Diana 1986. *Howl's Moving Castle*. Greenwillow Books. New York. Hayao Miyazaki ohjasi Ghimli Studiosin tuottaman samannimisen elokuvan *ハウルの動く城, Hauru no ugoku shiro*. Suom. *Liikkuva Linna*, 2004.
- 4 Terijoki. *Luovutetun Etelä-Karjalan pitäjät* -verkkosivut, <https://www.luovutetunetelakarjalanpitajat.fi/Pitajat/Terijoki/Perustietoa>; Terijoen historiaa. Karjalan Liitto ry:n verkkosivut, <https://www.karjalanliitto.fi/karjalan-liitto/jasenyhteisot/saatiot/teri-saatio/terijoen-historiaa.html>, haettu 7.7.2024.
- 5 Uotinen, Mikko 1910. *Terijoen Yhteiskoulu: Kuvia, Kuvaluja Ja Mietteitä Terijoen Yhteiskoulusta Ja Sivistysoloista*. Wiipuri.
- 6 Esimerkiksi Heikkilä, Ritva (toim.) 1984. *Terijoki – unelma ennen myrskyä: Kotiseutumustoja II*. Hämeenlinna: Karisto; Luolajan-Mikkola Anja & al. 1989. *Terijoki 3, Helmi beleän labden: Kotiseutumustoja*. Espoo: Terijoki-seura; Aejmelaeus, Salme & al. 1982. *Terijoki: Paratiisi Meren Rannalla*. Helsinki: Karisto; Heikkilä, Ritva (toim.) 2004. *Terijoki: Kadotettu paratiisi*. Helsinki: Tammi; Kähönen, Ester 1982. *Entinen Terijoki: Kylämuistoja*. Kouvola; Ijäs, Kristiina 2020. *Muistojen Terijoki elää Teri-säätiössä: Teri-säätiö 70 vuotta*. Järvenpää: Teri-säätiö.
- 7 Ks. esim. Lähtenmäki, Maria 2009. *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 8 Salokas, Martti (toim.) 1951. *Terijoki: Kuvia ja kuvauksia entisestä kotipitäjästä*. Lahti: Kustannusliike Kanerva, 43.
- 9 Aihepiiriä on tutkinut Jyrki Paaskoski, ks. esim. Paaskoski, Jyrki 1997. *Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710–1826*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 10 Alueella ei ollut myöskään vielä toimeenpantu isoajakoa, jossa kullekin yksittäiselle tilalle osoitettiin omat pellot, niityt ja metsät, vaan Terijoen seudulla isojako saatiin päätökseen vasta vuonna 1895. *Uusi tietosanakirja 1967*. Helsinki: Tietosanakirja Oy, 1006–1007; Strandman-Suontausta, Pia 1987. *Karjalan kantas huvila-asutus-alueena ja ns. terijokelaishuvila*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto. Turku, 6.
- 11 Salokas 1951, 90–91. Tätä ennen oli jo toiminut ns. Lintulan komitea, jonka tehtävänä oli ollut järjestää huvilaloja entisellä Lintulan lahjoitusmaalla. Hämäläinen, Vilho 1966. Venäläinen huvila-asutus Karjalan kannaksella. Teoksessa *Jublajulkaisu Aulis J. Alasen 60-uotispäiväksi*. Historian laitoksen julkaisuja I. Tampere: Tampereen yliopisto, 69–82.
- 12 Hämäläinen 1966, 71.
- 13 Salokas 1951, 106–108.
- 14 Ibid., 101.
- 15 Ibid., 101.
- 16 Harppulinnan historiaa on tutkinut erityisesti Jelena Travina, ks. Travina, E. M. 2021. Villa «Harppulinna». Неоконченная мелодия для арфы, 1905–1921. Teoksessa *Карельский переиеек. Страницы истории, книга 5*. Ред. Леонид Ильясевич Амирханов. СПб: Остров, 152–168.
- 17 *Aurinko Hiekkarannat Meri kutsuvat kesänviettoon Terijoelle Kuokkalaan Kellomäelle Ollilaan Tyrisevään*. Matkaesite. Karjalan Kirjapaino Oy, 1920-luku. Kuriositeettina mainittakoon, että Zaharovin huvilan omistajan Stepan Zaharovin puoliso oli Ivan Durdinin tytär Julija. 105. Открытка, отправленная в июле 1907 г из Терийоки в С.-Петербург В. И. Захаровой. Письма из прошлого. Старые дачи, terijoki.spb.ru -verkkosivut.
- 18 Salokas 1951, 104.
- 19 Syväoja, Elina 2018. *Tuhatilmeiset kannakselaishuvilat. Terijoelta Pohjanmaalle siirretyt rakennukset*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 31. Lähteenä Museovirastossa säilytettävä kansatieteen kyselyn 20 aineisto Kannaksen kesävieraat ja huvila-asukkaat 1973, 12.
- 20 Ibid.
- 21 M.U. Kuollut kylä. *Suomen Kuvalehti* 5.7.1919 N° 27. Kieliasu alkuperäistekstin mukainen.
- 22 Terijoki. *Luovutetun Etelä-Karjalan pitäjät* -verkkosivut.
- 23 Syväoja 2018, 1–2.
- 24 Cedercreutz, Jonas 1984. Alvar Aalto suunnitteli Viipurin kirjastoa Terijoella. Teoksessa *Terijoki. Unelma ennen myrskyä. Kotiseutumustoja II*. Toim. Ritva Heikkilä. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy.

KUVATEKSTIT

Netta Böök, lähteenä *terijoki.spb.ru*-sivut

Pentti Paavolainen

Kansallisarkisto

MUSTA MUISTIKIRJA.
KIVENNAPALAISEN KAUPPIAAN
PIETARI PAAVOLAISEN VELJET JA
PERILLISET KIINTEISTÖBISNEKSESSÄ

Tarkastelen tässä artikkelissa huvila-asutusta isosetäni pitämän muistikirjan pohjalta.¹ Se on yksityinen rekisteri tonttikaupoista, joita henkikirjoittaja Pekka Paavolaisen hoiti sisarustensa ja setänsä nimissä. Huvilapalstat lohkottiin kahdesta Kellomäellä sijainneesta suuremmasta metsäpalstasta.²

Henkikirjoittaja Pekka Paavolainen (1868–1930) tunnetaan kirjailija Olavi Paavolaisen (1904–1964) isänä. Hän oli juristi ja kansanedustaja, jolla oli paikallishallinnossa tehtävä väestökirjanpitäjänä ja julkisena notaarina. Hän oli varakkaan maaseutukauppiaan akateemisesti koulutettu esikoinen, ja naituaan Viipurin säätyläisiin kuuluneen Alice Löfgrenin hän sai isänsä tuella rakennuttaa Vienola-nimisen huvilan Kivennavan kirkonkylän tuntumaan paikkaan, jossa nykyisin sijaitsee Pervomaiskojen kaupungin-sairaala. Perhe ehti syksyllä 1939 kuljettaa papereita turvaan Helsinkiin ennen talvisodan puhkeamista. Neuvostoarmeijan lähestyessä joulukuun ensimmäisinä päivinä suomalaiset sytyttivät vetäytyessään Vienolan tuleen. Niinpä Vienolaa ympäröi vielä legendaarinen aura, kuten niin monta muutakin näistä ”Pohjoisen Rivieran” huviloista.

Vienolan Pekka-isännän pitämään muistikirjaan liittyy käsin piirrettyjä karttoja, joiden avulla havainnollistuu, miten kahdesta suuremmasta metsätilasta on mekaanisesti ruuduttamalla saatu huvilapalstoja eli valmiita määräaloja myytäväksi. Nämä tulevat huvilapalstat on kirjaimin (litteroil-la) jaettu tasan niiden sisarusten kesken, jotka nämä kaksi eri metsätilaa yhdessä omistivat.

Kivennavan kirkonkylässä syntyneet sisarukset Pekka, Johannes, Katri, Mikko, Anna, Mari ja Erkki olivat ne seitsemän, jotka kasvoivat aikuisiksi yhteensä 14 lapsesta, jotka heidän äitinsä Maria Kääpä synnytti vuosina 1868–1890 kauppias Pietari Paavolaiselle. Kaikki kolme tytärtä avioituivat

Edellisen sivun kuva:
Pekka Paavolaisen
musta muistikirja N° 1,
Kansallisarkisto.

Paavolaisten sisarukset valokuvassa vuodelta 1921. Äärimmäisenä oikealla seisoo esikoinen, varatuomari Pekka Paavolainen, Vienolan huvilan isäntä.

Pentti Paavolaisen perhearkisto

akateemisesti koulutetuille miehille ja saattoivat näin tehdä sosiaalista nousua. Katri avioitui kanttori Oskar Kruskopfin (suom. Kaakonkalvo) kanssa, joka Kuopion jälkeen sai viran Helsingistä ja esiintyi myös oopperalaulajana Helsingissä. Anna-sisaren miehestä, Jooseppi Arrasta tuli Viipurin maaseurakunnan kirkkoherra. Nuorin sisar Mari avioitui teologi Aleksanteri (Sasu) Pimiän kanssa, josta tuli opettaja Terijoen yhteiskouluun. Kauppiasperheen pojista isovelji Pekan lisäksi vain nuorin, Erkki Paavolainen (1890–1960) suoritti loppututkinnon. Hän valmistui pääaineenaan kansantalous ja teki uran sanomalehtimiehenä, kansanedustajana, lyhyesti ministerinä ja sotien jälkeen yhtenä Karjalan Liiton perustajista. Hänen puolisonsa oli viipurilainen saksan ja ranskan kielten maisteri, Elsa os. Joensuu. Erkki ja Elsa olivat isovanhempiani.

Muisti- tai oikeastaan tilikirja herättää heti laajemman kysymyksen, miten näistä tiluksista oli tullut maakauppias Pietari Antinpoika Paavolaisen (1849–1904) perheen omistuksia. Olihan hän varakkaana kuollessaan silti säädyltään lampuoti, landsbonde, eräänlainen vuokraviljelijä, jonka asema lähenteli maaorjaa. Huolimatta tästä virallisesta säädystä hän oli kerännyt omaisuutta pitämällä 1870-luvulta alkaen menestyvää kauppaliikettä Kivennavan kirkonkylässä vanhan Viipurin–Pietarin maantien varressa. Hän oli hyötynyt Kannaksen kehittyvästä taloudesta, samoin kuin hänen kuusi veljeään, joiden kanssa hän muodosti ”Paavolaisten seitsemän veljeksien” verkoston. Vain kaksi veljestä jatkoi maataloudessa, muut viisi avasivat omat kauppaliikkeensä. Niistä parhaiten menestyivät Kivennavan kirkonkylän (Pietari), Terijoen (Antti) ja Raivolan (Aatami) kauppiat. Pienemmille kylille, kuten Ahjärvelle (Tuomas) ja Joutselkään (Heikki) asettuneilla oli vaikeampaa. Terijoelle ja Raivolaan rakennettiin vieläpä kivistä kaksikerroksiset kauppiastalot, jotka ovat edelleen olemassa. Nämä molemmat kasvavat rautatietaajamat kuuluivat tuolloin vielä Kivennavan pitäjään.

Veljesten verkostoitumista vahvisti vielä se, että useimmat heistä naivat Kuokkalassa toimineen kauppias Pietari Käävän tyttäriä tai lähisukulaisia.

Paavolaisten tyttäret taas saattoivat halutessaan kouluttautua pitemmälle, mikä loi heille lisääntyvää kysyntää koulutettujen nuorukaisten piirissä, eikä vähiten hyvien myötäjäisten toivossa. Eri asia on, oliko aviomiehen ja aviovaimon mahdollista molempien tehdä uraa, sillä vaimot joutuivat tuolloin vielä jäämään kotia pitämään.³

Toinen paradoksi on, että koska nämä Kivennavan kauppiasisät eivät olleet ”vapaita”, he eivät omistaneet omia entisiä tai nykyisiä viljelysmaitaan. Näin he erosivat vertaisistaan läntisessä Suomessa, missä talonpoikien omistusoikeus maihinsa periytyi jo keskiajalta. Vanhan Suomen alueella monet pitäjistä olivat venäläisille aatelisille annettuja lahjoitusmaita, joiden lunastusprosessi määritteli koko huvila-asutuksen syntyä. Huvila-alueiden voimakasta kehitystä ei siis voi selittää pelkästään Pietarin metropolialueen nopealla kasvulla ja pääkaupungin lähellä sijaitsevien kesähuviloiden kysynnällä.

Venäjäällä tapahtunut sosiaalinen kehitys kiteytyy Anton Tšehovin *Van- ja-enossa*, kun professori Serebrjakov kolmannessa näytöksessä ilmoittaa:

Meidän maatilamme tuottaa keskimäärin kaksi prosenttia enintään. Ehdotan että se myydään. Jos siitä saadut rahat sijoitetaan arvopapereihin, niin tuotto liikkuu neljän viiden prosentin vaiheilla, ja luulen että ylimääräistäkin jää muutamia tuhansia, jotka antavat meille mahdollisuuden ostaa pienehkön huvilan Suomesta.⁴

Suomenlahden pohjoisrannan nopea ekspansio selittyy myös sillä, että näillä Uudenkirkon ja Kivennavan rannoilla oli pitkään vallinnut ”aktiivisen omistajuuden” puute. Se näkyy verrattaessa Viipurin, Helsingin ja Turun ympäristöihin. Niiden saaristoihin alkoi jo 1830-luvulla nousta aateliston, virkamiesten, vaurastuvan porvariston ja teollisuusmiesten kesäresidenssejä.

VENÄLÄISET LAHJOITUSMAAT VIIPURIN KUVERNEMENTISSA JA VANHASSA SUOMESSA

Tilanteen juuret olivat siinä feodaalisessa maanomistuksessa, joka vallitsi niin kutsutussa Vanhassa Suomessa eli Viipurin kuvernementissa. Se poikkesi muusta Suomen suuriruhtinaskunnasta eli venäläisille vasta vuonna 1809 siirtyneestä Uudesta Suomesta, johon Vanha Suomi vuonna 1812 yhdistettiin.⁵

Pietari Suuri ja hänen seuraajansa olivat palkinneet sotapäälliköitään ja suosikkejaan lahjoittamalla heille Kannakselta alueita jo vuodesta 1721,

kun alue rauhansopimuksessa virallisesti siirtyi osaksi Venäjää Suomen kuvernementtina. Kivennavan pitäjäksi on kuulunut useille aatelismiehille, ensin vuosina 1721–1723 eversti M. Nejeloville. Vuodesta 1741 alueen haltijana oli ns. Lintulan hovi (kartano) ja omistajana D. A. Šepelev vuosina 1741–1759, kreivi P. A. Šuvalov vuoteen 1768, kreivi P. G. Tšernišev vuoteen 1780 ja vielä Saltykovin perhe vuoteen 1820. Vuodesta 1741 suomenkieliset maanviljelijät olivat joko Lintulan alamaisia tai he joutuivat jättämään maansa ja lähtemään esimerkiksi töihin Pietariin.

Asia mutkistui, kun omistajaksi tuli Siestarjoelle (Systerbäckiin) vuonna 1714 perustettu kivääritehdas, Sestroretski oružeyni zavod. Kivennavan ja Uudenkirkon talonpoikien tuli maksaa päivätyönsä eli ropottinsa polttamalla ja toimittamalla puuhiiltä tehtaan masuuneihin. Vuonna 1820 Lintulan hovin osti Keisarillinen tykistöministeriö, joka omisti myös asetehdaat. Viljelijöiden ei ollut edelleenkään lupa luopua taloistaan tai maistaan. Kivennavan kaikki metsät muodostivat Kruununpuiston, joka kuului yksinomaan tykistö- tai sotaministeriölle.

Mutta kun Aleksanteri I yhdisti Vanhan Suomen vuonna 1812 muuhun Suomeen, jouduttiin lainsäädännöllisiin ongelmiin. Suomen oikeusjärjestelmä periytyi Ruotsin 1700-luvun lopun lainsäädännöstä, joten venäläisten maanomistuksista syntyi ongelmia. Pietarissa ehdotettiin jo tuolloin, että alue liitettäisiin takaisin Venäjään ja irrotettaisiin Suomesta. Nikolai I:n hallituskaudella säädettiin aatelisille maanomistajille edelleen täysi omistusoikeus maihinsa. Lampuodeille annettiin 10 vuotta aikaa tehdä sopimus isäntänsä kanssa tai muuttaa pois. Viipuriin perustettiin hovioikeus 1839, mistä toivottiin parannusta siihen, että kiistat isäntien ja talonpoikien välillä voitaisiin ratkaista paremmin venäläisiä ymmärtäen, kun vetoomustuomioistuimien oli lähempänä keisaria eikä Turussa tai Vaasassa.

Lahjoitusmaatalonpoikien ongelma oli kuitenkin ilmeinen ja kiinnitti Viipurissa valistuneiden piirien huomiota. Itäisen Suomen suomalaisuusliike muodostuikin sosiaalisesti radikaalimmaksi: suomenkielisen väestön voimaannuttaminen tapahtui monin sivistysprojektein ja yrityksin saattaa heille samat oikeudet kuin lännessä.⁶

Aleksanteri II salli vuodesta 1863 alkaen Suomen kehittymisen kohti edustuksellista demokratiaa. Suomen hallitsemisesta vastaava keisarin nimittämä senaatti sai rinnalleen neljän säädyn muodostamat valtiopäivät. Vuonna 1867 säädyn päättivät hankkia lainan, jolla perustettaisiin ns. lahjoitusmaarahasto, joka ostaisi maat niiden omistajilta ja möisi ne sitten pitkäaikaisella luotolla lampuotien perheille. Näin viljelijöistä tulisi viljelemiensä maiden perinnöllisiä omistajia. Vähitellen myös venäläinen aatelisto

alkoi kiinnostua maidensa myymisestä Suomen senaatille. Tämä tapahtui pääosin vuosina 1875–1885 ja jopa vielä 1891.

Maat piti ensin mitata ja rekisteröidä. Jo 1760-luvulta alkaen oli Ruotsissa ja Suomen alueella toteutettu suuri maanviljelysreformi, isojako, jossa pellot koottiin suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja jossa talot sijoitettiin niiden oheen. Samalla ns. ryhmäkylät purkautuivat. Isojako oli muualla Suomessa jo toteutettu, mutta entinen Vanha Suomi oli vuorossa vasta nyt. Näiden operaatioiden jälkeen maat myytiin paikallisille viljelijöille, jotka saivat 38 vuotta maksuaikaa Suomen senaatille.

Kivennapa ja koko Kuokkalan ja Tyrisevän välinen rannikko muuttui keinottelun kohteeksi. Vuonna 1870 sotaministeri D. A. Miljutin tarjoutui myymään Kivennavan Suomen senaatille. Vuonna 1874 saatiin sovittua hinta, mutta siihen mennessä Venäjän sotaministeri oli jo muuttanut mieltään ja halusikin myydä pitäjän senaatin asemesta ruhtinas E. Uhtomskille. Pian velkaantunut Uhtomski myi Kivennavan F. P. Neronoville ja tämä puolestaan ranskalaisomisteiselle yhtiölle nimeltä La Société anonyme des hauts fourneaux forges, mines, domaines et forêts de Raivola et Lintula [Raivolan ja Lintulan sulatto-, takomo-, kaivos-, maa- ja metsäosakeyhtiö]. Monien neuvottelujen jälkeen tämä ”ranskalainen yhtiö” suostui senaatin tarjoamaan hintaan, mutta Raivolan rautatehtaat ja metsät suljettiin kaupan ulkopuolelle. Niitä omisti vielä pankkiiri toisensa jälkeen, kunnes Karl Winberg myi loput Kivennavasta vuonna 1882 kolmen miljoonan Suomen markan hintaan, joka oli korkein siihen mennessä maksettu.

Isojako voitiin vihdoinkin toimittaa Kivennavalla. Kaikkein kiireisintä oli toimittaa se Terijoen asemakylässä, jonka elämä oli muuttunut vuonna 1870 avatun rautatien takia ja jossa tonteista, niin suurista kuin pienistä, oli kovaa kysyntää. Siellä isojako valmistui vuonna 1890. Muun Kivennavan mailla isojaossa meni vielä vuosikymmen, niin että vasta joulukuun 8. päivänä 1902 voitiin senaatista toimittaa omistuskirjat kaikille entisille lampuodeille, jotka olivat nyt nousseet talollisiksi ja saivat perinnölliset oikeudet tiloihinsa. Mutta metsien lunastus lykkääntyi. Ns. kruununpuiston alueitten jako talonpojille alkoi vasta itsenäisessä Suomessa vuonna 1921. Sekin oli niin monimutkainen asia, ettei se kiirehtimisvetoomuksista huolimatta tullut valmiiksi ennen vuotta 1939, jolloin talvisota teki siitä tarpeettoman. Alueet siirtyivät Neuvostoliitolle.

RAUTATIE 1870 MUUTTI KAIKEN

Helsingin ja Pietarin välinen ratayhteys oli muuttanut kaiken: kesähuvi-
loille piti päästä nopeammin ja mukavammin junalla. Metropolin lähellä
sijaitseva luonnonkaunis ranta oli parasta ja terveellisintä lomanviettoon.
Näillä pensaikkosilla, viljelyyn kelpaamattomilla matalilla joutorannoilla
olikin äkkiä kysyntää, ja heinä, männyt ja hiekka olivatkin korvaamatto-
man kaunis yhdistelmä. Tonttien tarvetta ei kukaan osannut ennakoida.
Niin Suomen senaatti kuin pitäjien venäläiset omistajat aloittivat tonttien
myynnin ennen kuin edes isojakoa oli saatu toimitettua. Ja kun kerran
senaatti myi, halusivat lampuoditkin myydä maita, jotka olivat tulossa
heidän omistukseensa. Tonttien myyminen ei ollut vielä luvallista, mutta
moraalisesti se alettiin kokea oikeutettuna.⁷

Maan hinta ampaisi ylös, mikä rikastutti tontin myyjiä. Samaan aikaan
Venäjän sosiaalinen ja taloudellinen kehitys edisti porvariston ja keski-
luokkien kasvua. Nämä puolestaan olivat tonttien halukkaita ostajia, jotka
halusivat perhekunnilleen näyttäviä huviloita. Venäjänkielisen väestön
lisääntyminen Kannaksella johti 1911 Venäjän aloitteeseen, että nämä
Pietaria lähinnä olevat alueet irrotettaisiin Suomesta, jolloin niillä voitai-
siin soveltaa ”yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä” ja parantaa venäläisten
oikeuksia ja kohtelua. Oli nimittäin pietarilaisille kiusallista, että Suomen
puolella niin lähellä pääkaupunkia eivät päteneetkään Venäjän lait.⁸ Nämä
Venäjän valtiolliset pyrkimykset luonnollisesti vahvistivat suomalaisten jo
1899 alkanutta lisääntyvää vastarintaa, joka lopulta johti itsenäisyysjulis-
tukseen 1917.

Pekka Paavolaisen muisti- tai tilikirja tonttikaupoista iskee juuri tähän
tilanteeseen ja sisältää dokumentoinnin Kivennavan pitäjän, Terijoen kylän
Ollilan (Solnetšnoje) tilasta alueella, joka myöhemmin tunnetaan Kellomä-
kenä (Komarovo). Ensimmäinen oli tila RN^o 4 Terijoki – ¹/₁₂ Hauenmäen
tilasta –, joka oli tullut isojaossa kauppias Pietari Paavolaisen omistukseen
1890. Viisi vuotta myöhemmin, heinäkuussa 1895 Pietari, Tuomas, Antti
ja Aatami sekä Pietarin vanhin poika Pekka ostivat vielä yhdessä maa-alan
RN^o 2 Terijoki, joka käsitti ³/₁₁ Ollilan tilasta Kellomäellä.

Lakiasiat olivat monimutkaisia. Ensin piti odottaa omistuskirjoja vuo-
teen 1902 asti, ja Pietarin kuoltua vuonna 1904 jouduttiin tekemään kuol-
linpesän osituksia. Pietarin lapset saivat omat osuutensa vasta vuonna 1910,
jolloin he selvittivät myös omat velkansa kuolinpesästä.

Vuonna 1906 palsta RN^o 2 jaettiin huvilapalstoiksi, joista saamamiehiä
oli viisi: veljekset Tuomas, Antti ja Aatami, Pietarin kuolinpesä, jolla oli seit-
semän perillistä, sekä Pekka, sisaruksista vanhin, joka oli ollut yksi viidestä

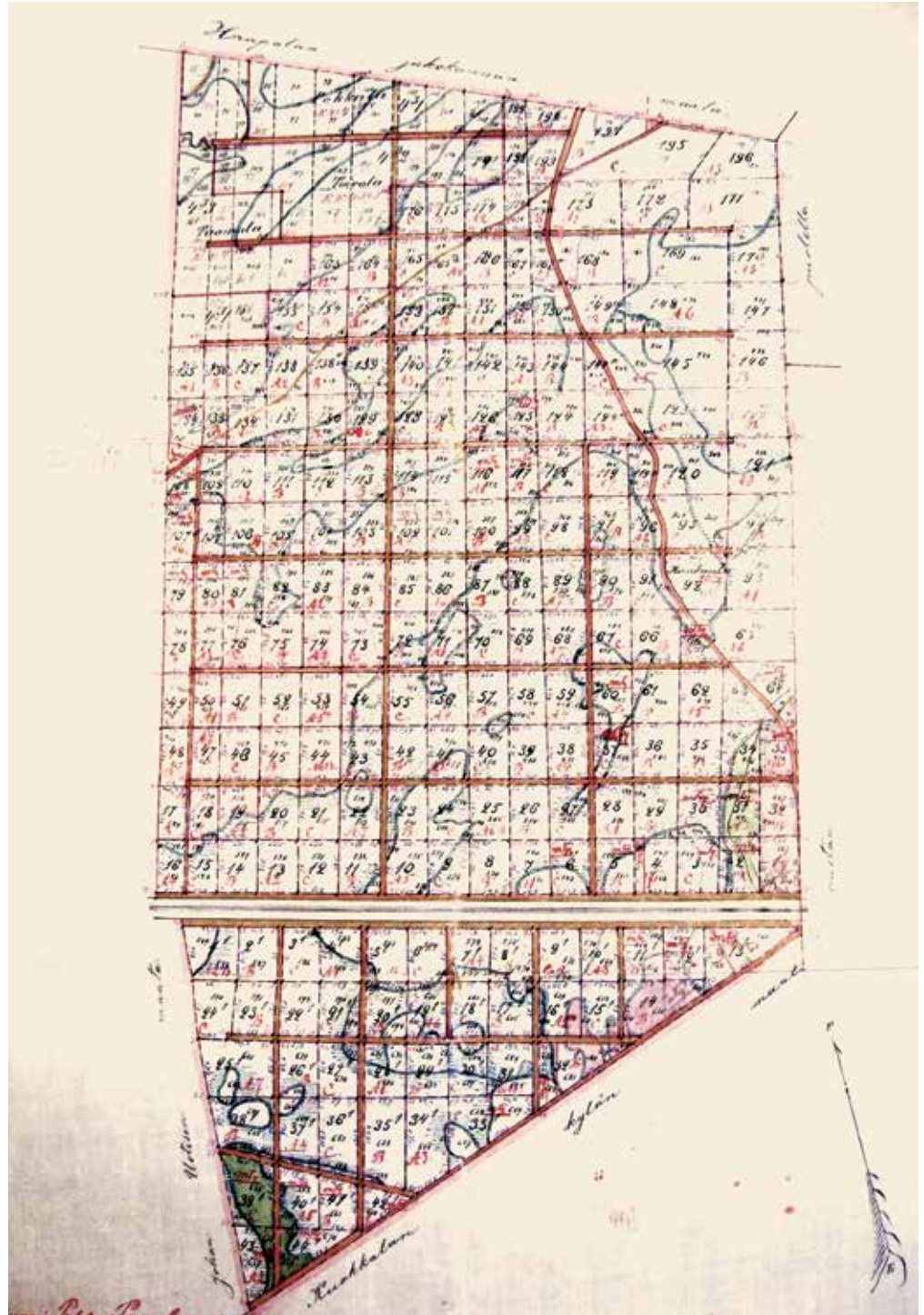
ostajasta 1895. Vuonna 1910 tilan R№ 4 palstoista saatuja rahoja olivat jakamassa enää Pietari Paavolaisen seitsemän perillistä. Kaikkia kauppvoja ei ollut vielä tehty, mutta palstat oli jo nimetty sisaruksille. Ehkä niitä myös myytiin yksilöllisten rahantarpeiden mukaan.

Kaikki myynnit numeroitiin, mitattiin, rekisteröitiin ja vahvistettiin vuotuisilla kesä- ja talvikäräjillä. Vuoden 1910 jälkeen maksut menivät jo suoraan a.o. perillisille, jotka olivat antaneet myyntiin itselleen nimettyjä tontteja. Operaatioita johdettiin siis Vienolasta käsin, mutta kentällä eli maastossa asiamiehinä olivat herrat A. Rehn ja A. Siems, jotka tapasivat asiakkaat karttojen kanssa. Itse kaupat tehtiin Vienolassa, jossa näyttävän komea herra otti ostajia vastaan. Venäläisten kesken hänet tunnettiin nimellä ”knjaz Paavolainen” eli ruhtinas Paavolainen, kuten Olavi Paavolainen on maininnut.⁹

MUTTA KEITÄ OLIVAT OSTAJAT?

Pekka Paavolaisen aakkosellinen asiakasluettelo on osin sekava, sillä hän käytti sekä kyrillisiä että latinalaisia kirjaimia. Mutta lähes 200 nimestä ylivoimainen enemmistö on venäläisiä, kourallinen saksalaisia, ja myös he ovat selvästi Pietarista. Vain 10 nimeä voi tunnistaa selkeästi suomenmaalaisiksi, ts. ne ovat suomen- tai ruotsinkielisiä nimiä. Heidänkin varallisuutensa lähde on saattanut saada alkunsa Pietarista. Sosiaalisen virkistystoiminnan tarpeisiin tontin ovat ostaneet Luterilainen orpokoti ja Työväen tukiyhdistys (Posobije Rabotših).

Kansallisarkisto, Paavolaisten sukuseuran arkisto, Lauri Paavolaisten arkisto, Repro kirjoittajan.

Kartta Terijoen tilasta
N° 4 erotetusta palstasta,
jonka kauppias Pietari
Paavolainen oli ostanut.
Lohkotut huvilatontit
myytiin hänen perikun-
tansa seitsemän jäsenen
lukuun.

A

Alsiff (palsta)
 Amburger, Rudolf
 Afanasjeff, Maria
 Akkerman Fr.
 Aleksejeva, Anastasia

Б / В

Barkoff, Tedosia
 Baranowski, Ekaterina
 Bergman, Evgeni
 Borodulina Ekaterina
 Bargvin [?], Georg

/ C

Corpus, Emilie

/D,

/E,

/F**B / W.**

Wolter, Ulrich
 Wolkow, Aleksandra
 Wolkow, Vasili
 Wladimiroff, Maria
 Wise, Maria
 Wölz Christina
 Wironoff, Ivan
 Wilenius, Nadeschda
 Werner, Otto
 Weber, Viktor
 Woitinski, Paveli

Г / G

Habertzetter (Габерцеттер), Viktor
 Gretschischkin, Aleksei
 Grigorjeff, Andrei
 Grigorjeff, Stepan
 Gernandt, Johanna
 Haartman, Alice
 Gurjanoff, Ivan,
 Gerik, Karl
 Golukoff, Konstantin
 Gorbatschevitsch, Wera
 Gruschetski, Nikolai
 Gulakoff, Sergei
 Gemandt, Johanna
 Hviriet, Michail
 Galkin, Ilja
 Gorbunova, Palagea
 Gaarder, Vikand
 Graf, Nikolai
 Graf, Helena
 Grote, Johannes [Nicolay]

/ H.**Д / D**

Dahlström, Rosa
 Denisoff, Olga

Deschtschinski, Stanislaus
 Deschtschinski, Mariana
 Dagaseff, Petter
 Ditvald, Wera
 Diestfeldt, Nikolai

Е / E

Eriksson, Wladimir
 Eriksson, Emilia
 Edler, Malvina

З**И Й / IJ**

Ivanoff, Michail
 Ivanoff, Andrei
 Ivanoff, Nikolai
 Ivanoff, Gauril
 Juhnevitsch, Aleksander
 Jaluschoff, Habitrella

K / K

Koehler, Ernst David
 Koltschin, Feodor
 Korpus, Emilia
 Kondratjeff, Amalia
 Kondratjeff, Sergei
 Kosloff, Simen
 Konkari, Anni
 Kannengieser, Ferd Kannengieser,
 Aleksandra
 Krjukoff, Nikolai
 Kvaschkin, Ivan
 Kriloff, Semen
 Kuralesoff, Sergei
 Kuteinihoff, Aleksandra
 Kurki, Edvard
 Kenäjeff [?], Ilja
 Karolkevits, Stepan
 Kundring, Hristofer
 Kellomäen Suom. Evang.
 orpokotiyhdistys
 Kämäräinen, A. J.
 Karpinski, Leonid
 Kaureke, Robert
 Korpuhoff, Ivan

Л / L

Leonoff, Ivan
 Lucas, Ekaterina
 Lapin, Michail
 Lorens, Bernhard
 Lots, Paulina
 Lannon, Moses

M / M

Makuhino, Lydia
 Medvedev, Michail
 Mårder, Helena
 Malkoff, Anfim
 Marlova, Elisaveta

H / N

Niedermeijer, Ferdinand
 Nikanoff, Helena
 Naumova, Palagea
 Nikolai, Maria
 Nikitin, Petr
 Nissen, Carl Nikolai
 Nicolai, Paul
 Neiman Georg
 Niironen Juha

O

Олферьева, Татьяна [po. Татьяна]
 Orpokoti

П / P

Parkkinen (Törnroos), Katarina
 Parko, Juha Viktor
 Passchin, Ivan
 Pukits, Martin
 Pommer, Wilhelmiina
 Pöyhönen Juho
 ”Posobie Rabotschi” yhtiö [=yhdistys]
 Popoff, Wladimir
 Polikarpoff, Aleksander
 Papehl, Edvard
 Ponomareva-Sokolova, A
 Pullinen, Jonas
 Prohorova, Maria
 Pusin, Georg
 Paavolainen Pekka
 Pavloff, Grigori

P / R

Рафаловичъ Н & С
 Raffalovitsch, N & S
 Roosberg, Feodor
 Ragosin, Lef
 Regaleff, Vasili
 Rautiainen, Antti
 Raitamo, Olga

C / S

Schtutman, Konst.
 Saboleva, N
 Selenski, Anna
 Schamonin, Olga
 Schomberski, Josef
 Sokolov, Дмитрий
 Schiloff, Viktor
 Skobelstschin, Vladimir
 Skobelstschin, Evgeni
 Surin, Pavel
 Sevin, Jon
 Schuchelt, Karl
 Sternberg, Karl
 Sideroff, Aleksander
 Suom. evank. orpokoti
 Sokolova-Ponomareva, Aleksandra
 Scherbakoff, Petr
 Saveljeff, Aleksander

Sandin, Grigori
 Sobin, Andrei
 Schljapuschnikoff, Nikolai
 Stepanoff, Luka
 Staveman, Aleksander
 Samoiloff, Andrei
 Semenova, Maria
 Semenoff, Aleksander
 Semenoff, Ekaterina
 Semenoff, Michael
 Sjöblom, Julius
 Siems, Aug.
 Serikoff, Anna
 Stenberg A,
 Starschitskoi, L.
 Svinolaboff, W.
 Sabini, Eugen
 Stepanova, A
 Strömmer, Aleksander
 Schmidt, Carl
 Saborin, Vasili

Ц**Ч**

Ш (> C/S, Sch)
 Шамоиниъ, Olga
 Штутманъ, Конст.

Щ**Э**

Eriksson, Wladimir
 Edler, Malvina

Ю

Juhneitsch, Aleksander

Я

[= noin 197 ostajaa; osa nimistä esiintyy listassa kahdesti]

T / Т

Thileman E. A.
 Thileman Elisabet ja lapset
 Tapo, David
 Teterevnikoff, Nikolai
 Tschirekeff, Ivan
 Törnroos (-Parkkinen), Katri
 Tjunovoi, Marie
 Toivola, Akseli
 Tausing, Henriët
 Tarasoff, Feodor
 Teinilä, Matti
 Trinkler, Vasili
 Trube, Karl
 Tiirikainen, Eeva
 Tschetschulin, Jelisavet

У / U

Ustinoff, Pavel
 Ylihakala, J. S.

/W**Ф / F**

Follendorf, Fedor
 Fedoroff, Olga
 Forsman, W.
 Fedoroff, Anatol, Vladimir &
 Konstantin
 Fabergee, Eugen
 Faberge, Lydia
 Fokin, Philip

X / H

Haartman
 Houriet, Michail
 Haarder, Vikand
 Holschevnikova, Vera
 Honkanen, August

Edellä oleva luettelo on sattumanvarainen otanta Terijoen huvilanomistajista, mutta se tulee kiinnostavaksi, kun sitä vertaa tuoreeseen tonttikohtaiseen tietokantaan, jota venäläiset tutkijat ja asianharrastajat ovat 2000-luvulla keränneet ja julkaisseet terijoki.spb.ru-sivuston temaattisessa osiossa ”Старые дачи Old Dachi”.

Mustassa muistikirjassa on eri osastoja, joista yhden otsikko on ”Lampuottilan aikana ja jo ennen perintökirjan saamista/saatu 8.12.1902/ myydyistä palstoista muistiinpanoja”. Informaatio on esitetty käsin kirjoitettuna taulukkona, jossa pystysarakkeilla ovat otsikot, vaakariveillä tiedot kustakin tonttikaupasta. Esimerkkinä esittelen tässä sivulta 53 seuraavan ”tietueen” Alexander Polikarpoffin ostamasta tontista.

PALSTAN NUMERO (KARTALLA) 90
 TILAN NUMERO 2
 PALSTAN SUURUUS ha 1,145
 KUVERNÖÖRIN EROTTAMISPÄÄTÖKSEN PÄIVÄ ja № 3/12 1906
 N:8455
 PALSTAVERO 4 mk, – p.
 MILLOIN OSTAJA SAANUT LAINHUUDON T.K. 1907 § 255 [=talvikäräjät]
 OSTAJAN NIMI JA PALSTAN NIMI Polikarpoff, Aleksander/
 ”Aleksandrofka”/ R№2340
 MYYJÄT Tuomas, Pietari, Antti ja Pekka Paavolainen sekä Adam
 Paavolaisen perilliset
 KAUPPAKIRJA 9/11 1902
 VÄLITTÄJÄ A. Siems
 KAUPPAHINTA ruplissa 5725:-
 MILLOIN JA MITEN MYYJÄT SAANEET KAUPPAHINNAN Kuittia
 vastaan /11 1902. Osakkaat antaneet ostajalle eri kuitein.
 LOPULLINEN KAIKIN PUOLIN Lop.
 [Huomautuksia] Antti Paavolainen on itse nostanut osansa
 kauppahinnasta.

VERTAILU VENÄLÄISTEN KOKOAMAAN TIETOKANTAAN

Tietokanta *terijoki.spb.ru*-sivustolla kertoo lisää Polikarpovin huvilan omistajasta.¹⁰ Huvila sijaitti tontilla № 200, jonka omistajaksi ilmoitettiin vuonna 1913 painetussa Terijoen kartassa Aleksandr Aleksandrovitš Polikarpov. Hän oli valtioneuvos ja finanssiministeriön virkamies, joka palveli mm. Yleisen verotushallinnon teknisessä komiteassa. Vuonna 1906, jolloin Polikarpov osti tontin, hänet nimitettiin hovineuvokseksi, missä tehtävässä hän palveli vuoteen 1917 asti. Tietokanta sisältää perheen osoitteen Pietarissa sekä kuvauksen rakennuksista vuonna 2012, mutta tiedot sen tuolloisista omistajista puuttuvat, samoin kuin tiedot huvilan omistajista itsenäisen Suomen ja Neuvostoliiton ajalta, joten tiedoissa on noin 100 vuoden aukko. Vastaavia matrikkelitietoja kuin Polikarpovista on myös muista omistajista, erityisesti siinä tapauksessa, että he toimivat korkeissa viroissa. Mutta esimerkiksi naapuritontin omistajasta Konstantin Štutmanista ei ole mitään tietoja. Polikarpovin huvilasta on sivustolla myös runsaasti valokuvia.¹¹

Itsenäisen Suomen ajalta löytyisi epäilemättä lisää omistajatietoja, sillä ulkomaalainen omaisuus kartoitettiin. Vallankumouksen jälkeen venäläisiä jäi asumaan huviloille, mutta osa myi huvilansa, mistä Jevgeni Balašov kirjoittaa tässä julkaisussa tarkemmin. Paljon huviloita myytiin myös siirrettäväksi toisaalle. Suomen aikana Terijoki oli poliisin ja etsivän keskuspoliisinkin kiinnostuksen kohde. Tapahtuihan sieltä käsin monia laittomia rajanylityksiä molempiin suuntiin, ja suuret vanhat huvilat olivat hyviä etappeja ja peitetoiminnan paikkoja.

Kesänviettopaikkana Terijoki myös keskiluokkaistui. Toisin kuin ruotsinkielisestä Hangosta, oli pääosin suomenkieliseltä Terijoelta huokeampaa vuokrata niin huvila kuin huone täysihoidolasta. Tarjontaa oli paljon, ja viipurilaisia tuli paljon. Monissa kulttuuriväen muistelmissa 1930-luvun hiekkarantakesät Terijoella ovat kadotettua onnelaa.

MITÄ VOIDAAN PÄÄTELLÄ?

Jo Suomen suuriruhtinaskunnassa mutta etenkin itsenäisessä Suomessa venäläinen huvila-asutus koettiin monella tapaa ongelmalliseksi. Miksi suomalaiset olivat myyneet palstoja venäläisille? Kysymystä oli pohdittu jo vuonna 1907, jolloin puolet talonpojista selitti myymistä henkilökohtaisilla veloilla ja köyhyydellä.¹² Vain 15 prosenttia vastaajista oli varakkaita, ja he näkivät tonttikaupan tuottoisana liiketoimena, mikä tietysti koski myös täs-

sä kuvattuja veljeksiä. Noin 10 prosenttia ilmoitti myynnin syyksi korkean ikänsä, jonkinlaisen sekaannuksen tai epähuomion. Koska huvila-asukkaat tarvitsivat paikallisia palveluita, ne tuottivat monille huomattavia tuloja. Elämä keskittyi siis huviloiden ja turismin ympärille.

Juuri näistä syistä ylioppilaat ja suomalaisuusliike pitivät rajaseudun nuorten isänmaallista kasvatusta tärkeänä: terijokisten suomalaista identiteettiä piti voimistaa.

Suomen itsenäistyttyä päättyivät nämä ”vierivien ruplien vuodet”. Emigranteilta loppuivat rahat, kannakselaiset jäivät vaille työtä ja maataloustuotteiden ostajaa. Lisäksi pian, vuonna 1921 Terijoelle rantautui vielä Kronstadtista joukko punaisia pakolaisia. Taloudellisten olojen oli pakko muuttua ja terijokisten siirtyä venäläisiä palvelevista töistä takaisin maanviljelyyn tai pienteollisuuteen taikka töihin Viipuriin.

Vuodesta 1870 alkanut huvila-asutuksen kasvu Raivolasta Ollilaan eli Roštšinosta Solnitsnojeen tarjoaa esimerkin historiallisesti kiinnostavasta prosessista, jossa kahden maan taloudelliset ja sosiaaliset muutokset johtavat kokonaisen kulttuuri-ilmion syntyyn. Suomalaisesta näkökulmasta oli kyse myös suuren isäntävaltion häikäilemättömästä ja vuosisatoja jatkuneesta ”laajentumispolitiikasta” lähialueiden suuntaan.

Paavolaisten veljesten muistikirjan tarjoamaa tietopankkia tutkimalla sosiologi tai taloustieteilijä voisi kuvata esimerkiksi tonttien hintakehitystä tai ostajien sosiaalista taustaa. Aiemmin arvottomana pidetty rantamaa koki valtavan arvonnousun, ja vasta lahjoitusmaita koskenut lunastus- ja järjestelyprosessi, etenkin isojaon toimittaminen, teki mahdolliseksi hyötyä siitä. Hyötyjiä tässä suuressa ”ravintoketjussa” olivat niin Kannaksen vähävaraiset kuin vakavaraiset, niin maanmittarit kuin kauppojen asiamiehet, seuraavina kirvesmiehet ja talonrakentajat ja lopuksi kyytimiehet, keittäjät ja talonmiehet.

Lahjoitusmaiden syntyprosessi tunnetaan, mutta vielä puuttuu moderni kokonaistutkimus lahjoitusmaiden lunastusprosessista ja siihen liittyvistä risteävistä intresseistä, jopa spekulatioista ja harhautuksista. On näet syytä epäillä, että Kivennapaa välillä omistanut ranskalainen osakeyhtiö onkin ehkä ollut venäläisten teollisuusmiesten ohjauksessa. Valtion omistuksia kierrätettiin yksityisten käsien kautta, jolloin mukaan saatiin vähän ylimääräistä jaettavaa. Tällainen päätelmä ei ole kaukaa haettu Venäjän kapitalismin kehitystä seuranneille.

Venäjän oman sosiologian kannalta tuo ostajien sääty- tai luokka-asema olisi kiinnostava tutkimusaihe. Huviloille voitiin luoda eräänlainen aristokratian kartanokulttuurin tyypistetty versio, johon keskiluokallakin oli varaa. Tšehov viittaa tähän *Kirsikkapuistossa* (Kirsikkatarhassa), jossa vel-

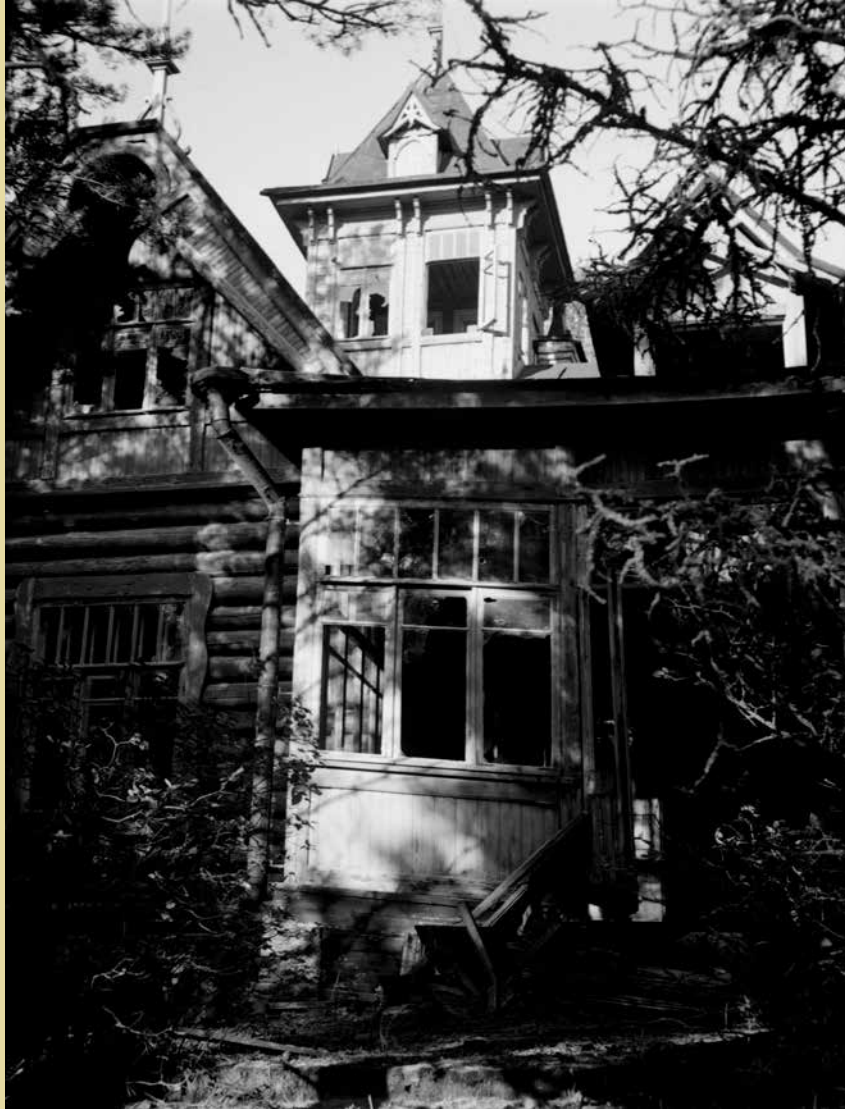
kaantuneet ”omassa kuplassaan elävät” aristokraatit eivät näe huvila-asukkaissa muuta kuin banaaliutta ja keskinkertaisuutta. Kauppias Lopahin, itse maaorjan poika, näkee mahdollisuutensa: hän ostaa kartanon maineen ja päättää pilkkoa sen huvilatonteiksi, kun rautatiekään ei ole liian kaukana.

*Teidän maatilanne sijaitsee vain kahdenkymmenen virstan päässä kaupungista, rautatie vedettiin sen vierestä, ja jos kirsikkatarhan ja jokivarren maat lohkotaan tonteiksi ja annetaan sen jälkeen vuokralle huvilan pohjiksi, niin teille kertyy vuotuista tuottoa vähintäänkin kaksikymmentäviisi tuhatta. [– –] ja jos nyt heti panette ilmoituksen, niin minä vannon ihan minkä kautta hyvänsä, että syksyyn mennessä teillä ei ole jäljellä yhtään ainuttakaan vapaata maatilkkua. Sanalla sanoen onneksi olkoon, te olette pelastetut.*¹³

VIITTEET

- ¹ Muistikirjaa säilytetään Kansallisarkistossa. Yksityisarkistot. Paavolaisten sukuseuran arkisto. Lauri Paavolaisen arkisto, kotelo 6.
- ² Paavolaisten sukua koskevat tiedot artikkelissa perustuvat pitkään toimintaani Paavolaisten sukuseura ry:ssä, jossa päätoimitin kauan seuran lehteä ja kirjoitin tai editoin lukuisia artikkeleita eri aiheista. Ks. myös seuran kotisivut <https://paavolaiset.yhdistysavain.fi/>. Tonttikaupoista ja mustasta muistikirjasta olen kirjoittanut seuran lehdessä Paavolaiset, № 36, 2010, 8–15. Lehden vanhat numerot (1/1972–41/2017) löytyvät sukuseuran kotisivuilta; <https://paavolaiset.yhdistysavain.fi/sukulehti-1972-2017/>
- ³ Havainto esitetään tässä yleisellä tasolla: ammattiin tai muuten koulutettu vaimo joutui vielä pitkään luopumaan urastaan.
- ⁴ Tšehov, Anton 2000. *Lokki, Vanja-eno, Kolme sisarta, Kirsikkatarha*. Suom. Martti Anhava. Helsinki: Otava, 131.
- ⁵ Seuraavassa selostus lahjoitusmaiden lunastuksesta pohjautuu Jyrki Paaskosken Kivennapaa koskevaan artikkeliin ”Lahjoitusmaakausi vaikutti pitkään” (teoksessa *Kivennapa kestää*. Toim. Eeva Korjula & al. Kivennapa-Säätiö ja Kivennapaseura ry., 33–39). Vastaavat löytyvät myös Erkki Paavolaisen kirjasta *Karjalan kannaksen kysymyksiä* (Otava 1921, 15–38). Selostus on vielä huomattavasti yksityiskohtaisempi. Siinä korostuu myös, miten senaatti tietoisesti poisti venäläisten kiinteistöhankintoja rajoittavia esteitä. Lisäksi vanha pamfletti sisältää tarkkoja tilastotietoja huviloista ja viljelymaista.
- ⁶ Kattavan selvityksen liikkeestä on esittänyt Jouko Teperi teoksissaan *Vanhan Suomen suomalaisuusliike I. Kehityspiirteitä ja edustajia 1830-luvulta 1850-luvun alkuun*. Historiallisia tutkimuksia LXIX.1 Helsinki: SHS 1965 ja *Vanhan Suomen suomalaisuusliike II. Kehityspiirteitä ja edustajia 1830-luvulta 1850-luvun alkuun*. Historiallisia tutkimuksia LXIX.2 Helsinki: SHS 1967. Vuonna 1845 perustettu Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry (VSKS) on liikehdinnän suora perillinen.
- ⁷ Venäjäksi *имение* (imenije) tai *гејмат* (gejmat < saks. Heimat).
- ⁸ Vuosina 1911 ja 1913 oli esillä Kivennavan ja Uudenkirkon liittäminen Venäjään. Vienolan Pekka Paavolainen oli yksi virkamiehistä, joka protestiksi sanoutui irti virastaan.
- ⁹ Tämän tiedon lähteenä on autobiografisen tekstin luonnos Olavi Paavolaisen arkistossa SKS:n kirjallisuusarkistossa. Tieto on jätetty pois painetusta versiosta.
- ¹⁰ Ks. Комарово (бывш. Келломяки), https://terijoki.spb.ru/old_dachi/komarovo_map.php?xd=04, haettu 15.8.2024.
Дача Поликарпова/Павлова участок 200, <https://terijoki.spb.ru/photos/index.php?/category/849>, haettu 15.8.2024.
- ¹¹ Kirjassa *Entinen Terijoki – kylämuistoja* (Kouvolan kirjapaino, 1982, 25) Ester Kähönen selostaa tuloksia vuonna 1907 tehdystä kyselystä, jota Erkki Paavolainen esitteli 1921 kirjassaan *Karjalan kannaksen kysymyksiä*. Kyselyn otanta oli tosin vain 366.
- ¹² Tšehov 2000, 253.

Jevgeni Balašov

Uno Pelttoniemi, Uno Pelttoniemen kokoelma, kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto

HUVILAT HEITTEILLÄ.
KANNAKSEN HOIDOTTA JÄÄNEET
KIINTEISTÖT ZIMFININ ASIAMIESTEN
GLUMOVIN JA HERRASEN
RAPORTEISSA 1926–1927

Suomen itsenäistyttyä Venäjältä 1917 ja rajan vähitellen sulkeuduttua monet uuden sosialistisen Neuvosto-Venäjän kansalaiset menettivät mahdollisuuden käydä huviloillaan, jotka olivat jääneet porvarillisen Suomen puolelle. Tarton rauhanneuvotteluissa vuonna 1920 Neuvostoliiton valtuuskunta nosti ensi kertaa esiin kysymyksen Kannaksen huvila-alueen menetyksen korvaamisesta. Suomalainen osapuoli sitä vastoin ei vaatinut korvauksia kansalaistensa kansallistetusta tai takavarikoidusta omaisuudesta vallankumouksen jälkeisellä Venäjällä.

Suomen valtioneuvoston tietojen mukaan vuonna 1920 Terijoen, Kivennavan, Uudenkirkon, Kuolemajärven ja Heinjoen kunnissa oli 2209 asu-
mattomaksi jäänyttä huvilaa. Ulkomaalaisten Suomessa olevasta, hoidotta jätetystä omaisuudesta 6.9.1922 säädetyin lain mukaisesti valtio otti hoidotta jääneet kiinteistöt hallintaansa. Ulkomaalainen, joka ei käynyt Suomessa yli kolmeen kuukauteen, katsottiin maasta poistuneeksi, mutta lain mukaan hänellä oli viisi vuotta aikaa hoitaa kiinteistönsä liittyvät asiat. Ulkomaalaisten Suomessa olevasta hoidotta jääneestä omaisuudesta 5.9.1924 säädetyin lain nojalla valtio sai panna rapistuneiden rakennusten lisäksi pikaisesti myyntiin myös tontit, joilla ne sijaitivat.

Venäjän kansalaisten omaisuusetujen suojaamiseksi Suomessa rekisteröitiin Leningradin kuvernementin toimeenpanelevassa komiteassa 7.3.1925 neuvostokansalaisten Suomessa sijaitsevaa kiinteistöomaisuutta puolustava yhdistys, josta käytettiin lyhennettä Zimfin. Saman vuoden syksynä yhdistys avasi toimipisteen Viipuriin. Zimfinin budjetti koostui jäsenmaksuista ja 15 prosentin palkkiosta, jonka asiakas suoritti esimerkiksi kiinteistön myynnistä saamastaan summasta toimeksiannon päätteeksi. Varat käytettiin toimiston vuokraan Leningradissa, suomalaisten lakimiesten palkkioihin sekä asiaan liittyvien kiinteistöjen ja asiakirjojen jäljittämisen ja matkakuluihin. Zimfin teki yhteistyötä Viipurin konsulaatin ja Viipurin läänissä sijaitsevan, ulkomailla sijaitsevan omaisuuden turvaamiseen perustetun komitean kanssa, joka hoiti samoja tehtäviä. Yhdistyksellä oli toimin-

Edellisen sivun kuva:
Raunioitunut huvila
"Tyynen alueella",
mahdollisesti Terijoella,
vuonna 1937.

ta-aikanaan 451 jäsentä aina työläisistä ja talonpojista opiskelijoihin ja kauppiaisiin asti. Valtaosa asiakkaista halusi joko myydä kiinteistönsä tai vahvistaa omistusoikeutensa siihen. Jotkut haastoivat oikeuteen yksittäisiä henkilöitä, jotka olivat kavaltaneet rahaa ilman omistajien suostumusta myydystä omaisuudesta.

Yhdistyksen henkilökunta muodostui kiinteistövälittäjistä, lakimiehestä, kirjanpitäjästä ja toimistotyöntekijöistä. Oikeusjuttuja hoiti lakimies Otto Orasmaa. Kiinteistönvälittäjinä toimivat Suomessa asuvat venäjän- ja suomentaitoiset henkilöt, kuten I. V. Glumov, Herranen, O. Lehikäinen ja E. Makovski. Viimeksi mainittu osoitti liiallistakin virkaintoa tunkeutumalla erään suomalaisen kansanedustajan huvilalle, mikä sai suomalaiset viranomaiset närkästymään.

Terijoki-seura ry

Adolf Buchertin huvila
Kellomäen Dagmarin-
kadulla.

Tutkijan kannalta mielenkiintoisimpia ovat asiamiesten Glumovin ja Herrasen vuosina 1926–1927 laatimat raportit, joista käy ilmi Zimfinin jäsenten omistamien asuinrakennusten ja omaisuuden todellinen tila. Asiakirjoista ilmenee, että 1930-luvun lopulla lähes kolmasosa asuinrakennuksista oli asuinkelvottomia ja kelpasi lähinnä polttopuuksi. Noin kolmasosa vaati huomattavia korjauksia tai ne täytyi purkaa rakennusmateriaaleiksi. Vain harva huvila oli saatavissa asuinkuntoon pelkän pintaremontin avulla. Merkittävintä vahinkoa venäläisten huviloille oli aiheutunut Suomen kansalaissodan aikana vuosina 1918–1919 tai sen jälkeen, kun niihin oli ollut majoitettuna suomalaisia ja saksalaisia joukkoja. Joukkojen poistuttua valvontaa vaille jääneet rakennukset olivat joutuneet ilkeiden uhriksi ja ikkunoita oli kivitetty rikki.

Syksyyn 1926 mennessä Zimfinin asiakasvirta ehtyi. Odotukset valtiontukien saamisesta eivät täytyneet, ja yli kaksisataa tapausta jäi ratkaisematta. 18.9.1928 yhdistys päätettiin lakkauttaa. Yli sata ihmistä oli myynyt huvilansa ja tonttinsa tai saanut omaisuudestaan korvauksia – yhteensä 1651000 Suomen markkaa.

Asiamies I. V. Glumov raportoi yksityiskohtaisesti 81 kohteesta, joista tässä esimerkinomaisesti muutamia:

RAIVOLA		KIINTEISTÖN KUNTO
1	Milanov, Vladimir Aleksandrovitš	<p>Rapattu hirsitalo, 112 m², puolet rappauksesta varissut alas. Ränstynyt huopakatto, sisäkatot varisseet, kamiinat ruostuneet, lattioista kaksi kolmasosaa lahoja. Sisäänkäynnin portaat lahot, ikkunalasit rikki.</p> <p>Höylälaudoista rakennettu talo, 50 m². Huopakatto vuotaa, ikkunaseista puolet rikki. Tiilistä muurattu uuni ja hella hajalla.</p> <p>Hirsitalo, 70 m². Paikoin sammaloitunut pärekatto, jossa vuotoja. Ikkunat ja ovet kunnossa.</p> <p>Hirsisauna, huopakatto, joka vuotaa. Katot ja seinät lahot, lattiat vaurioituneet, ikkunalasit rikki.</p>
2	Tšorokov, Konstantin Viktorovitš	<p>Kaksikerroksinen hirsitalo, 99 m². Huopakatto vuotaa useista kohtaa, kolme kamiinaa tyydyttävässä kunnossa. Sisäänkäynnin portaat puoliksi lahonneet, lähes kaikki ikkunalasit rikki. Alakerrassa 5 huonetta, keittiö ja käytävä, yläkerrassa 3 huonetta, keittiö ja käytävä.</p> <p>Kaksikerroksinen hirsitalo 104 m², vuorattu höylälaudoilla. Huopakatto vuotaa hieman, kolme kamiinaa kunnossa. Ovet paikoillaan. Ulkoportaat lahot, melkein kaikki ikkunalasit rikki. Alakerrassa 5 huonetta, keittiö ja käytävä, yläkerrassa 4 huonetta ja käytävä. 36 m²:n veranta.</p> <p>Hirrestä salvottu piharakennus, 20 m². Lautakatto. Uuni hajalla, ikkunanpuitteet ja ovet rikki.</p> <p>Lankkurakenteinen vaja, 35 m². Huopakatto vuotaa kauttaaltaan, lattia ja sisäkatto lahot, ovi poissa saranoiltaan.</p>
3	Stebnitski	<p>Kaksikerroksinen hirsitalo, 130 m², vuorattu höylälaudoilla. Huopakatto vuotaa pahasti, lattiat ovat vääntyilleet, kaksi kamiinaa hyvässä kunnossa. Ovet ja ikkunat paikoillaan, lukot ja kahvat viety. Sisäänkäynnin portaat lahonneet. Suurin osa ikkunaseista on ehjiä. Alakerrassa on 4 huonetta ja käytävä, yläkerrassa 3 huonetta ja käytävä.</p> <p>Lankkurakenteinen talonmiehentalo, 35 m². Vuorilaudoitus. Huopakatto vuotaa, katot kosteat ja notkuvat. Uuni hajalla, hella viety.</p> <p>Hirsisauna, pärekatto. Lattiat ja katot kunnossa. Kattila viety, uuni huonokuntoinen. Ikkunat ja ovet paikallaan.</p>

OLLILA		KIINTEISTÖN KUNTO
4	Tihomirova, E. A.	<p>Tontti sijaitsee 2,5 km päässä Ollilasta. Tontilla on mökki ja ulkorakennuksia.</p> <p>Kaksikerroksinen huvila, jossa torni. Peltikatto pahasti ruostunut ja vuotaa. Osa ikkunoista suljettu ikkunaluukuilla, osassa rikki-näinen lasi. Lattia hajalla. Ulko-ovet auki. Sisäänkäynnin betoniportaavat paikallaan. Takaovea ja kuistin ovea ei ole. Vesi ilmeisesti tulvinut talon alaosaan, ja laudat viety pois. Perustukset hävinneet, huvila vääntynyt ja alapalkit notkahtaneet. Alakerrassa lasiveranta, 3 huonetta, käytävä ja keittiö. 2 kaakeliuunia kunnossa, hella viety. Osa katoista lahoja, lattiat nuhjuisia, ikkunat ja ovet paikallaan. Yläkerrassa 5 huonetta ja keittiö. Keittiössä katto ja lattia lahonneet, loput enemmän tai vähemmän kunnossa, ikkunat ja ovet paikallaan, ei kalusteita. Mitat 13 × 12 m.</p> <p>Hirsisauna, peltikatto, ei vuoda. Kaikki ikkunalasit rikki. Lattiat ja katot kunnossa. Uuninkattila (veden lämmitykseen) poissa, uuni hajalla, ulko-ovi puuttuu. Mitat 7 × 4 m.</p> <p>Kellari lahonnut pois, ei puita, ei aita.</p>
5	Botkina, Jekaterina	<p>Tohtori Botkinin huvila Ollilassa tien ja meren välissä olevalla tontilla.</p> <p>Kaksikerroksinen hirsihuvila, vuorattu höylälaudoilla ja maalattu vihreäksi. Huopakatto, tornin katto tuulen riepottama. Ikkunallaseja rikkoutunut. Terrassin sisäänkäynti lahonnut ja lattia sortunut. Ulko-ovet laudoitettu umpeen, eikä sisälle pääse. Ikkunoista näkee, että talossa on huonekaluja. Mitat 20 × 9 m.</p> <p>Huvilan lähellä huopakattoinen hirsirakennus. Sisäänkäynnin portaavat lahot, ovet lukossa ja ikkunat rikki. Lattiat, katot ja kaakeliuuni kunnossa, uuninkattila viety. Huonekaluja on. Mitat 9 × 7 m.</p> <p>Lautarakenteinen sivurakennus kooltaan 19 × 3 m, huopakatto vuotaa, lähes kaikki ikkunat rikki. Sisäkatot lahot. Sisäänkäynnin portaavat romahtaneet.</p> <p>Hirsihuvila, pärekate. Lautaverhoilu, maalattu vihreäksi. Katto vuotaa pahasti. Lähes kaikki ikkunat rikki. Alakerran sisätilat paneloitu, 5 huonetta ja keittiö. Sisäkatot osittain romahtaneet, lattiat vaurioituneet. Kahdessa huoneessa tiiliuuni ja hella. Yläkerrassa 4 huonetta ja veranta. 2 kamiinaa. Ovet paikoillaan, lattia kostunut, yhden huoneen katto romahtanut. Huoneissa vaatimattomat huonekalut.</p> <p>Hirsitalo, pärekatto, 2 ikkunasta lasit rikki. Sisäänkäynnin portaavat lahonneet. Mitat 7 × 6 m.</p> <p>Ulkorakennus hirrestä, mitat 23 × 3 m. Pärekate.</p> <p>Kellari romahtanut.</p>

	OLLILA	KIINTEISTÖN KUNTO
6	<p>Zolotareva, Inna Nikolajevna. Aviomies lääkäri Andrei Leontjevitš Zolotarev, Pokrovan yhteisön laupeudensisarten sairaala, Amiraliteetin ja Itämeren laivanrakennus- ja konepajatehtaat (VPb 1911).</p>	<p>Huvilat Teremok ja Tamara tontilla, joka sijaitsee 2,5 km Ollilan rautatieasemalta. Tontilla on 3 huvilaa sekä saman katon alla pesula ja talonmiehenasunto.</p> <p>Pärekattoinen hirsihuvila, jossa torni. Verhoiltu höylälaudoilla ja maalattu vihreäksi. Sisäänkäynnin portaat lahonneet, ikkunat puoliksi rikki. Katto vuotaa pahasti. Alakerta: katettu terassi, 4 huonetta, keittiö. Sisäkatot notkahtaneet kosteuden takia. Ikkunat ja ovet paikallaan. Yksi kamiina ja hella. Toinen kerros: 3 huonetta, lattiat kosteat, tornin ikkunat rikki ja pahasti lahonneet. Yksi kamiina. Mitat 12 × 6 m.</p> <p>Peltikattoinen hirsihuvila, verhoiltu höylälaudoilla ja maalattu harmaaksi. Sisäänkäynnin portaat lahonneet, kaikki ikkunat rikki. Katto vuotaa. Alakerta: 6 huonetta ja keittiö. Sisäkatot kunnossa. Ikkunat ja ovet paikallaan. Kolme kamiinaa, keittiössä hella. Lattiat kosteat. Toinen kerros: 4 huonetta, lattiat kunnossa. Yksi kamiina. Mitat 22 × 7 m.</p> <p>Pärekattoinen hirsihuvila, maalattu harmaaksi. Sisäänkäyntiportaatt lahonneet, kaikki ikkunat rikki. Katto vuotaa pahasti. Ikkunat ja ovet paikallaan. Yksi kamiina ja hella. Toiseen kerrokseen ei pääse. Ei huonekaluja. Vaurioitunut pahoin vuoden 1924 tulvassa. Mitat 13 × 12 m.</p> <p>Pesutupa ja vahtimestarin huone miltei läpilahot.</p>
7	<p>Matrjona Ljahovskaja, naistenvaatteiden ompelemestari, Kazanskaja 23 (VPb 1917).</p>	<p>Lautarakenteinen kaksikerroksinen huvila, huopakatto, mitat 14 × 8 m. Ikkunat laudoitettu umpeen, osin rikottu. Ovet paikallaan. Katto vuotaa. Uunit ruosteessa. Lattiat kosteat, katot notkuvat.</p> <p>Paneoitu hirsihuvila. Huopakatto puoliksi laho. Ikkunoita rikki ja laudoitettu. Lattiat lahoja, katot notkuvat. Koko 7 × 7.</p> <p>Vihreä hirsirakenteinen mökki, huopakatto. Kaikki lasit särjetty, lattiat kosteat. Ovet kunnossa. Mitat 7 × 6 m.</p>
8	<p>Nikolai Sokolov Insinööri, yliasiamies Moskova- Ventspils-Rybinsk -rautatielinjan kiinteistöjen luovuttamisessa. Kuokkalan parannusyhdistys vuodesta 1905 alkaen (VPb 1917).</p>	<p>Kaksi huvilaa 2 km Ollilan rautatieasemalta.</p> <p>Hirsihuvila, pelti- ja huopakate. Verhoiltu höylälaudoilla, maalattu. Vuotaa melkein koko julkisivun leveydeltä. Sisäänkäynnin portaat lahonneet, ovet ja ikkunat laudoitettu umpeen, viidesosa ikkunoista rikki. Alakerta: 2 lasikuistia, 8 huonetta, keittiö. Kahdessa huoneessa ja keittiössä sisäkatot romahtaneet. Ikkunat ja ovet paikallaan. 3 kaakeliuunia, kaksi kamiinaa ja hella. Huonekaluja on. Mitat 20 × 10 m.</p> <p>Puurakenteinen, punaiseksi maalattu huvila, huopakatto. Sisäänkäynnit lahot, ikkunat ehjät. Katto vuotaa paikoin. Veranta, kolme huonetta ja keittiö. Keittiön ja yhden huoneen katot notkolla kosteuden vuoksi. Yksi kamiina ja kaakeliuuni. Huonekalut säilyneet. Mitat 9 × 5 m.</p> <p>Ulkorakennus, katto lähes kokonaan sortunut ja vuotaa pahasti. Ovet laudoitettu umpeen, ikkunat rikottu. Mitat 15 × 3 m. Kaikki pienemmät ulkorakennukset raunioina.</p>

TERIJOKI		KIINTEISTÖN KUNTO
9	Jelena Drjabina, kauppias Ivan Drjabinin vaimo.	Meren rannassa 4 km Terijoelta. Tontilla on yksi pieni talo. Kiinteistön myi B. N. Lebedjev 1918–1919 tataari Žemaletdinille. Omistajana oli tataari Vergasov. Lebedjev oli haastanut Terijoen kaupungin oikeuteen ja yritti saada 4 000 Suomen markkaa suomalaisten sotilaiden siellä majoittuessaan aiheuttamista vahingoista. Hyväntekeväisyys: Drjabin lahjoitti osan risteistä Kazanin kirkon päämiehille. Huvila "Ivanovka" Latvapellonkadulla, kansallistettu vuonna 1927.
10	Ignati Gusev, talonpoika Pihkovan kuvernementin Velikije Lukin piirin Vjazovskajan volostin Devitšjen kylästä, vaimo Maria Vasiljevna, poika Nikolai, tytär Anna. Poika Georgi.	Tontti Käkösenpäässä. Tontilla huvila ja lautarakenteinen vaja. Hirsihuvila, pärekatto, joka vuotaa paikoin. Ikkunat ehjät, ulkoasu tyydyttävä. 4 huonetta ja keittiö. Ullakolla kolme huonetta ja lasiveranta. Huonekalut myyty. Mitat 10 × 7 m. Toinen vaja lahonnut, toinen pystyssä. Aita osittain kaatunut.
11	Jekaterina Parusova, Pjotr Parusovin vaimo. Vuonna 1926 huvila myytiin insinööri Carl Bergmannille.	Kaksikerroksinen, sinkkipeltikatteinen talo, 190 m ² . Verhoiltu höylälaudoilla, maalattu harmaaksi. Ulkoasultaan aivan asuinkelpoinen. Ikkunat yhtä lukuun ottamatta ehjät. Ulko-ovet lukittu. Ikkunoista katsottuna huonekalut vaikuttavat ehjiltä mutta tärveltyneiltä. Huoltorakennukset: sauna-pesula, talonmiehentalo, vaunu- vaja ja halkoliiteri samassa rakennuksessa, jossa sinkkipelti- katto. Ovet ja ikkunat kunnossa ja lukossa. Ulkoisesti varsin hyvässä kunnossa. Kaivo paikallaan. Huopakattoinen huvi- maja, 12 m ² , ääriään myöten täynnä puutarhakalusteita. Kellari lahonnut ja romahtanut. Kasvihuoneesta jäljellä vain piippu ja tyhjä paikka. Aita on pahasti vinoissa mutta yhä pystyssä.
12	Makarova-Bronskaja, oikealta nimeltään Goke tai Gake, joskus Hakke, naimisissa Makarovin kanssa. Syntynyt Pietarissa 1882 (joidenkin lähteiden mukaan 1884 tai 1888), kuollut Leningradissa 1953. Oopperalaulaja, kamarilaulaja ja pedagogi.	Terijoki, lähellä panimoa. Rapattu ja siniseksi maalattu kak- sikerroksinen puurakenteinen huvila, peltikatto. Lasit ehjät mutta halkeilleet. Rappaus on karissut. Sisäänkäynnin portaat ovat puoliksi lahot. Alakerran mitat 14 × 10 m, 6 huonetta, käytävä, keittiö ja lasiveranta. Kaikki huoneet ovat hyvin laiminlyötyjä, nokisia, tapetti on revitty irti kaikista seinistä, uunit savuttavat ja niissä on luodinreiکیä (talossa on asunut sotilaita). Ovet ja ikkunat paikallaan, parkettilattiat, veran- nalla linoleumia. Yläkerta: 6 huonetta ja lasiveranta. Lattiat ovat parkettia. Kunto hyvä. Ei huonekaluja. Talossa asuu lukkoseppä, joka ylläpitää verstasta, vuokraa ei makseta. Lautarakenteinen, rapattu talonmiehentalo, pärekatto. Huone ja keittiö hyvässä kunnossa. Lasit ehjät. Mitat 4 × 5 m. Talossa asuu paikallinen suomalainen, vuokraa ei makseta. Kellari romahtanut, aita osittain kaatunut.

	KUOKKALA	KIINTEISTÖN KUNTO
13	<p>Viktor Stepanov. Valtioneuvos, keisarillinen Aleksanterin lyseo, Pietarin keisarillisen yliopiston yksityisopettaja. Pietarin kaupunginvaltuusto. B. Puškarskaja-katu, 65 (VPb 1917). Oli (yhdessä B. N. Ridingerin ja N. N. Nordmanin kanssa) Kuokkalan yksityisen yhteiskoulun alkuperäisen (vuodesta 1906) johtokunnan jäsen. Kuokkalan parannusyhdistys. Vallankumouksen jälkeen jatko i tieteellistä ja opetustyötä Neuvostoliitossa.</p>	<p>Kuokkalan rautatieaseman luona. Kaksikerroksinen, vihreäksi maalattu hirsihuvila. Sinkkipeltikatto. Sisäänkäynnin portaat lahot, ovet lau- doitettu umpeen, sisään ei pääse. Ikkunat ehjät, osa suljettu luukuin. Mitat 13 × 8. Hirsihuvila, jossa veranta ja laudoitettu lisärakennus. Huopakatto, vuotaa paikoin pahasti. Ikkunat ehjät, sisäänkäynnin portaat lahot. Alakerrassa 3 huonetta ja keittiö, jonka katto ränsistynyt. Mitat 10 × 3. Suomen valtiovarainministeriö on myynyt kaikki huvilan huone- kalut. Puurakenteinen sauna-pesula. Huopakatto vuotaa, sisällä kaikki kunnossa ja paikallaan. Mitat 6 × 4. Huvimaja ja muut rakennukset puoliksi hajalla. Sinkitty verkko paikallaan. Aidat puoliksi kaatuneet.</p>

	KELLOMÄKI	KIINTEISTÖN KUNTO
14	<p>Pavel Kropalov. Heidän Keisarillisten Majesteettiensa pyhille kruunajaisille omistettu kaupungin lastensairaala, sähkötyöntekijöiden apurahaston tarkastaja. Sampsonievski, 69, t. 40664 (VPb 1913). Huvila «Отдых» [lepo], 1915, ul. 2-1315. Kansallistettu 1924.</p>	<p>Kellomäen rautatieasema. Teräsbetoninen huvila, seinät pahoin lohkeilleet, betoni monin paikoin irtoamassa. Sinkkipeltikatto. Lasit lähes täysin ehjiä, sisäänkäynnit lahonneet. Lasiveranta, 4 huonetta, käytävä ja keittiö. Lattiat ovat linoleumia, keittiössä kaakeloitu uuni ja hella. Huoneet yhtä lukuun ottamatta hyvässä kunnossa. Ei huonekaluja. Mitat 11 × 8. Hirsimökki: 2 huonetta, keittiö ja kuisti. Katot kosteita, roikkuvat, lattioilla vettä, ulko-ovi rikki, ei huonekaluja. Mitat 8 × 5. Lautaverhoillut ulkorakennukset paikallaan, mutta kattovuotojen vuoksi lahoja. Mitat 5 × 3. Kellari romahtanut.</p>

LÄHTEET

Pietarin valtiollinen keskusarkisto, f. R-219. Общество защиты имущественных интересов советских граждан в Финляндии. «ЗИМФИН». Ленинград. 1925–1928.

Рупасов, А. И., Чистиков А. Н. 2016. Советско-финляндская граница. 1918–1938 гг. Очерки истории. СПб.: Аврора.

Весь Петербург -osoitekirjat 1911, 1913 ja 1915 (VPb)

Aleksandr Bravo

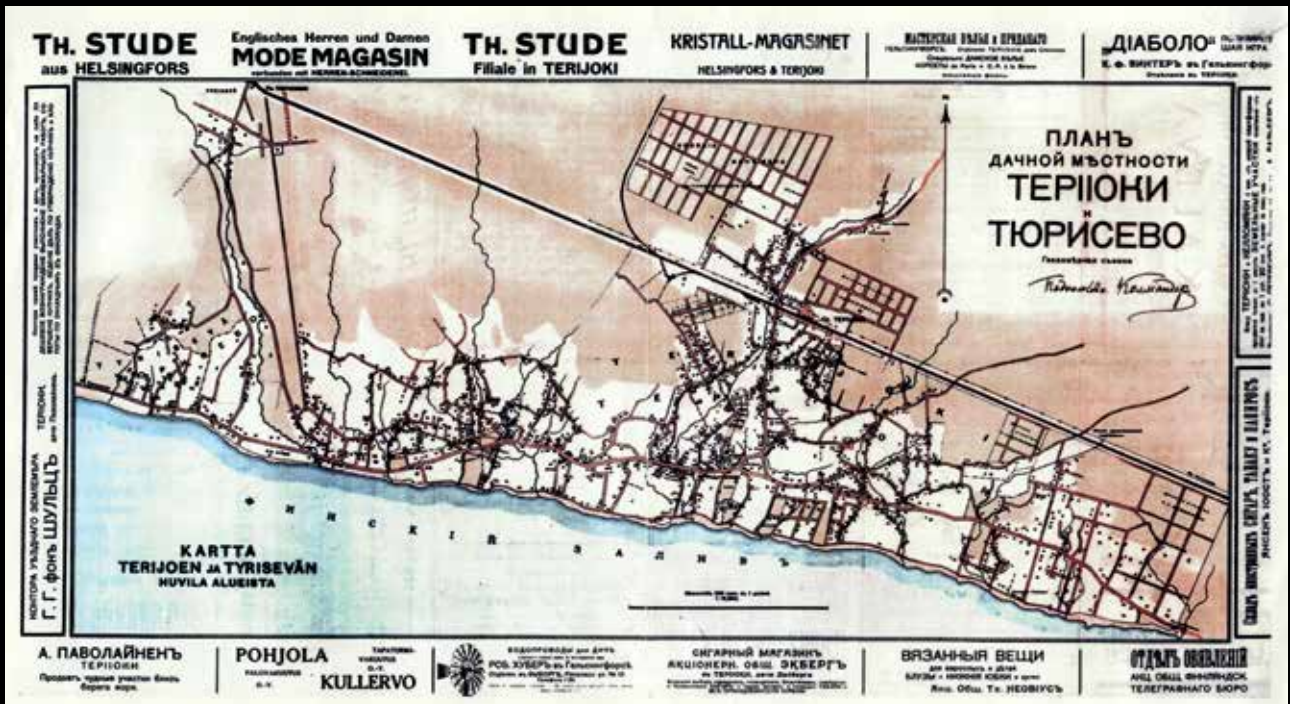
SOTIENJÄLKEISEN TERIJOEN RADIKAALIT MUUTOSSUUNNITELMAT

Terijoki kasvoi merkittävästi Pietarin ja Helsingin välisen rautatien valmistuttua vuonna 1870. Silloin tehtiin kaupungille tänäkin päivänä tunnusmerkilliset kaksi pääkatua. Ensimmäistä niistä kutsuttiin Viertotieksi. Tämä nykyään Leninin valtakatuna, Prospekt Leninana, tunnettu katu alkaa rautatieasemalta ja vie Suomenlahdelle etelä-pohjoissuuntaisesti. Toista katua kutsuttiin läntiseltä osuudeltaan Viertotieksi ja itäiseltä osuudeltaan Kuokkalantieksi. Nykyään Primorskoje šossena tunnettu katu kulkee rannikkoa seuraillen idästä länteen. Suurin osa julkisista ja kaupallisista rakennuksista – kirkoista, kaupoista, pankeista ja hotelleista – sijaitsee näiden kahden kadun varrella. Kuten Terijoen historiallisista kartoista voidaan nähdä, kaupungilla ei ollut perinteistä keskustaa, esimerkiksi suurta aukiota tai kauppatoria.

Neuvostoliitossa kaupungille ryhdyttiin laatimaan uutta asemakaavaa heti talvisodan päätyttyä maaliskuussa 1940, ja uudistussuunnitelma julkaistiin jo syyskuussa. Terijoen keskusalueelle ehdotettiin radikaaleja muutoksia. Leninin valtakadun eli entisen Viertotien keskivaiheille esitettiin kauppakäytäviä ja kerrostaloja. Luterilaisen kirkon ympäristö tuli uudistaa perusteellisesti raivaamalla sinne aukio, josta lähtisi säteittäisiä katuja. Aukion länsilaidalla olisi uusi kaupunginhallinnon rakennus ja sen takana uusi, leveä bulevardi. Kesällä 1941 alkanut Suuri isänmaallinen sota – suomalaisessa historiankirjoituksessa jatkosota – esti kuitenkin suunnitelmien toteuttamisen.

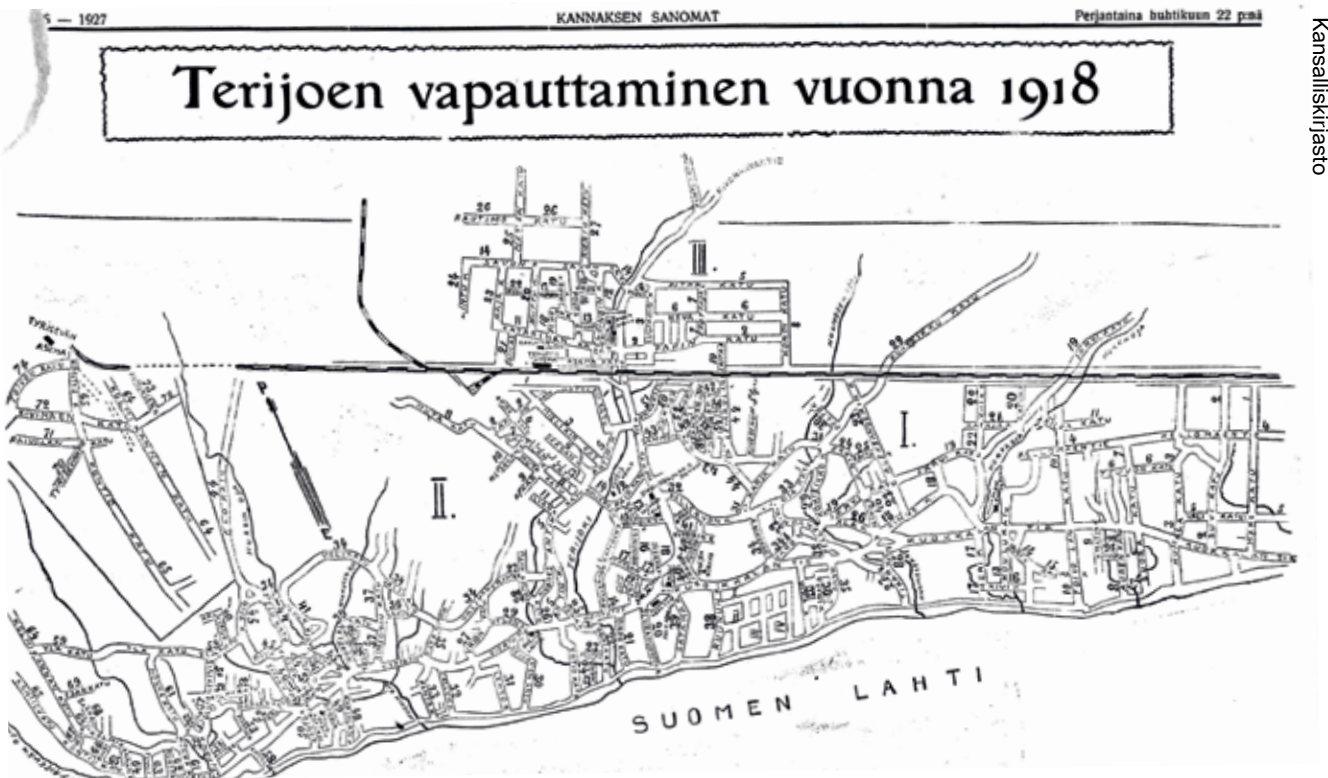
Zelenogorskiksi vuonna 1948 nimetyn Terijoen seuraava radikaali muutossuunnitelma tehtiin vuonna 1962. Mittavassa hankkeessa oli tarkoituksena rakentaa rautatieasemasta etelään uusi alue ja lisäksi Terijokijoen suuntainen, Suomenlahdelle johtava bulevardi. Ortodoksisen kirkon tilalle oli määrä pystyttää monikerroksinen hotelli. Myöskään vuoden 1962 suunnitelmaa ei toteutettu, ja ortodoksikirkko säästyi purkamiselta. Ajatus joen suuntaisen bulevardin rakentamisesta on silti mielenkiintoinen ja tänäkin päivänä ajankohtainen.

N. Fedotovin piirtämä "Suomen rautatien varrella sijaitsevan Terijoen huvila-alueen" kartta vuodelta 1887.

Terijoen kartta vuodelta 1902.

"Terijoen ja Tyrisevän huvila-alueen" kartta vuodelta 1909. Kartan alareunassa mainostaa A. Paavolainen myyvänsä upeita tontteja Terijoelta läheltä merta.

Kansalliskirjasto

Kannaksen Sanomissa
22.4.1927 julkaistu Teri-
joen kartta vuodelta 1918.

Pietarin valtiollinen keskusarkisto, t. 8524, op. 1, d. 1.

Terijoen keskustan
uudistussuunnitelma
vuodelta 1940.
Punaisella rajattuna on
alue, jonne kaupungin
uutta keskustaa kaavail-
tiin.

Veli-Pekka Sevón, Terijoki-seura ry

Kaupungin keskustaksi
kaavailtu alue rajattuna
1920-luvun ilmakuvassa.

Jelena Travina

J. Taube 15.8.1943. SA-kuva, Sotamuseo

OLLILASTA LAUTARANTAAN –
TERIJOEN SEUDUN HUVILAT
KULTTUURIPERINTÖKOHTEINA

Ensimmäistä maailmansotaa ja Venäjän 1917 vallankumousta edeltäneen ajan sanomalehtijulkaisujen mukaan Terijoella oli noin 1500 huvilaa, Kuokkalassa 800 ja niin Ollilassa kuin Kellomäellä kummassakin 500. Vuonna 1913 pelkästään Terijoella huvila-asukkaat rekisteröivät 17000 passia, mikä merkitsee, että kesäsesongin aikana siellä asui noin 50000 ulkopaikkakuntalaista.

Suomen itsenäistyttyä osa huvila-asukkaista jäi huviloilleen, vaikka ne sijaitsivat Suomen puolella. Ajan mittaan heidän lukumääränsä kasvoi, pääasiassa Petrogradista eli entisestä Pietarista ja Kronstadtista tulleiden pakolaisten myötä. Osa jäi asumaan Kannakselle, osa siirtyi edelleen Suomen, Ruotsin ja Keski-Euroopan kaupunkeihin.

Vuoteen 1925 mennessä Suomen hallitus suoritti laajamittaisen Suomen alueella olevien venäläisten huvilakiinteistöjen arvioinnin. Erityisesti se koski kiinteistöjä Pietari–Riihimäki-rautatien varrella olevilla paikkakunnilla, jotka olivat huvila-alueina suosituimpia. Vain pieni osa huviloista oli asuttuja; merkittävä osa oli tyhjillään tai naapureiden valvonnassa sillä aikaa, kun niiden venäläiset omistajat toivoivat pystyvänsä aikanaan palaamaan huviloilleen. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, ja *Finlands Allmänna Tidningin* (Virallisen lehden) tietojen mukaan noin 1000 huvilaa kansallistettiin. Ne myytiin huutokaupoissa yksityishenkilöille tai yhteisöille, jotka perustivat niihin lepokoteja. Myös kokonaisia huviloita tai yksittäisiä kehikkoja vietiin hirsiksi purettuina muualle Suomeen. Puuhuviloita menetettiin lisäksi talvi- ja jatkosodassa. Esimerkiksi syyskuussa 1941 tuhoutui Kellomäellä sijainnut loistelias Harppulinna.

Kaikesta huolimatta huvila-alueiden ilme pysyi pääosin ennallaan aina sodan päättymiseen saakka. Koko Suomenlahden rannikkovyöhykettä taajamineen, jotka nykyään kuuluvat Pietarin parantola- ja virkistysvyöhykkeeseen, alettiin käyttää virkistysalueena. Leningradin kaupunginhallinto päätti hyödyntää säilyneitä huviloita teollisuuslaitosten työntekijöiden ja ammattiliittojen lepokoteina ja parantoloina sekä Leningradin asukkaiden lasten kesäsiirtoloina ja pioneerien kesäleireinä. Koska vallankumousta edeltäneen ajan puuhuviloita ei tuolloin nähty missään mielessä kulttuurimuistomerkkeinä tai kulttuuriperintönä, niihin suhtauduttiin käyttörakennuksina.

Edellisen sivun kuva
Terijoella sijaitseva
Konstantin Bogdanovin
huvila jatkosodan aikaan
15.8.1943.

Oli myös tehtaita, joilla oli mahdollisuus rakentaa työntekijöilleen suuri parantola, jolloin vanhat huvilat purettiin sen alta. Tällä tavalla menetettiin lähes kaikki Kuokkalan eli Repinon puuhuvilat, sillä Leningradin suurimpien yritysten lepokodit oli päätetty sijoittaa nimenomaan Repinon ja suurilla valtionyrityksillä oli varaa toteuttaa nykyaikaisia rakennuksia, kun taas puurakennuksia pidettiin vanhanaikaisina ja arvottomina. Poikkeus oli taidemaalari Ilja Repinin huvila Penaty, joka tuhoutui sotatoimissa 1944 mutta avattiin jälleenrakennettuna yleisölle vuonna 1962.

Komarovossa (Kellomäessä) ja Uškovossa (Tyrisevässä), toisin kuin Repinossa, säilyi useita huviloita. Tämä johtui siitä, että Komarovo ja Uškovo osoitettiin lasten virkistysalueeksi, jolla elämä oli yksinkertaisempaa kuin aikuisten parantoloissa eikä harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta edellyttänyt uudisrakentamista. Vanhoja huviloita muokattiin niin, että ne sopivat lasten majoittamiseen, ja ne pysyivät käytössä aina 1990-luvun puoleenväliin asti.

“Ensimmäinen aalto” huviloiden tunnustamisessa historian ja kulttuurin muistomerkeiksi alkoi 1950-luvulla. Vuonna 1957 Repinin huvilasta Penatysta tuli Venäjän federaation kansojen kulttuuriperintökohde. Lisäksi valtiolliseen suojeluun otettiin huviloita, jotka olivat virka-asuntoina Leningradin kaupungin hallinnolla sekä kommunistisen puolueen kaupungin ja alueen osastojen johdolla.

Karjalain Litton kokoelma, historian kuvakokoelma. Museovirasto

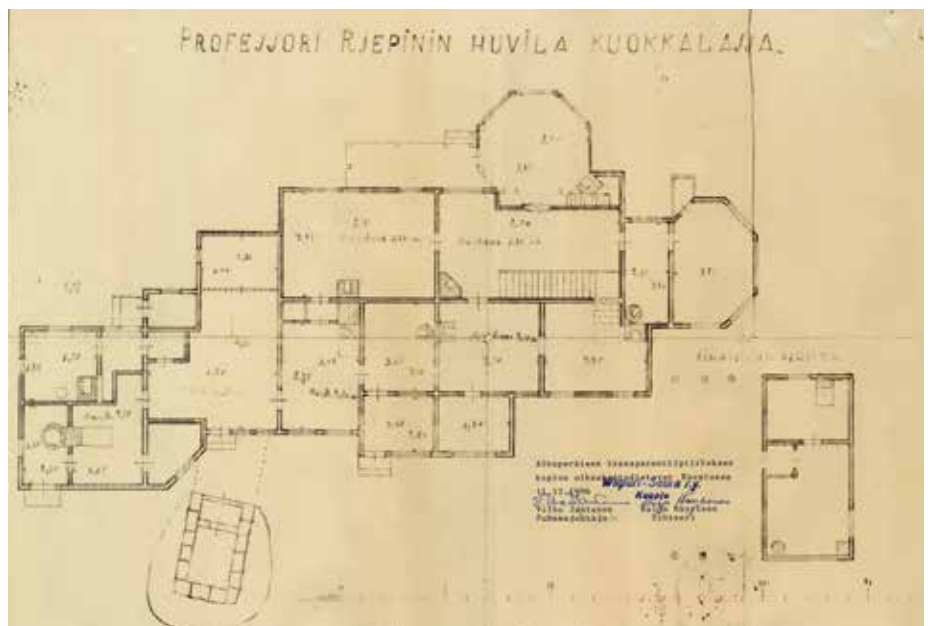

Ilja Repinin huvila
Penaty Kuokkalassa
1920- tai 1930-luvulla.

Ilja Repinin huvila tuhoutui sotatoimissa 1944. Se rekonstruoiitiin vuonna 1962 ja avattiin museona.

Jelena Travina

Etelä-Karjalain museo, Wiipuri-museon kokoelma

"Professori Repinin"
Penaty-huvilan pohja-
piirustus vuodelta 1931,
kopio

Puuhuviloiden tunnistamisen ja suojelemisen "toinen aalto" alkoi 1990-luvun lopulla ja päättyi 2001. Muutamia kymmeniä rakennuksia Repinossa, Komarovossa, Uškovossa ja Zelenogorskissa tunnistettiin historiallisiksi kulttuurimuistomerkeiksi, tosin ilman minkäänlaisia asiantuntijaselvityksiä ja mittauksia, niukoilla selitysteksteillä ja melkein poikkeuksetta pelkällä ilmoitusmenettelyllä. Koska asianmukaisia tutkimuksia ei tehty, suojeltavien kohteiden rekisterissä jäivät täyttämättä kentät, joihin olisi pitänyt merkitä rakennusajankohta sekä omistajien ja arkkitehtien nimet.

Yhtäältä tämä oli askel oikeaan suuntaan, sillä osa säilyneistä huviloista sai "tunnistetun kulttuuriperintökohteen" aseman. Toisaalta rakennusta, jolla oli tämä status, kutsuttiin kaupunkisuojelijoiden keskuudessa "alimuistomerkiksi" tai "ikään-kuin-muistomerkiksi" statuksen vajavaisuutta korostaen. Myöhemmin tehty valtiollinen historiallis-kulttuurinen selvitys saattoi näet joko vahvistaa statuksen tai evätä sen toteamalla rakennuksen olevan vailla kulttuurista arvoa. Samaan aikaan eräiden jo Neuvostoliiton aikana suojeltujen kohteiden muistomerkkistatus vahvistettiin toistamiseen.

Muistomerkkien rekisteröimismenettelyn mukaisesti kohteen on suojele- rekisteriin pääsemiseksi läpäistävä kaksi vaihetta. Ensimmäinen vaihe on niin sanottu tunnistaminen. Se tarkoittaa, että asiantuntija tai vaikkapa pelkkä ohikulkija arvioi tietyn kohteen mielestään arvokkaaksi ja kirjoittaa siitä kirjeen muistomerkkien valtiollisen käytön ja suojelun komitealle, KGIOP:lle. Asiantuntijat saapuvat kohteeseen ja kirjaavat ylös tarkastuksensa tulokset. Jos asiantuntijoiden päätös on myönteinen, määrätään tehtäväksi täysimittainen valtiollinen historiallis-kulttuurinen selvitys, joka sisällytetään KGIOP:n vuotuisen rahoitussuunnitelmaan. Tämä selvitys on laadittava vuoden kuluessa tunnistamisesta, ja sen tulee vastata kysymykseen siitä, täyttääkö kohde historiallisen kulttuurimuistomerkkin kriteerit vai ei.

Valitettavasti valtaosasta vuoteen 2001 mennessä tunnistetuista huviloista ei tehty selvitystä seuraavan kymmenen vuoden aikana, huolimatta kulttuuriperintökohteita koskevassa laissa¹ vuonna 2002 esitetystä tarkasta menettelytavasta. Tänä aikana osa huviloista tuhoutui tulipaloissa, eikä niitä voinut enää ehdottaa suojeleurekisteriin.

Eräät selvitykset taas tehtiin varsin erikoisella tavalla. Tapaukset liittyivät sellaisten tonttien myyntiin, joilla oli tunnistetun kohteen statuksen saaneita huviloita. Useimpia uusia omistajia ei kiinnostanut huvilan säilyttäminen, mutta lain mukaan heidän oli saatava KGIOP:lta lausunto asiasta eli myös kustannettava selvityksen tekeminen. Koska tiedot huvilan tarkasta rakentamisajankohdasta, omistajasta ja arkkitehdista jäivät kyseisissä selvityksissä tyypillisesti mainitsematta, huvila määriteltiin tavalliseksi rakennukseksi,

Vuonna 2023 Müserin huvila Terijoen Teatralnaja-kadulla oli lähes korjauskelvottomassa kunnossa, mutta uusi omistaja suunnittelee sen restauroimista. Kuva Jelena Travina

Heinrich Müserin aikoi-
naan loistelas huvila
Terijoella valokuvassa,
joka on päivätty 2.9.1941.
Huvila henki 1800-
luvun lopun suomalaista
kansallisromantiikkaa,
ja siinä oli useita ainut-
laatuisia kaakeliuuneja.

johon ei liittynyt tärkeitä tapahtumia ja/tai merkittäviä henkilöitä ja jolla ei ollut kulttuurista tai historiallista arvoa. Näillä muodollisilla perusteilla huvila poistettiin tunnistettujen kohteiden rekisteristä, minkä jälkeen se voitiin siis purkaa. Kotiseuduntutkijoiden ja historioitsijoiden argumentit siitä, että huvilaa koskevat tiedot on löydetty ja julkaistu ja että huviloilla on historiallista ja kulttuurista arvoa, sivuutettiin. Jos tietoja ei ollut KGIOP:in virallisissa asiakirjoissa, niitä ei ollut olemassa.

Huviloiden suojelun “kolmas aalto” koettiin 2015–2016, tällä kertaa KGIOP:n toimesta. KGIOP sai valtiollista rahoitusta ja käynnisti jo 10 vuotta sitten tunnistettujen kohteiden selvitystyön. Kaksi vuotta myöhemmin kaikki säilyneet rakennukset saivat statuksen alueellisesti merkittävänä kulttuuriperintökohteina ja ne vietiin Pietarin alueen kulttuuriperintökohteiden ja tunnistettujen kulttuuriperintökohteiden rekisteriin.

Vuosituhanen alussa kyseisellä alueella oli yhteensä 45 huvilaa, joista 12 oli Venäjän federaation tai Leningradin alueen tasolla merkittäviä muistomerkkejä ja 33 oli tunnistettuja kohteita. Nykyään luettelossa on 32 huvilaa: 26 federaation tai Leningradin alueen tasolla merkittävää muistomerkkiä sekä kuusi tunnistettua kohdetta, joista ei ole vielä kukaan tehty pätevää historiallis-kulttuurista selvitystä. Kohteiden lukumäärän väheneminen tarkoittaa, että 1990-luvun lopun ja vuoden 2014 välisenä aikana huviloita on hävinnyt: ne ovat joko palaneet tai tulleet puretuiksi. Lisäksi vuosina 2015–2016 tehty työ rajoittui vain jo aiemmin tunnistettuihin kohteisiin. Tänä aikana alueellisella tasolla merkittäväksi muistomerkiksi tunnustettiin myös Marina goran puisto Molodjožnojessa (Metsäkylässä). Puiston alueella oli aikanaan Maria Krestovskajan kuuluisa huvila Marijoki, jonka hirsi-rungosta rakennettiin 1920-luvun lopulla Koivistoon koulu. Puistossa ovat säilyneet Krestovskajan hautakivi ja ortodoksisen kirkon rauniot.

Vain yksi huvila, I. S. Krjutškovin huvila Repinossa, "tunnistettiin" uudelleen, ja arvioinnin tulosten perusteella se sai alueellisesti merkittävän kulttuurimuistomerkkin statuksen 2018. Tämä huvila herätti Yleisvenäläisen historian ja kulttuurin muistomerkkien suojeluyhdistyksen, VOOPiKin huomion, ja yhdistys sai vakuutettua KGIOP:in huvilan historiallisesta arvosta ja säilyttämisen tärkeydestä sekä mahdollisuudesta perustaa huvilaan nk. Vapaaehtoisten koulu². Valitettavasti kirjoittajan saamien tietojen mukaan Pietarin kaupunginhallinnon omaisuussuhdekomitean KION suunnitelmat ovat muuttuneet ja tonttia valmistellaan myytäväksi. Siitä sentään voidaan iloita, että muistomerkkistatuksen vuoksi uusi omistaja ei voi purkaa Krjutškovin huvilaa.

Sivuilla 65–66 on luettelomuodossa esitetty, mikä on tällä hetkellä historian ja kulttuurin muistomerkkien status artikkelissa tarkastellulla alueella. Listauksessa on esitetty kohteiden nimet sekä ajankohdat, jolloin ne on merkitty kulttuuriperintökohteiden ja Pietarin alueella tunnistettujen kulttuuriperintökohteiden luetteloon.³ Artikkelin kirjoittaja on merkinnyt kursivilla oikeat nimet niistä kohteista, joista on virallisessa luettelossa esitetty virheellinen nimi.⁴

Kartta Terijoen seudun huviloista, joilla on asema kulttuuriperintökohteina. Numeroiden selitykset löytyvät sivuilta 65–66.

SOLNETŠNOJESSA (Ollilassa) ei ole kulttuuriperintökohteita. Suojelua kaippaa lahden rantaan graniittipaasista tehty tukimuuri, joka suojaasi P. A. Bartmerin huvilaa syysmyrskyliltä ja rannan huuhtoutumiselta. Huvila ei ole säilynyt. Primorskoje šosse, 390.

REPINOSSA (Kuokkalassa) on kaksi kohdetta:

1. I. E. Repinin huvila Penaty. Primorskoje šosse, 411. Federaation tasolla merkittävä kulttuuriperintökohde, 2001.
2. I. S. Krjutškovin huvila. Primorskoje šosse, 394, rakennus 6. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2018.

Ilman suojelustatusta: Jakubovskin/Stählbergin huvila. Nagornaja ul., 11; Muutama tavalliseksi rakennukseksi luokiteltu huvila Novaja Derevnjan/Uudenkylän alueella; Giljovin huvila. Primorskoje šosse, 465; Krestinin huvila. Primorskoje šosse, 463; Huvila tontilla Golicke-Collian-der. Primorskoje šosse, 430; Kuren huvila. Ul. Dalnaja, 5a.; A. S. Tanejevin (A. A. Vyrubovan isän) huvila. Tapaus on erikoinen. Huvila oli tunnistettu kulttuurikohteeksi, mutta omistajan aloitteesta tehtiin selvitys, jossa kohteella ei havaittu kohteella historiallista tai kulttuurista merkitystä. Tämän jälkeen huvila restauroitiin ammattimaisesti ja se muutettiin ravintolaksi. Toisaalta voi ajatella, että mikäli huvilalla olisi ollut muistomerkin asema, tällaisia muutostöitä ei olisi voitu tehdä ja huvila olisi mitä luultavammin ajan myötä tuhoutunut.

KOMAROVOSSA (Kellomäessä) on kahdeksan kohdetta:

3. Huvilan ja puiston muodostama kokonaisuus G. Bormannin tontilla / Villa Ehrhardt. Morskaja ul., 14. Federaation tasolla merkittävä kulttuuriperintökohde, 2001.
4. Huvila / Villa Renault. Morskaja ul., 8. Federaation tasolla merkittävä kulttuuriperintökohde, 2001.
5. Huvila / Villa Kannegisser. Bolšoi pr., 15. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1988.
6. A. M. Juhnevitšin huvila. Morskaja ul., 5. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2015.
7. V. F. Gaberzettelin huvila. Primorskoje š., 483. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
8. M. D. Šihinin huvila. Lesnoi pr., 2. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
9. I. G. Sandinin huvila. Ul. Leitenantov, 17. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2012.
10. Huvila. Ul. Artilleristov, 2a. Tunnistettu kulttuuriperintökohde, 2001.

Ilman suojelustatusta: A. Hietasen huvila (2-ja Datšnaja, 5); A. P. Kurenkovin / D. D. Šostakovišin huvila (Bolšoi pr., 18); Villa Gernandt eli "Käpylinna" (Bolšoi pr., 11); G. V. Baranovskin huvilan Arfan / Harppulinnan puiston rakennelmat (Bolšoi pr., 7); Orešnikovan huvila (Gornaja, 13); Štšepanskin huvila (Bolšoi pr., 3); Engeströmin huvila (Primorskoje š., 519); Sidorovin huvila (Ul. Leitenantov, 31, B); Tširikovin huvila (1-ja Datšnaja, 31); Seewaldin talo (Privokzalnaja, 18); Belokopytovin huvila (Morskaja ul., 43); Makarovin huvila (Ul. Leitenantov, 23); Tomarsin huvila (Kavalerijskaja ul., 4); Pesosen talo (Morskaja ul., 25); arkkitehti Stukolkinin huvila 1-ja Datšnaja -kadun päädyssä (Leningradin alue, Leninskojen kylä, ul. Sadovaja, 65).

ZELENOGORSKISSA (Terijoella) on 11 kohdetta:

- 11 A. M. Karlovin huvila. Primorskoje š., 505. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2017.
- 12 Bogdanovin huvila. Kurortnaja ul., 24. Tunnistettu kulttuuriperintökohde, 2001.
- 13 Villa Ainola. Primorskoje š., 521. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
- 14 Kingin huvila. Primorskoje š., 520, D. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
- 15 Kauppias Jelisejevin talo (ravintola) / Kirchnerin huvila. Primorskoje š., 520, Ts. Tunnistettu kulttuuriperintökohde, 2001.
- 16 Hotelli Bellevue / H. Müserin huvila. Teatralnaja ul., 9. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1997.
- 17 Huvila / V. F. Levin huvila. Berjozovy per., 5. Tunnistettu kulttuuriperintökohde, 2001. (Palo 2014.)
- 18 A. N. Franzenin huvila (O. Bertenson). Berjozovaja ul., 9. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
- 19 Huvila / I. I. Novikovin huvila / I Jääkäripataljoonan upseerikerho. Ispolkomskaja ul., 6. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2001.
- 20 Huvila / F. F. Lumbergin huvila. Primorskoje š., 570. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1988.
- 21 Huvila / V. G. Stepanovin huvila. Primorskoje š., 595. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.

Ilman suojelustatusta: Lutšinskin huvila (Parkovy per., 7), Zaharovin huvila (Krasnoarmeiskaja, 32), nimismies Blomin talo (pr. Lenina, 3/5), Pelkosen talo / täysiboitola Keskus

(Komendantskaja, 3), Mobergin huvilat (Primorskoje š., 536), Kuznetsovan / Zimmermanin huvila (Teatralnaja, 6), Siljanovskin talo (Primorskoje š., 553), Ustinovin huvila (Berjovaja, 3), Kondratjevin huvila (Berjovaja, 5), Oparovskajan huvila (Primorskoje š., 520, E), Emmi Jurkan huvila (Listvennaja, 7), Tomanovskajan/Stenbockin/Lundbergin huvila (Primorskoje š., 583), kolme Ginzelin perheen huvilaa (Primorskoje š., 566, 573, 577), Janitskien talo (Lomanaja ul., 7), Simsin/Mantereen huvila (pr. Lenina, 58), Jenny Bergmanin huvila (Primorskaja, 3), Brabetsin huvila (Pogranitšnaja, 4), Slobodzinskin/Maslennikovin huvila (Kurortnaja, 35), Demidovtsevin/M. Heckin huvila (Kurortnaja, 31).

UŠKOVOSSA (Tyrisevässä) on 7 kohdetta;

22 Zajetsin suomalainen huvila / Nekljudovin huvila. Primorskoje š., 597. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
 23 Suomalainen kartano / von Dornin huvila. Primorskoje š., 611. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
 24 Huvila / Danilevskin huvila. Sovetskaja ul., 3. Tunnistettu kulttuuriperintökohde, 2001.
 25 Kaksi huvilaa "Kaunis ja Toivola" -osakeyhtiön tontilla / Poljakovin ja Roggenhagenin huvilat. Pljaževaja ul., 10, rakennelma 3. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1999.
 26 Huvila tontteineen / Veikkolan huvila. Pljaževaja ul., 10, rakennus 2. Alueellisesti merkittävä n kulttuuriperintökohde, 1999.
 27 G. K. Moritzin huvila. Pljaževaja ul., 10, Ž. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
 28 Je. F. Korzuhinan huvila. Pljaževaja ul., 14, A. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.
Ilman suojelustatusta: kaksi huvilaa Sosnovaja-kadulla 9; Epsteinin huvila (Primorskoje š., 632), Kiurun huvila (Detskaja ul., 37).

SEROVOSSA (Vammelsuussa) on 1 kohde:

29 K. G. Podmenerin (A. P. Demidovin) huvila. Primorskoje š., 640, A. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2016.

Ilman suojelustatusta: kirjailija Leonid Andrejevin huvilan paikka ja perustuksen rauniot (Roštšinskoje š., 16, lasten terveystie Okean).

MOLODJOŽNOJESSA (Metsäkylässä) on 2 kohdetta:

30 Marina gora -puisto (Huvila Marijoki). Alue Srednevyborgskin ja Primorskin valtateiden välissä. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 2014.
 31 Voroninin huvila. Primorskoje š., 648. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1997. (Palo vuonna 1998.)

Ilman suojelustatusta: Merilä-lepokodin huvila (Primorskoje š., 648).

SMOLJATŠKOVOSSA (Lutahännässä) on 1 kohde:

32 Akateemikko V. M. Behterevin Tihi bereg -huvilan kokonaisuus. Primorskoje š., 690. Alueellisesti merkittävä kulttuuriperintökohde, 1997. (Restaurointiprosessi jatkuu).

Kari Hakli 2019

Konstantin Bogdanovin huvila Kurortnaja-kadulla Terijoen itäosassa, Ollinpäässä. Bogdanov, joka toimi Nobelin veljesten öljyntuotantoyhtiön hallituksessa, rakennutti huvilan 1900-luvun alussa. Neuvosto aikaan sen tuntumaan toteutettiin arkkitehtiliiton luovan työn talo.

Säilyneiden mutta suojelustatusta vailla olevien talojen verrattain korkea määrä kertoo muun muassa siitä, että valtaosa virkamiehistä noudattaa edelleen sitä vanhaa toimintamallia, että suojelu kohdistetaan tiettyihin rakennuksiin sen sijaan, että mahdollisuuksien mukaan suojeltaisiin kaikki talot historiallisesti muodostuneessa ympäristössä. Tämä on johtanut siihen, että kadulla, jolla vielä vähän aikaa sitten oli oma historiallinen ilmeensä, ovat säilyneet vain asiantuntijoiden "hyväksymät" talot, kun taas "ei hyväksytyt" on purettu.

Kulttuurimuistomerkin statuskaan ei valitettavasti takaa kohteen säilymistä. Artikkelin kirjoittaja näkee monia syitä siihen, että valtion virkamiehiä harvoin kiinnostaa vanhojen huviloiden restaurointi, kuten puute tällaisten töiden vaatimasta valtiollisesta rahoituksesta sekä se, että virkamiehiä on tehtävään ja sen vastuisiin nähden liian vähän. Taajamien kunnanvaltuutetuilla ja hallinnolla ei ole riittäviä valtuuksia eikä varoja. Ei myöskään ole luotu toimintaedellytyksiä hyväntekeväisyysjärjestöille ja yksittäisille sponsoreille, jotka voisivat auttaa rahoittamisessa.

Solamuseo

Bogdanovin huvila jatko-
sodan aikaan 15.8.1943.

Näkymä Bogdanovin
huvilan sisältä 15.8.1943.

Solamuseo

Kaupunkien virkamiesten kannalta on epäedullista panna kaupunkien rahaa pitkäaikaiseen ja kalliiseen puuhuviloiden restauroimiseen tietämättä, mitä huviloilla restauroinnin jälkeen tehtäisiin. Tästä syystä ainoa edes jotenkin toimiva tiekartta epätydyttävässä kunnossa oleville rakennusmuistomerkeille on *Metri ruplalla* -ohjelma. Tässä ohjelmassa kohde pannaan myyntiin markkinahintaan. Se tarjotaan vuokralle 49 vuodeksi, joista kahden ensimmäisen vuoden kuluessa laaditaan ja hyväksytetään restaurointisuunnitelma ja seuraavat viisi vuotta käytetään rakennuksen restauroimiseen. Restaurointitöiden valmistumisen ja hyväksymistarkastuksen jälkeen vuokralainen saa oikeuden anoa Omaisuussuhdekomitealta vuokran alentamista minimitasolle, 1 ruplaan / 1 m² vuodessa. Vielä ei Pietarin parantola- ja virkistysalueella ei ole tässä ohjelmassa restauroitu ensimmäistäkään kohdetta. Kaksi huvilaa Sestroretskissä (Siestarjoella) on vasta tämän prosessin alkuvaiheessa.

Virkamiehet siirtävät vastuun muistomerkin säilymisestä omistajien harteille jättäen itselleen todellisuudessa vain valvontatehtävän, jota sitäkään harvoin toteutetaan täysimittaisesti. Räikein esimerkki tästä on Heinrich Müserin aikoinaan loistelas huvila, jonka omistaja on sallinut joutua tulipalojen ja vesivuotojen myötä kauhistuttavaan, korjauskelvottomaan kuntoon. Tämä Zelenogorskissa sijaitseva 1800-luvun lopun suomalaista kansallisromantiikkaa henkivä mestariteos, jossa on useita ainutlaatuisia kaakeliuuneja, on tuhoutumisen partaalla, mutta virkamiehet ovat useiden vuosien ajan vain antaneet omistajalle varoituksia ja lisääntynyttä restauroimi-

Mittausspiirustus Juha Nemi, 2000, Aalto-yliopiston arkisto

Arkkitehti Viktor Gaberzettelin huvila Kellomäen/Komarovon Kavalerijskaja-kadulla.

Mittausspiirustus Sampo Perttula, Aalto-yliopiston arkisto

Kanareikinin huvila Kellomäen/Komarovon Bolšoi prospektilla. Huvilaa ei enää ole.

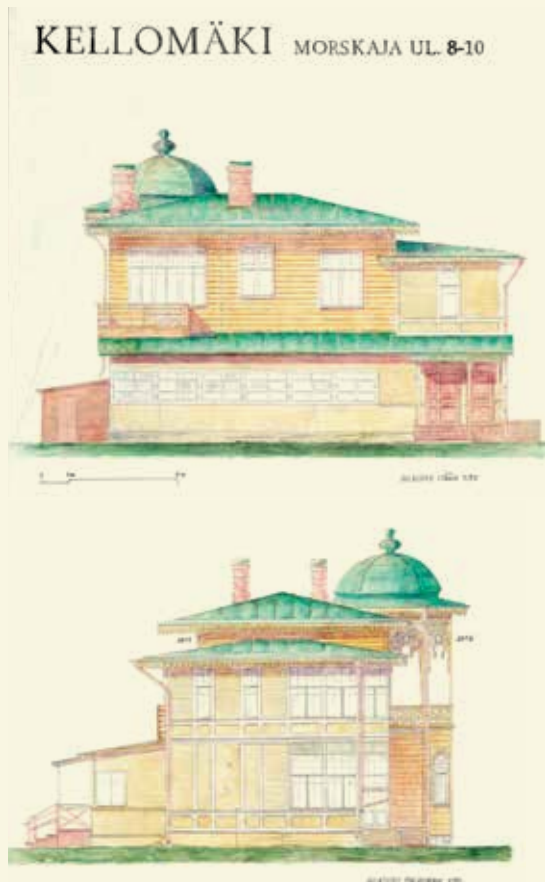

Mittauspiirustus Katarina Ockenström, 2000, Aalto-yliopiston arkisto

Sandinin huvila Kellomäen/Komarovon Leitenantov-kadulla.

A. M. Juhnevitšin huvila Kellomäen/Komarovon Morskaja Ulitsalla. Huvila on yhä olemassa.

Mittauspiirustus Merja Laitinen, 2000, Aalto-yliopiston arkisto

seen. Tuomioistuimet taas ovat määränneet naurettavan alhaisia sakkoja. Ennakkotapauksia, joissa omistaja säilyttämis- ja restaurointivelvoitteiden täyttämättä jättämisen johdosta menettäisi huvilan, ei vielä ole, vaikka tästä on määrätty laissa. Näin tuleekin ymmärrettäväksi, miksi virkamiehet eivät ole moneen vuoteen panneet alulle uusien kohteiden lisäämistä tunnistettujen kohteiden luetteloon ja estävät tämän myös kaupunkikuvan suojelua ajavilta kansalaisilta: jokainen suojelurekisteriin viety huvila luo turhaa päänvaivaa. Toimintaperiaatteena on "ei rakennusta – ei ongelmia".

Huvilan kannalta paras skenaario on se, että sille löytyy sellainen omistaja, jolla on huomattavia varoja huvilan ostamiseen ja restauroimiseen ja joka tämän lisäksi ymmärtää hankintansa historiallisen arvon. Tässä mielessä Novikovin huvilalla Zelenogorskissa, Juhnevitšin huvilalla ja Villa Renault'illa Komarovossa sekä Tanejevin huvilalla Repinossa on ollut onnea. Novikovin huvila ja Villa Renault on kunnostettu asuinkäyttöön, Juhnevitšin huvila myyntiä varten ja Tanejevin huvila ravintolaksi.

Palataksemme Müserin huvilaan, juuri nyt sen tulevaisuuteen voi suhtautua varovaisen optimistisesti. Vuoden 2023 alussa se sai uuden omistajan, joka aikoo kunnostaa sen kohtuullisessa ajassa. Valitettavasti huvilan nykytilan perusteella on epätodennäköistä, että paljонkaan 1800-luvun lopun puuosista säilyy.

Vanhat huvilat -ryhmän tutkijat, jotka julkaisevat tietoja löydöistään terijoki.spb.ru -verkkosivustolla⁵, ovat vuosien ajan käyneet lähes toivottomasta kamppailusta historiallisten huviloiden säilyttämisen puolesta. He ovat löytäneet omistajien nimiä, vanhoja valokuvia ja muistelmia sekä tehneet hakemuksia huviloiden tunnistamiseksi kulttuurimuistomerkeiksi. Ainoana lopputuloksena on ollut se, että on pystytty herättämään huomiota puuhuviloiden säilyttämiseksi vallankumousta edeltävän ajan kulttuuriperintönä.

Venäjän ja Suomen arkistoista löytyneistä aineistoista on kuitenkin muodostunut perusta, jonka pohjalta tehdään rakennusten arvoa perustelevia valtiollisia historiallis-kulttuurisia selvityksiä ja opiskelijoiden kesäajan harjoitustöitä, julkaistaan paikallishistoriallisia kirjoja ja artikkeleita sekä järjestetään seminaareja, "pyöreän pöydän" keskusteluja ja kiertokäyntejä. Haluaisin uskoa, että kasvava kiinnostus pietarilaisten huvilaelämää kohtaan johtaisi suojelukysymyksissä laadullisiin muutoksiin. Mutta toistaiseksi ihmisten tavallisin reaktio kirjanjulkistuksissa ja tutustumiskäynneillä on tämä: "Miten ihmeessä emme ole pystyneet säilyttämään tällaista kauneutta!"

Seuraava sivu:
Arkkitehti Viktor Gaberzhtelin huvila Kellomäen/
Komarovon Kavaleriyskaja-kadulla vuonna 2019 kuvattuna. Kuva Kari Hakli

KANNAKSEN RANNIKKOALUEEN SUOMEN AIKAISIA
JA NYKYISIÄ PAIKANNIMIÄ

Entinen suomalainen Terijoen kunta on nykyisin osa Kurortnyi rajonia eli Leningradin hallintoalueen pääkaupungin Pietarin virkistys- ja parantola-alueetta. Siihen kuuluu kaksi kaupunkia, Sestroretsk (Siestarjoki) ja Zelenogorsk (Terijoki). Zelenogorskiin kuuluu vanhasta Terijoen kunnan alueesta vain Terijoen keskusta-alue. Suomenkieliset paikannimet olivat käytössä pääsääntöisesti vuoteen 1948 saakka, minkä jälkeen ne korvattiin vähitellen venäläisillä paikannimillä.

KELLOMÄKI	Komarovo	Комарово
KIVENNAPA	Pervomaiskoje	Первомайское
KUOKKALA	Repino	Репино
LUUTAHÄNTÄ	Smoljatškovo	Смолячково
METSÄKYLÄ	Molodjožnoje	Молодежное
OLLILA	Solnetšnoje	Солнечное
RAAVSKI	Pesotšnyi	Песочный
TERIJOKI	Zelenogorsk	Зеленогорск
TYRISEVÄ	Uškovo	Ушково
VALKEASAARI	Beloostrov	Белоостров
VAMMELSUU	Serovo	Серово

VIITTEET

¹ 25.06.2002 päivätty laki Venäjän Federaation kansojen kulttuuriperintökohteista (historiallisista kulttuurimuistomerkeistä) n:o 73-FZ.

² "Vapaaehtoisten koulu" on KGIOP:n, Pietarin restauroijien liiton ja VOOPIiKin yhteinen hanke, joka on suunnattu Pietarin historiallisen ilmeen säilyttämisestä kiinnostuneille vapaaehtoisille. Maksuttomilla luennoilla ja käytännön harjoituksissa opitaan restaurointitaitoja, joita voi hyödyntää vapaaehtoistyössä Pietarin kulttuuriperintökohteissa.

³ Перечень объектов культурного наследия и выявленных объектов культурного наследия на территории Санкт-Петербурга, https://kgiop.gov.spb.ru/uchet/list_objects/.

⁴ Luettelon virheiden ja epätarkkuuksien korjaaminen edellyttää KGIOP:in puheenjohtajan erikoismääräystä ja vahvistusta Venäjän federaation kulttuuriministeriöltä, ja siksi virallisissa asiakirjoissa saattaa esiintyä pitkäänkin epätarkkuuksia.

⁵ Zelenogorsk Terijoki.spb.ru, https://terijoki.spb.ru/old_dachi/

Kari Hakil 2019

Terijokseura ry

Villa Salko tunnettiin Suomen aikaan Villa Ainolana. Primorskoje šosse, Terijoen Ollinpää.

Svetlana Levoško

Jelena Travina

KANNAKSEN HUVILAT
YHTEISENÄ
RAKENNUSPERINTÖNÄ

Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana maailmalla on omaksuttu laajasti yhteisen tai jaetun rakennusperinnön käsite, ja ICOMOSissa on tieteellinen Shared built heritage -komiteakin. Venäjällä käsite ei ole vielä käytännössä vakiintunut, vaikka tunnustetaan, että maassa kiistatta on tällaista kulttuuriperintöä. Klassinen esimerkki on Viipuri, jota Venäjällä on yhteisen rakennusperinnön näkökulmasta käsitelty esimerkiksi arkkitehtuurihistorioitsija ja rakennussuojeluaktiivi Natalia Duškina.¹

Yhteisestä rakennusperinnöstä on alettu puhua, kun on etsitty uusia keinoja ja lähestymistapoja kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja hoitamiseen. Käsitettä voidaan käyttää alueista, joilla on useamman sellaisen valtion perintöä, jotka juuri nuo alueet ovat historiallisesti sitoneet toisiinsa. Tällainen alue on esimerkiksi Karjalan kannas ja erityisesti sen merenrantavyöhyke, joka Venäjällä tunnetaan Kannaksen parantola- ja virkistysvyöhykkeenä. Alue kuului vuodesta 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan, joka oli osa Venäjän keisarikuntaa, vuosina 1917–1939 itsenäiseen Suomeen ja 1940-luvulta alkaen ensin Neuvostoliittoon ja sittemmin Venäjään. Suomalaisten ja karjalaisten arjen ja kulttuurin käytännöistä ja perinteistä on tänäkin päivänä "luettavissa" selkeitä jälkiä Kannaksella asuvien venäläisten arjen ympäristössä ja tilankäytössä.

Kannakselle on syntynyt ainutlaatuista aineellista perintöä sen vuoksi, että aluetta ovat hallinneet sekä yhdessä että vuorotellen Venäjä ja Suomi. Vastaavasti voidaan katsoa, että Kannaksen kaupungistuminen, kaupunkien ja taajamien asemakaavallinen rakenne sekä arkkitehtuurin erityispiirteet ovat osa niin Suomen kuin Venäjän kulttuuria. Itse asiassa koko Kannas on Viipurin tapaan klassinen esimerkki alueesta, jolla on yhteistä rakennusperintöä.

Maailmalla näkee usein arkkitehtuuria, jonka juuret ovat jossain muussa maassa. Esimerkiksi yksittäisiä rakennuksia, jotka tuovat mieleen suomalaisen kansallisromantiikan, tapaa paitsi Pietarissa, muualla Venäjällä ja Euroopan maissa myös Aasiassa, kuten Kiinan Harbinissa ja Tianjinissa, Korean Soulissa sekä Japanissa. Pietarilaista "pohjoista modernia" (ven. *severnõi modern*) eli paikallisia tulkintoja suomalaisesta kansallisromantiikasta ja jugendtyylistä voi kohdata Siperiassa, Venäjän Kaukoidässä ja

Edellisen sivun kuva:
Taiteilija-arkkitehti Fjodor Korzuhinin (1875–1941) ateljeehuviila Tyrisevässä eli Uškovossa valmistui ennen vuotta 1913. Norjalaista kansallisromantiikkaa henkivää huvilaa kutsuttiin kansan keskuudessa Teremokiksi, joka tarkoittaa venäläistä kansansatua, ja Mustaksi taloksi. Pljazevaja ulitsalla sijaitseva kulttuuriperintökohde on autiona.

A. Nikolskin vuonna 1906 laatima suunnitelma puusta rakennettavaksi yksityistaloksi pohjoiseen. Piirustus siviili-insinööriopiskelijoiden töitä esittelevästä julkaisusta *Альбом архитектурных проектов, исполненных студентами Института гражданских инженеров Императора Николая I*. 1907, [osa. 2], arkki 5.

Ukrainassa. Niissä ei silti ole kyse yhteisestä rakennusperinnöstä vaan taiteellisesta vuorovaikutuksesta, joka on ollut tärkeää kautta arkkitehtuurin historian.

On myös olemassa yhteistä rakennusperintöä, joka ulottuu useamman keskenään vierekkäin sijaitsevan valtion alueelle. Esitin vuonna 2016 kirjassa *Архитектура Карельского побережья* [Karjalan kannaksen arkkitehdit] "Venäjän Suomen" huvilamaisemaa käsittelevässä luvussa ajatuksen, että Kannaksen arkkitehtuuriperintöä tarkasteltaisiin Venäjän ja Suomen yhteisenä voimavarana.² Uskon, että tällainen lähestymistapa lisää yleistä tietoisuutta tämän rakennusperinnön ainutlaatuisuudesta ja parantaisi mahdollisuuksia säilyttää, sopeuttaa ja käyttää sitä.

Jos tarkastellaan Kannasta "klassisena" alueeseen perustuvana esimerkkinä, on hahmoteltavissa kriteereitä sille, mitä tällä alueella voidaan lukea yhteiseksi rakennusperinnöksi.

Ensimmäinen kriteeri on nähdäkseni *rakennusperinnön esiintyvyys*. Se tarkoittaa, että rakennusten tulee sijaita keskitetysti alkuperäisellä paikalla.

laan tietyllä alueella, joka on luonnonoloiltaan yhtenäinen ja maantieteellisesti selkeästi rajattu, kuten Kannaksen luonnonkokonaisuus. Muuallakin Leningradin alueella, esimerkiksi Hatsinan piirissä, tapaa huviloita, jotka edustavat esimerkiksi pohjoista jugendtyylin muotoa (*severnyi modern*), "lohikäärmetyyliä" ja kansallisromantiikkaa, mutta kohteet ovat yksittäisiä ja sijainniltaan hajanaisia eikä alue ole siis niissä yhdistävänä tekijänä. Voidaan sanoa, että nimenomaan maantieteellinen sijainti on se muuttuja, jonka nojalla voidaan puhua yhteisestä rakennusperinnöstä niin historiallisessa kuin juridisessa ja kulttuurisessa mielessä.

Toinen kriteeri on *historiallisen ajanjakson ilmenevyys*. Voidaan ajatella, että vaikutteiden ja kansojen liikkuminen johtaa siihen, että traditiot yhtyvät ja sekoittuvat perinpohjaisesti keskenään (tässä mielessä kaikki maailman arkkitehtuuri on yhteistä perintöä). Niinpä tässä lieneekin parempi puhua erilaisista ajanjaksoista, joita määrittävät sosiaalisen ja yhteisöllisen elämän murrokset, jotka puolestaan vaikuttavat perustavanlaatuisesti tiettyjen taiteen kentän ilmiöiden syntyyn, kehitykseen ja hiipumiseen. Esimerkiksi suomalainen kansallisromantiikka, joka jatkui 1890-luvulta aina ensimmäisen maailmansodan alkuun saakka, vaikutti perustavanlaatuisesti pietarilaisten arkkitehtien tuotantoon ja omaleimaisen rakennusperinnön syntyyn Kannaksella.

Kolmas kriteeri on rakennuksen *alkuperäisen arkkitehtuurin yleinen tunnistettavuus*, mikä merkitsee, että rakennuksessa on käytetty tietynlaisia arkkitehtonisia, rakenteellisia, taiteellisia sekä koristetaiteellisia keinoja ja tekniikkoja.

Seuraavaksi tarkastelen Kannaksen huvila-arkkitehtuuria yhteisen rakennusperinnön näkökulmasta ja hahmottelen, miten tällainen näkökulma vaikuttaa itse rakennusperintöön. Tällä lähestymistavalla on sekä käytännöllinen että teoreettinen arvonsa.

Käytännöllinen arvo on siinä, että tästä näkökulmasta voidaan vaikkapa Kannaksen tapauksessa ottaa hedelmällisellä tavalla huomioon ja hyödyntää suomalaisten osoittamaa kiinnostusta "venäläisen" rakennusperinnön tutkimiseen ja säilyttämiseen. Esimerkiksi vuonna 2000 joukko nykyisen Aalto-yliopiston opiskelijoita laati mittauspiirustukset 20 huvilasta Komarovossa eli aiemmin Suomeen kuuluneessa Kellomäessä. Suomalaiset eivät siis pitäneet tätä perintöä "vieraana", vaikka huviloita olivat rakennuttaneet sekä suomalaiset että venäläiset, suunnitelleet kummankin maan arkkitehdit ja käyttäneet sekä ylläpitäneet niin suomalaiset kuin venäläiset asukkaat, ja vaikka huviloiden vaiheisiin kietoutuu niin suomalaisten kuin venäläistenkin kohtaloita. Rakennusperinnön säilyttämisen kannalta tällaisesta näkökulmasta on paljon etuja.

Arkkitehti Fjodor Lumbergin huvila 1910-luvulta edustaa "Severnyi modernia". Fjodor Lumberg (1867-?) oli rakennusinsinööri sekä keisarinna Maria Fjodorovnan instituutioiden toimiston pelikorttitehtaan ja Kalinkin sairaalan arkkitehti. Vuonna 1927 huvila myytiin rouva Maria Kuntulle. Kulttuuriperintökohde. Huvila sijaitsee entisessä Terijoen Käkösenpäässä Primorskoje Sossen varrella Severnaja Riviera-sanatorion alueella.

Netta Bök 2024

Teoreettisena arvona on se, että tästä näkökulmasta voidaan tarkastella sekä arkkitehtonista muodonantoa ja taiteellista vuorovaikutusta että yhteisen rakennusperinnön problematiikkaa. Huvilat ovat tunnetusti otollinen rakennustyyppi arkkitehtonisilla muodoilla leikittelyyn. Nämä kooltaan pienehköt ja tiettyyn käyttöön tarkoitettut rakennukset antavat suunnittelijoille mahdollisuuden tehdä hyvinkin vapaita kokeiluja, joille myöskään naapuritalot eivät aseta rajoituksia. Suomen rannikkoalueiden, Pietarin esikaupunkien ja jopa koko Venäjän huvila-arkkitehtuurin kehityksestä voidaan tehdä vertaileva analyysi sekä selvittää ja samalla dokumentoida, miten laajalle erilaiset omaperäiset ratkaisut ovat levinneet.

Seuraavaksi tarkastelen niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat keskeisesti yhteisen rakennusperinnön syntyyn Kannaksen parantola- ja virkistysvyöhykkeellä. Ensinnäkin tärkeä tekijä on se, että kyseessä on suomalainen alue ja sen luonto. Toiseksi alueella suomalaisena aikana kehittynyt yhdyskuntien rakentamisen tapa on vaikuttanut siihen, millaiseksi ympäristö on muotoutunut. Seudulle rakennettiin Suomen aikaan sekä suunnitellusti että spontaanisti "metsäkyliä", joita voidaan pitää analogiana saman aikakauden puutarhakaupungeille. Tänäkin päivänä Kannaksen parantola- ja virkistysvyöhykkeen vanhat asutuskeskukset tunnetaan valtavista virkistysalueistaan, jotka levittäytyvät taajama-alueiden ulkopuolelle. Alueen kulttuurimaisemassa näkyy myös jälkiä hajallaan sijainneista suomalaisista yksinäistiloista.

Toinen merkittävä tekijä on se, miten huvilarakentaminen todellisuudessa eteni. Aina vuoteen 1918 saakka huviloiden omistajat ja asukkaat olivat pääosin pietarilaisia ja valtaosa huviloiden sekä muiden Kannaksen rannikkoseudun rakennusten suunnittelijoista pietarilaisia arkkitehteja. Vuonna 1918 alueelta poistui käytännössä koko venäläinen huvilaväestö [Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen seurauksena, suom. huom.] ja alue suomalaistui. Talvisotaan mennessä alueelle toteutettiin joitakin suomalaisten suunnittelemia rakennuksia.

Jotta voidaan määrittää koko se kronologinen ajanjakso, jonka kuluessa tämä yhteinen rakennusperintö on syntynyt, mukaan on luettava myös 1950-luvun huvilarakentaminen. Tuolloin alueelle nousi neuvostoarkkitehtuuria edustavia huviloita, jotka usein rakennettiin Leningradin alueen valtiollisessa kaupunkisuunnittelulaitoksessa tehtyjen piirustusten mukaan. Suunnittelutyöhön osallistui nimekkäitä pietarilaisarkkitehteja. Toisinaan piirustukset laadittiin siten, että uudisrakennukset voitiin pystyttää tuhoutuneiden huviloiden perustuksille. Esimerkkejä tällaisesta huvilarakentamisesta löytyy Repinosta, Zelenogorskista ja Komarovosta, jotka ovat samalla merkittävästi vaikuttaneet ympäröivien virkistysalueiden syntyyn.

Oma lukunsa ovat ne huvilamaiset koottavat puutalot, joita Puutalo Oy toimitti Suomesta Neuvostoliittoon jatkosodan päätyttyä. Puutalo Oy:n talomalli 13 oli suunniteltu suomalais-venäläisenä yhteistyönä ansiointuneita tiedemiehiä ja taiteilijoita varten perustettuja "akateemisia kyliä" varten, joista yksi toteutettiin Terijoen Kellomäkeen. Sinne pystytettiin yli 20 huvilaa, joista kaksitoista on säilynyt näihin päiviin asti, usein ensimmäisten akateemikkojen jälkeläisten käytössä. Näitä huviloita voi pitää todellisena yhteisenä rakennusperintönä. Talotyypillä on ollut vaikutusta myös myöhempään huvilasuunnitelmiin niin Komarovossa kuin laajemmin Kannaksella. Vaikka Kannaksen huvila-arkkitehtuuri oli saanut omaleimaisen ilmeensä paljolti jo vallankumousta edeltävällä ajalla, ei ole syytä aliarvioida tätä historiallista vaihetta, jossa huvilataajamaa perustavanlaatuisesti uudistettiin.

Palaan seuraavaksi siihen tärkeään seikkaan, että Kannaksen huviloista ylivoimainen enemmistö oli pietarilaisten ja leningradilaisten arkkitehtien eli "venäläisten arkkitehtien" suunnittelemia.³ Venäläisillä arkkitehteilla tarkoitan tässä ennen kaikkea Venäjällä toimineita arkkitehteja, sillä pietarilainen ammattiyhteisö oli poikkeuksellisen monikansallinen. Se koostui venäläisten lisäksi muiden muassa puolalaisista, saksalaisista, ruotsalaisista, juutalaisista, ukrainalaisista ja ranskalaisista. Riippumatta synnyinpaikasta, kielestä, koulutuksesta ja ammatillisesta kehityksestä he juurtuivat venäläiseen kulttuuriympäristöön ja saattoivat yhteiskuntaan täydellisesti

assimiloituneina jopa pitää itseään venäläisinä. Juuri heidän työpöydillään syntyi Kannakselle leimallinen huvila-arkkitehtuurisuuntaus, synteesi, jossa tulkintansa saivat niin suomalainen kansallisromantiikka kuin karelianismi.

Pietarilaisia arkkitehteja ja insinöörejä⁴, jotka suunnittelivat Kannakselle rakennuksia joko itselleen tai sukulaisilleen taikka tilauksesta, olivat muiden muassa Gavriil Baranovski, Ivan Vladimirov, Viktor Gaberzettel, Vasili Levi, Sergei Ginger, Fjodor Korzuhin, Fjodor Lumberg, Andrei Ohl, Lev Iljin, Vasili Šaub, Karl Šmidt, Pjotr Balinski, Jevgeni von Baumgartner, A. Böhme sekä tietenkin taidemaalari Ilja Repin.

Suomalaisista arkkitehdeista Frithiof Mieritz ja Allan Schulman suunnittelivat useita huviloita Kannakselle. Mieritz oli saksalaistaustainen arkkitehti, joka muutti Helsingistä 1898 Pietariin ja työskenteli siellä yhteistyössä Ivan Gerasimovin kanssa. Hänen töihinsä lukeutuivat muun muassa Effronin huvila, Aleksandr Kernin huvila Tyrisevässä, Kernin kälyn Sofia Glazovan huvila Sophienhöh Terijoen lähellä sekä muutama huvila Terijoen Kellomäessä ja Uudenkirkon Mustamäessä, kaikkiaan kymmenisen huvilaa, joista kuusi on tunnistettu rakennusperintökohteiksi.

Viipurissa toiminut Allan Schulman suunnitteli Kannakselle muun muassa Terijoen lähistöllä sijaitsevan Halilan parantolan ja siihen kuuluvan Aleksanteri Nevskille pyhitetyn kirkon, joiden piirustukset hän laati yhdessä arkkitehti Juli Brunin kanssa. Kirkon venäläistyylisessä arkkitehtuurissa voi nähdä suomalaisen jugendin vaikutteita. Lisäksi Schulman suunnitteli Terijoelle kylpylän kasinon ja kreivi Nostizin huvilan Villa Nostran, Kuokkalaan notaari Goetzin huvilan ja Muolaalle eli nykyiseen Pravdinoon parantolarakennuksia. Erityistä huomiota ansaitsee huvila Rauhalinna, vaikkei se sijaitsekaan Kannaksella vaan Savonlinnan lähellä Säämingissä. Tämän hämmästyttävän pohjoista huvila-arkkitehtuuria ja arabialaista arkkitehtuuria yhdistävän rakennuksen suunnitteli kenraaliluutnantti Nils Henrik Agaton Weckman Schulmanin avustamana.

Vielä on mainittava baltiansaksalainen Karl Burman, joka suoritti opintonsa Venäjällä ja toimi yhteistyössä virolaisen arkkitehdin Artur Pernan kanssa. Yhdessä suunnittelemisissaan kansallisromanttisissa huvilarakennuksissa he hyödynsivät virolaista perinnettä. Laajasti tunnettu on Burmanin ja Pernan Kellomäen huviloista laatima kilpailuehdotus "Severu" [pohjoiselle].

Venäläiselle arkkitehtuurille on aina ollut ominaista, että taiteellisia vaikutteita omaksutaan muualta ja niistä tehdään oma tulkinta. Myös naapurimaan Suomen rakennustaiteesta on saatu innoitusta, ja suomalaiselle Kannakselle on suunniteltu rakennuksia "Pohjolan hengessä". Suomalaisesta kansallisromantiikasta lumoutuneina venäläiset arkkitehdit ovat antaneet korvaamattoman panoksensa paitsi Suomenlahden itäosan myös Baltian

maiden rannikon jugendille. Kannakselle suunniteltujen rakennusten piirustuksia julkaistaessa niihin kirjoitettiin usein "Huvila Suomessa", ja omistajat antoivat huviloilleen suomalaisia nimiä. Yleisesti alueen ymmärrettiin olevan Suomea, vaikkakin osana Venäjän keisarikuntaa. Minkäänlaista pyrkimystä luoda alueelle rakennustaiteen keinoin "venäläisempi" ilme ei ollut, vaan arkkitehdit näyttävät hämmästyttävänkin hyvin ymmärtäneen alueen sosiaalisen, kulttuurisen ja maantieteellisen kontekstin ja etsineen inspiraatiota Kannaksen omasta paikan hengestä, *genius locista*. Taideakatemia arvosti korkealle sellaiset huvila-arkkitehtuurin kilpailuehdotukset, joissa viljeltiin kansallisia tyylejä, ja kannusti näin arkkitehteja irtautumaan eklektismistä ja tekemään kokeiluja ajan uusien arkkitehtuurivirtausten hengessä. Tämä olikin tyypillistä jugendin siirtymäkaudella.

Viime vuosina erityisen huomion kohteena on ollut huvila- ja kylpyläarkkitehtuuri Suomenlahden ja Itämeren maiden rannikon kulttuurimaiseman yhdistävänä tekijänä, ja sen taustoja ja ominaispiirteitä on tutkittu yhteisessä hankkeessa.

Alustavina johtopäätöksinä esitän seuraavaa:

1. Kannaksen huvila- ja kylpylärakentaminen oli Venäjän arkkitehtuurin kentällä ainutlaatuista. Tämän suomalaisen alueen huvilat ja kylpylät olivat rikkaita taideluomuksia, joiden arkkitehtuuriin vaikuttivat välillisesti suomalainen kansallisromantiikka ja karelianismi. Suunnittelijoina olivat enimmäkseen venäläiset arkkitehdit, joiden arkkitehtonisten keinojen ja taiteellisen lähestymistavan valinnassa painoi eniten juuri maantieteellinen sijainti. Inspiraation lähteinä olivat Suomi, Karjala, Ruotsi, Venäjän Pohjola, "pohjoiset maat" omine kansallisine rakennusperinteineen, joita tällä uudella ajanjaksolla tulkittiin uudelleen. Siksi Kannaksen rakennusperintöön viitattaessa on perusteltua puhua yhteisestä rakennusperinnöstä.
2. Yhteisen rakennusperinnön erityispiirteet ovat nähtävissä paitsi arkkitehtuurissa ja tyyliarvoinnoissa myös kaupunkisuunnittelussa. Kannaksen aikain saatossa kehittyneessä asutusmuodossa voi yhä nähdä venäläisestä poikkeavia erityispiirteitä, kuten ranta-alueiden hyödyntämisen, laajat viheralueet sekä väljän, "hajanaisen" rakentamisen, ja Kannaksen pienemmissä kaupungeissa ja huvila-alueilla on yhä "mökkejä metsän keskellä". Koska näitä piirteitä ei tapaa aikakauden muilla vastaavilla alueilla Venäjällä, niitä on pidettävä suomalaisina.

3. Suomenlahden ja laajemmin Itämeren rannikon huvila- ja kylpylä-rakennuksissa on silmännähtävää yhtenäisyyttä, joka todistaa tämän rakennusperinnön yhteisistä juurista ja evoluutiosta mutta tekee siitä myös ainutlaatuista Venäjällä.

Olen koettanut tässä artikkelissa määrittää Kannaksen huvila-arkkitehtuurin tunnusomaisia piirteitä Venäjän ja Suomen yhteisen rakennusperinnön näkökulmasta. Lopuksi onkin perusteltua todeta, että Kannas on aluetta, jolla meillä on yhteistä rakennusperintöä ja yhteisiä arvoja. Seuraavaksi olisi löydettävä uusia, toimivia keinoja tämän rakennusperinnön säilyttämiseksi olosuhteissa, joissa vaarana on sen täydellinen häviäminen.

Kellomäkeen pystytetty Puutalo Oy:n huvila tyyppiä 13, joka räätälöitiin Neuvostoliiton tiedeakatemian ansioituneita jäseniä varten.

Netta Böök 2022

VIITTEET

¹Dushkina, Natalia 2015. Shared heritage: the concept, conflicts and conservation problems. *Common Heritage. The multicultural heritage of Vyborg and its preservation*. Ed. Netta Böök. Helsinki: The Finnish National Committee of ICOMOS and The Finnish Architecture Society, 41–43.

²Травина, Е. М., Левощко, С. С. 2016. *Архитекторы Карельского перешейка. Книга первая. От Солнечного до Молодежного (от Оллила до Метсякюля), 1880–1939*. Биографический справочник. СПб: Остров.

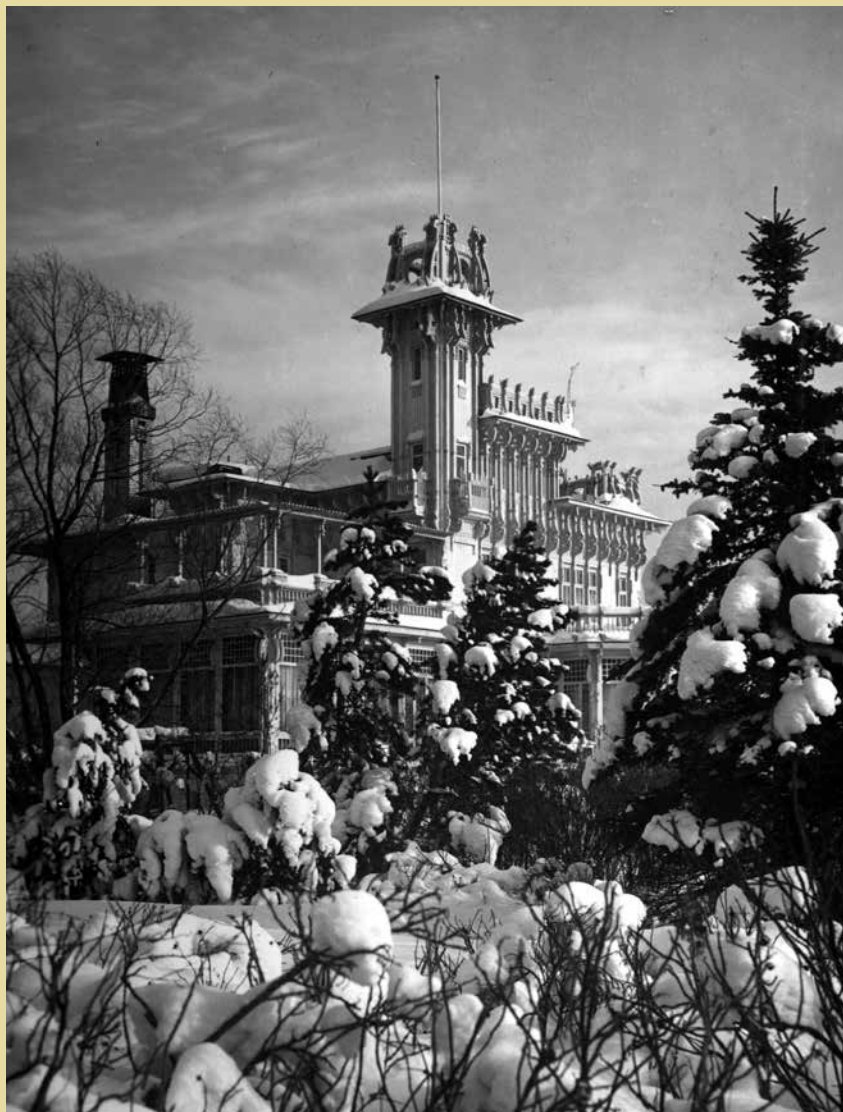
³Kirjassa *Архитекторы Карельского перешейка* luetelluista 76 arkkitehdista vain kaksi on suomalaisia.

⁴Tässä artikkelissa ammattinimikkeellä arkkitehti tarkoitetaan paitsi taideakatemiassa koulutettuja arkkitehteja myös siviili-insinöörejä ja itseoppineita taiteilijoita, kuten Vasili Leviä.

KUVATEKSTIT

Netta Böök, lähteenä *terijoki.spb.ru*-sivut

Olga Ušakova

Etelä-Karjalan museo, Wilpuri-museo, Tyrgillis-museon kokoelmat

VIRTUAALIHUVILOITA –
TIETOKONEMALLINTAMINEN
RAKENNUSPERINNÖN TUTKIMISEN
JA SÄILYTTÄMISEN KEINONA

Tietomallinnuksen keinoin voidaan "jälleenrakentaa" hävinneitä arkkitehtuurimuistomerkkejä tai toteuttamatta jääneitä rakennuksia. Niin olemme tehneet 2014 käynnistetyssä monitieteisessä *Menetetyn dokumentointi* -hankkeessa, jossa olemme käyttäneet lähdeaineistona ennen kaikkea valokuvia, aikalaismuistelmia ja muita vastaavia aineistoja. Hankkeessa on mallinnettu muun muassa Villa Arfa, suomalaisittain Harppulinna, jonka venäläinen arkkitehti Gavriil Baranovski oli suunnitellut ja rakentanut itselleen Kannaksen Kuokkalaan eli Repinoon, Leonid Andrejevin huvila Villa Avans, jonka oli suunnitellut venäläinen arkkitehti Andrei Ohl, Gustaf Nyströmin Nobeleille piirtämä Ala-Kirjolan kartano sekä Eliel Saarisen, Herman Geselliuksen ja Armas Lindgrenin piirtämä Suur-Merijoen kartano.

Arkkitehtuurin alalla rakennuksista tehdään nykyisin tieteellisiä ja graafisia rekonstruktioita pääasiassa kahdella tavalla. Tietomallinnusohjelmien avulla voidaan rakentaa virtuaalisia rekonstruktioita, kun taas käsin piirtämällä voidaan graafisesti rekonstruoida hävinneiden rakennusten pohja- ja julkisivupiirustukset tieteellisen piirtämisen perinteiden mukaisesti. Näitä mahdollisuuksia hyödynnetään myös arkkitehtuurin historian ja teorian alalla.

Arkkitehtuurin rekonstruoimisessa virtuaalisuus tarkoittaa, että kohteesta ei synny aineellista objekta, kuten käsin kosketeltavaa pienoismallia, vaan 3D-malli. Käytävissä olevien tietojen pohjalta konstruoidaan uudelleen rakennuksen ulkomuoto, pohjakaava ja tilalliset ulottuvuudet. Työssä voidaan hyödyntää arkeologista dataa, mittauksia, arkistopiirustuksia, säilyneitä suunnitteluasiakirjoja, elämäkerrallisia tai taidehistoriallisia tekstejä, historiallisia valokuvia ja niin edelleen. Mallinnukseen voidaan sisällyttää myös rakennuksen kaupunki- tai maisemallinen ympäristö, mikä tekee rekonstruktioista kattavamman ja havainnollisemman.

Kun 3D-rekonstruktioita tehdään nimenomaan tietomallinnusohjelmilla, tuhoutuneitakin arkkitehtuurimuistomerkkejä päästään tutkimaan

Edellisen sivun kuva: Pietarilaisen arkkitehdin Gavriil Baranovskin perheelleen suunnittelema Villa Arfa, suomalaisittain Harppulinna, sijaitsi Kuokkalassa eli nykyisessä Repinossa. Se syttyi syksyllä 1941 neuvostojoukkojen tulituksessa palamaan ja tuhoutui. Kuva on vuodelta 1935.

ammattinäkökulmasta. Tämä onkin lupaavimpia ja hyödyllisimpiä tapoja yhdistää arkkitehtuurin, arkeologian ja historian alan tietoja tietotekniikan keinoin.

Digitaalitekniikan tarjoamia mahdollisuuksia pyritään tietyissä tehtävissä käytännön tutkimustyössä hyödyntämään yhä enemmän. Näitä ovat esimerkiksi tieteellisen tiedon todentaminen sekä 3D-mallin luominen ja todentaminen. Virtuaalimallia tehtäessä ei viime kädessä edes pyritä lopulliseen tieteelliseen totuuteen, vaan mallia voidaan korjata saataessa uutta historiallista, arkkitehtonista tai tieteellistä tietoa.

Arkkitehtuurin historian ja teorian alalla historiallisten rakennusten virtuaalinen rekonstruktio tarjoaa tärkeän työkalun. Hävinneen rakennuksen tilalliset ulottuvuudet päästään kokemaan aivan uudella tavalla, kun rakennus nähdään näytöllä kolmiulotteisena arkkitehtonisena objektina tai kun sen sisällä voidaan kulkea virtuaalisesti esimerkiksi Unity 3D -ympäristössä. Mallinnus voidaan myös tulostaa joko perinteisesti piirustuksina tai fyysisenä pienoismallina 3D-tulostimella.

Kuluneen vuosikymmenen aikana virtuaalisista rekonstruktioista on tullut hyvin ajankohtaisia. Erityisen kiinnostavia ne ovat jo hävinneiden kulttuuriperintökohteiden ja toteuttamatta jääneiden suunnitelmien tarkastelemisessa. Virtuaalisilla rekonstruktioilla on kiistämätöntä tieteellistä uutuusarvoa, ja niitä voidaan käyttää moneen tarkoitukseen: opetukseen, dokumentti- ja tiedettä popularisoivien elokuvien tekemiseen, arkkitehtonisen ympäristön visualisoimiseen museoissa, interaktiivisiin mediahankkeisiin ja kulttuurihankkeisiin. Yksikään museo ei nykyään tee näyttelyitä ilman interaktiivista osaa. Kun esimerkiksi pietarilaisen arkkitehtuurin ja taidekeramiikan Keramarh-museon näyttelykonseptia oltiin kehittämässä, teimme museota varten virtuaalisia malleja sellaisista hävinneistä kirkoista, joissa oli ollut keraamisia koristeita.

OPISKELIJAT VIRTUAALISTEN REKONSTRUKTIOIDEN TEKIJÖINÄ

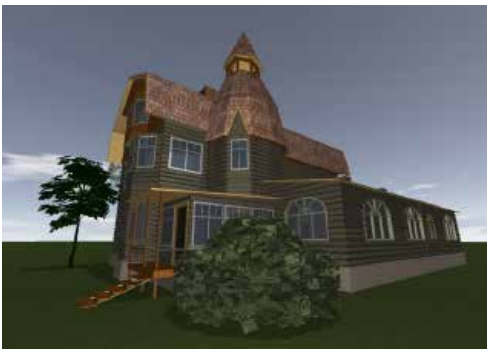
Vuodesta 2018 alkaen Pietarin kansallisessa IT-tekniikoiden, mekaniikan ja optiikan tutkimuskorkeakoulussa (SPbITMO) pidettiin kurssi, jonka aiheena oli hävinneiden rakennusperintökohteiden jälleenrakentaminen virtuaalitekniikan keinoin. Opiskelijat tekivät museolle tarkoitettuja mallinnuksia maisteritason kurssityönä, jolla oli opetuksellisiakin päämääriä. Esimerkiksi Anna Kašinskajan tekemässä kirkon mallinnuksessa pääsee tarkastelemaan hävinnyttä kellotornia, jossa oli kerubein koristellut keraamiset friisit. Mallin lähtötietoina käytettiin arkistovalokuvia ja -piirustuksia.

Tietomalleja tekemällä voidaan luoda perusta myös arkkitehtonisesti merkittävien rakennusten ja kaupunkikuvalle tärkeiden maamerkkien konkreettiselle jälleenrakentamiselle.

terijoki.spb.ru-verkkosivusto on jo vuosikausia tehnyt työtä Kannaksen historiallisen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen ja säilyttämisen hyväksi, ja se on palkittu tästä Antsiferovin palkinnolla. Olemme pitkään harjoittaneet yhteistyötä verkkosivuston kanssa ja esitelleet siellä hävinneiden rakennusten virtuaalisia rekonstruktioita. Näin sivusto on ollut meille foorumi, jolla olemme voineet tarjota sekä asiantuntijoille että laajalle yleisölle pääsyn tieteellisen tutkimustyömme tuloksiin, popularisoida arkkitehtuurin historiaa ja herättää mielenkiintoa Kannaksen rakennusperintöä kohtaan.

Pietarin valtiollisen arkkitehtuuri- ja rakennusyliopiston opiskelijat mallinsivat ohjauksessani myös Zelenogorskissa sijainneen Vasili Levin huvilan, joka tuhoutui palossa vuonna 2014. ArchiCAD-ohjelmalla tehdystä mallista voidaan tulostaa arkkitehtipiirustuksia: pohjakaavoja, julkisivuja ja leikkauksia. Tällaisen ammattimaisesti tehdyn mallinnuksen pohjalta olisi jopa mahdollista jälleenrakentaa palanut huvila. Vasili Levin talolla oli status nk. tunnistettuna rakennusperintökohteena, ja sen jälleenrakentamisesta on olemassa Leningradin alueen kulttuuriperintökohteista vastaavan valtionkomitean KGIO:n päätös. Suunnitteilla on ollut jälleenrakentaa huvila siitä ennen sen paloa tehtyjen mittausten, vanhojen valokuvien ja virtuaalisen tietomallinnuksen pohjalta ja käyttää sitä Zelenogorskin taidekeskuksena.

SPB GASU

Taidemaalari Vasili Levin itselleen suunnittelema ateljeehuvila oli valmistunut Terijoelle vuonna 1916. Svetlana Levoškon mukaan se ilmensi suomalaista kansallisromantiikkaa. Harkovassa 1878 syntynyt Levi (k. 1953 Tukholmassa) oli itseoppinut taidemaalari, keräilijä ja Ilja Repinin luottohenkilö. Pietarin arkkitehtuuri- ja rakennusyliopiston opiskelijat mittasivat huvilan vuonna 2014, jolloin se oli jo tunnistettu kulttuuriperintökohteeksi. Zelenogorskin Pereulok Berjozovyilla sijainnut huvila paloi samana vuonna.

Aleksandr Bravo 2014

SPbGASU

Virtuaalinen rekonstruktio Harppulinnasta.

Vuonna 2014 Pietarin valtiollisen arkkitehtuuri- ja rakennusyliopiston opiskelijat mallinsivat johdollani arkistomateriaalien pohjalta legendaarisen Villa Arfan eli Harppulinnan. Arkkitehti Gavriil Baranovskin omaan käyttöönsä suunnittelema huvila oli aikoinaan huomattava arkkitehtoninen maamerkki ympäristössään Kuokkalassa eli nykyisessä Repinossa. Koska huvilan piirustukset eivät ole säilyneet, virtuaalinen rekonstruktio tehtiin AutoCAD 3D- ja ArchiCAD-ohjelmilla nojautuen yksinomaan säilyneisiin valokuviin, arkeologiseen informaatioon sekä perustusten jäänteiden mittauksiin. Seuraavana vuonna SPbITMO:n graafisten teknologioiden tiedekunnassa mallinnettiin huvilaa ympäröinyt maisema yksityiskohtineen ja luotiin animaatio *Arkkitehti Baranovskin Villa Arfan virtuaalinen rekonstruktio*. Se tehtiin ArchiCAD-tietomallin pohjalta 3D MAX -ohjelmalla. Animaatio esitettiin Venäjän maantieteellisessä seurassa arkkitehti Gavriil Baranovskin vuosipäivän juhlatilaisuudessa ja sitä käytettiin myös suomalaisen toimittajan ja dokumentaristin Arvo Tuomisen dokumenttielokuvassa *Kannaksen kierros* vuodelta 2016.

Heinäkuun 22. päivänä 1933 päivätty postikortti kertoo, että Harppulinnassa oli kaikkiaan 38 huonetta verannat pois lukien, ja tapettien sijasta seinät oli vuorattu paksulla silkillä.

Etelä-Karjalain museo

Signe Branderin valokuva vuodelta 1912, Historian kuvakokoelma, Museovirasto

Suomalaisten arkkitehtien Herman Geselliuksen, Armas Lindgrenin ja Eliel Saarisen suunnittelema Suur-Merijoen kartano valmistui Viipurin maalaiskuntaan 1904 ja tuhoutui sotatoimissa 1944.

SPbGASU

Virtuaalinen rekonstruktio Harppulinnasta.

Vuonna 2016 SPbITMO:n diplomityöhankkeessa rekonstruointiin virtuaalisesti Suur-Merijoen kartano, jonka arkkitehtitoimisto Gesellius–Lindgren–Saarinen oli suunnitellut pietarilaistuneelle liikemiehelle Maximilian Neuschellerille. Jugendlinna oli valmistunut Viipurin lähistölle, nykyisen Haritonovon kylän eteläpuolelle vuonna 1904 mutta tuhoutunut sotatoimissa 1944.

SPbGASU

Valitettavasti monet Pietarin lähiseutujen huvila-alueiden historialliset rakennukset on jo menetetty. Menetettyihin rakennuksiin lukeutuu myös Viipurin seudulla sijainnut Pien-Herttualan kartano, jonka viipurilainen arkkitehti Uno Ullberg oli suunnitellut Leo Hackmanille 1928. Nyt huvilasta on sentään olemassa virtuaalinen 3D-rekonstruktio, jonka teki vuonna 2017 opiskelija Timofei Zjuzin. Samana vuonna opiskelija Artjom Kudrjašev teki *terijoki.spb.ru*-verkkosivustoa varten rekonstruktion ravintola Espilästä, joka oli valmistunut 1898 Viipurin Torkkelinpuistoon eli nykyiseen Esplanadipuistoon ja tuhoutunut sotatoimissa vuonna 1944. Vuonna 2016 sen paikalle valmistui arkistopiirustuksia mukaillen uusi ravintola Espilä. Meidän virtuaalinen rekonstruktioimme, jolla oli tieteellisiä ja oppimistavoitteita, syntyi kiinnostavasti yhtä aikaa todellisen rakennuksen suunnittelun kanssa. Virtuaalisen rekonstruktion ja toteutetun rakennuksen välillä on eroavaisuuksia, mikä antaa tilaisuuden käydä tieteellistä keskustelua eri lähteistä tehtyjen tulkin-
tojen tarkkuudesta.

Se, että teemme tietomalleja ja virtuaalisia rekonstruktioita arkkitehtonisesti merkittävistä rakennuksista, on rakennusperinnön tutkimuksen ja säilyttämisen tiellä tärkeä askel eteenpäin. Kansainvälisen kulttuuriyhteisön edustajien hankettamme kohtaan osoittama huomio on merkki siitä, että tätä työskentelyä tapaa kannattaa kehittää edelleen. Hankkeemme jatkuu, ja viimeisimpinä kohteinamme ovat olleet niin kutsutut Benois'n huvilat Suomenlahden etelärannalla lähellä Pietarhovia.

Puinen Esplanaatipaviljonki eli Ravintola Espilä valmistui 1898 Viipurin Torkkelinpuistoon entisen kaupunginarkkitehdin Brynolf Blomqvistin piirustusten pohjalta. Se tuhoutui sotatoimissa vuonna 1944. Postikortti 1900-luvun alusta.

Karjalan Liiton kokoelma,
historian kuvakokoelma, Museovirasto

KIRJALLISUUTTA

- Кириков, Б. М. 1996. Петербургские дачи начала XX века на Карельском перешейке и архитектура «северного» модерна. *Краеведческие записки*, СПб. 263–265.
- Тозик, Б. Т. & Ушакова, О. Б. 2007. *ArchiCAD и архитектурная графика в подлиннике*, СПб: БХВ-Петербург. SPb: BHV-Peterburg
- Травина, Е. М. & Левощко, С. С. 2016. *Архитекторы Карельского перешейка. Книга первая. От Оллила до Метсякюля (от Солнечного до Молодежного) 1880–1939*, Биографический справочник. СПб: ООО «Издательский центр «ОСТРОВ».
- Травина, Е. М. & Ушакова О. Б. 2014. Архитектор Гавриил Васильевич Барановский и его вилла «Арфа» в Келломяки. *Историко-культурный альманах «Смоляной путь»*, Вып. 1. СПб: Гангут, 38–42.
- Ушакова, О. Б. 2015. Вилла «Арфа» Г.В. Барановского. Опыт графической реконструкции. *Фонтанка: культурно-исторический альманах* № 18/2015, 86–91.
- Ушакова, О. Б. 2016. Участие студентов специальности «Проектирование зданий» в межвузовском инициативном проекте «Документация утраченного». *Материалы Всероссийской научно-практической конференции по специальности «Проектирование зданий»*, Казань: Изд-во Казанск. гос. архитектур.-строит. ун-та, 83–88.

Seuraavan sivun kuva:
Netta Bööк 2024

Kuznetsovin/Zimmermannin
huvila Terijoen Mikonkadulla eli
Ulitsa Teatralnajalla. Alakerran
asukkaat ovat kunnostaneet
julkisivut, toisin kuin yläkerran
asukkaat.

JEVGENI BALAŠOV

Jevgeni Balašov on paikallishistorioitsija ja itsenäinen Karjalan Kannaksen tutkija, jonka viimeisimpiin tutkimuskohteisiin kuuluvat venäläisten omistukset Suomessa vuosina 1918–1939. Tutkimusta on tehty Suomen kansallisarkistossa, Venäjän kansallisarkistossa, Leningradin alueen valtionarkistossa Viipurissa, historian valtiollisessa keskusarkistossa Pietarissa sekä puoluehistoriallisten asiakirjojen valtiollisessa keskusarkistossa. Balašovin tuotanto käsittää muun muassa kirjasarjan *Карельский перешеек – Земля неизведанная...* [Karjalan Kannas – tutkimaton maa...] sekä Suomen linnoittamista koskevia teoksia. Kellomäen huviloista ja huvilaelämästä kertoo Balašovin ja Jelena Travinan kirja *Келломяки – Адреса и судьбы* (2011).

LAURA BERGER

TkT Laura Berger työskentelee post doc -tutkijana Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitoksella. Väitöskirjassaan *The Building That Disappeared – The Viipuri Library by Alvar Aalto* (2018) Berger analysoi vuonna 1935 valmistuneen Viipurin kirjaston "elämäntarinaa". Tietokirjassa *Uno Ullberg – Viipurin arkkitehti* (2020) hän oli sekä kuvatoimittajana että yhtenä kirjoittajana. Vuonna 2021 ilmestyi Bergerin, Kristo Vesikansan ja Philip Tidwellin tietokirja *New Standards – Timber House Ltd 1940–1955*, joka avaa suomalaisen koottavien puutalojen valmistajan Puutalo Oy:n kansainvälisen menestystarinan. Kirjasta ilmestyy vuonna 2025 laajennettu suomenkielinen laitos. Berger on ICOMOSin Suomen kansallisen komitean hallituksen jäsen, ja hän päätoimitti käsillä olevan teoksen englanninkielisen version *The Look of Leisure – Historic Seaside Villas of the Northern Baltic* (2021).

ALEKSANDR BRAVO

Aleksandr Bravo on ohjelmoija, paikallishistorioitsija ja Saryje Datsi -tutkimusryhmän jäsen, joka on myös Terijoen eli Zelenogorskin ja Kannaksen historiaa ja nykypäivää dokumentoivan *terijoki.spb.ru* -sivuston tekijä

ja toimittaja. Bravo on kirjoittanut ja pitänyt konferenssiesityksiä Terijoen seudun historiasta. Vuonna 2016 ilmestyi Jelena Travinan kanssa syntynyt kirja *Зеленогорск/Терийоки – Дачная жизнь сто лет назад* [Zelenogorsk/Terijoki – huvilaelämää sata vuotta sitten] ja vuonna 2017 julkaistiin kokoomateoksessa *Карельский перешеек – Страницы истории 1* Bravon artikkeli Kellomäen Villa Ainolasta.

NETTA BÖÖK

Arkkitehti, TkT Netta Böök on tutkija, toimittaja ja arkkitehtuurihistorioitsija, joka on organisoinut Suomen ICOMOSin edustajana useita suomalais-venäläisiä seminaareja. Toimitustöihin lukeutuvat esimerkiksi ICOMOSin ja Rakennustaiteen seuran seminaarijulkaisu *Common heritage – The multicultural heritage of Vyborg and its preservation* (2015) sekä monografia *Uno Ullberg – Viipurin arkkitehti* (2020), jonka kirjoittajiinkin hän kuuluu. Väitöskirja *Talot pysyvät, ihmiset vaihtuvat – Sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen entisessä suomalaisessa Kurkijoen kirkonkylässä Neuvostoliitossa* (2023) tarkastelee arkkitehtuurin näkökulmasta yhden kirkonkylän sovietisoimista ja kulttuurien kohtaamista. Böökin viimeisimmät tutkimukset käsittelevät muun muassa Puutalo Oy:n Neuvostoliittoon 1944–1955 viemiä koottavia taloja. Böök oli 2013–2024 ICOMOSin Suomen kansallisen komitean hallituksen jäsen.

SVETLANA LEVOŠKO

Arkkitehti Svetlana Levoško on arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun teorian ja historian tutkimuslaitoksen johtava tutkija ja apulaisprofessori sekä valtiollisen arkkitehtuurin ja rakennustekniikan yliopiston kaupunkisuunnittelun laitoksen apulaisprofessori Pietarissa. Levoškon erityisen kiinnostuksen kohteita ovat venäläisten arkkitehtien ulkomainen tuotanto, Itämeren seudun historialliset kylpylä- ja huvila-alueet sekä kulttuuriperinnön säilyttäminen.

Levoško on vuonna 2013 laatinut Komarovon huvila-alueesta asiantuntijaselvityksen sen saamiseksi Venäjän federaation kulttuuriperintökohteiden valtiolliseen rekisteriin ja vuodesta 2014 koordinoanut perustamaansa tieteellistä seminaaria *"Уходящая натура"* [Katoava luonto], aiheena erityisesti huvila-arkkitehtuurin tutkimus ja suojele. Laajaan tuotantoon kuuluvat muun muassa monografiat Eliel Saarisen (2017) ja Alvar Aallon (2016) arkkitehtuurista sekä Jelena Travinan kanssa kirjoitettu tietokirja *Архитекторы Карельского перешейка – От Солнечного до Молодежного (от Оллила до Метсякюля)* (2016), joka käsittelee Kannaksen rannikkoalueen huvila-arkkitehtuuria ja arkkitehteja vuosina 1880–1939. Levoško on Venäjän kansallisen ICOMOSin Pietarin osaston jäsen.

PENTTI PAAVOLAINEN

FT Pentti Paavolainen on Helsingin yliopiston teatteritieteen dosentti, joka toimi 1994–2007 professorina Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa. Teatterihistorioitsijana hän on kirjoittanut myös Viipurin kulttuurihistoriasta. Vuosina 2010–2019 Paavolainen toimi esimiehenä Viipurin Suomalaisessa Kirjallisuuden Seurassa VSKS ry:ssä (perustettu 1845), joka vaalii Viipurin kirjallista ja kulttuurista perintöä julkaisemalla uusinta Viipuria koskevaa tieteellistä tutkimusta. Paavolainen on tutkinut myös sukuaan Paavolaisia, jotka asuivat Kivennavalla eli nykyisessä Pervomaiskojessa 1720-luvulta aina alueluovutuksiin saakka.

JELENA TRAVINA

Jelena Travina on väitellyt yhteiskuntafilosofiasta, aiheenaan kulttuurien välisen vuoropuhelun ongelmat. Hän on riippumaton tutkija ja koordinoi Staryje Datši -tutkimusryhmää, joka selvittää ja vaalii Kannaksen rannikkoseutujen huvila-alueiden historiaa. Travinan tuotanto käsittää muun muassa neljä monografiaa näiden alueiden kulttuurihistoriasta: *Комарово/Келломяки – Статьи воспоминания* (2010), *Комарово и Репино. Келломяки и Куоккала – Дачная жизнь сто лет назад* (2014), *Зеленогорск/Терийоки – Дачная жизнь сто лет назад* (2016) ja *Комарово/Kellomäki. Морская сторона* (2020). Artikkelit "«Villa Harppulinna» – Неконченная мелодия для арфы. 1903–1921" ilmestyi kokoomateoksessa *Карельский перешеек – Страницы истории 6* vuonna 2023.

Travina on yleisvenäläisen historian ja kulttuurin muistomerkkien suojeluyhdistyksen VOOPIK:n Pietarin osaston jäsen.

OLGA UŠAKOVA

Arkkitehti Olga Ušakova on apulaisprofessori Pietarin arkkitehtuurin ja rakennustekniikan yliopiston arkkitehtuurin ja rakenteiden oppituolisissa sekä Pietarin kansallisessa IT-teknologioiden, mekaniikan ja optiikan tutkimuskorkeakoulussa. Hänellä on kokemusta myös suunnittelijana ja projektiarkkitehtina. Ušakova on Venäjän arkkitehtiliiton ja Venäjän taiteilijaliiton jäsen.

